

289 875.c.9

SYLWIADAU
AR DRAETHAWD A ELWIR
UNDEB CREFYDDOL,
NEU
RYBUDD YN ERBYN SCHISM, &c.

MEWN FFORDD O

LYTHYR AT YR AWDWR O HONO;

YN DANGOS

Ddarfod iddo, yn y Traethawd hwnnw, gondeimlo amryw
Byngciau o Athrawiaeth, a amddiffynnu gan y Bibl.

A CHAN

ERTHYGLAU A HOMILIAU

EGLWYS LOEGR;

Ym mba un y mae ef yn proffesu ei fod yn Wctnidog:

YN GHYB A,

PHRAWF O'I GAM-FARN

AR Y BOEL A ELWIR

METHODISTIAID, &c.

GAN THOMAS JONES.

*Fel na byddem mwyach yn blantol, yn bwghumman ac
yn ein cylch-arwain a phob awel dysgeidiaeth, trwy haced
dynion, trwy gyfrwysdra i gynllwyn i ddyllu. Eph. iv. 14.*

LLUNDAIN;

ARGRAHWYD GAN VAUGHAN GRIFFITHS, 1793.

Am y gall hyn o waith ddigwydd i ddwylaw
amryw a'r ni wellant y llyfr y mae yn ateb iddo,
yr wyf yn hyfysu i'r cyfryw, fod y rhan fwyaf
pwysfawr o hono, sy'n perthyn i athrawiaeth,
wedi ei roi i lawr yn nechreu hwn, air yngair.
Am y rhan arall, ynghylch Schism, nid oes ynddo,
dybygaf, ddim sy'n fwy sylweddol nâ'r pethau
wyf yn eu gosod ger bron, ac yn sylwi arnynt.

AT Y

DARLLENYDD.

AM yr achlysur a barodd 'sgrifenu hyn o Lythyr, y mae ei ditl mewn rhan yn byspysu: Gwr yn galw ei hun yn *Weinidog* o Eglwys Loegr yn 'sgrifenu Rhybudd yn erbyn Ymranniad oddi wrthi; ac yn ei waith yn rhybuddio eraill, yn syrthio i'r pwll ei hun, mor ddwfn ag i dduo gwir atbrawiaethau'r eglwys honno, megis *Herefian*, &c. gan ymdrybaeddu hefyd mewn amrbysfuseddau trymmion eraill, o ddechreu ei lyfr i'w ddiwedd; ac amryw eglwyswyr yn taenu'r rhybuddiwr anoneft ac anghywraint yma ar byd eu plwyfydd, gyd â mwy o ddiwydrwydd a zel nag a arferasant erioed i daenu'r Bibl, nac un llyfr da arall. Yr oedd y gwaith yn wir mor ddielwig a dysylwedd, a'i wridd, anwybodaeth a rhagfarn, mor amwg, fel y meddyliodd llawer mai trafferth afreidiol oedd ei ateb. Ac am danaf finnau, yr oeddwn mor bell o'r un farn a'r cyfryw am dano, fel ag y bu iddo gael ei adael mewn angho' gennyf tros amryw fisoedd ar ol ei ddyfod i'm llaw: yr oedd fy afiechyd hefyd, (sy yn fy nilyn gyd â chwalegiad grym) ynghyd â'm hanaddasrwydd yn fy ngwan-galonni i geisio 'sgrifenu dim, yn enwedig mewn ffordd ddadleuol fel y mae'n rhaid i hwn fod. Ond wrth ystyried fod llawer yng Nghymru mor fyr eu dyall, a'i harchwaeth ysprydol, fel y gall y llysiuyn mwyaf drygsawrus a ddél o ardd Eglwyswyr, gael ei lyncgu ganddynt, trwy anwybodaeth, er eu mawr niwed; ac wrth feddwl hefyd, fod ar y wlad yn gyffredin fawr eisiau addysg, ynghylch egwyddorion crefydd

fydd, anturiais ac ymroddais at hyn o waith, er fy ngwendid a'm hanghymmwyfder. Mi fiaswn, yn wir, o ran tueddiad fy meddwl, yn dewis gwaith arall yn bytrach na dadleu yn erbyn Eglwyswr: ond gan i'r fath achlysur ddigwydd, ofnais nacâu fy 'nwy batling' i'r drysorfa yn y ffordd yma. Gwn hefyd y gall Duw ddefnyddio gwr-eichion dadl i oleuo peth ar ardaloedd tywyll a difraw; megis y gwnaeth ef, yn ei drefniad doeth a grasol, o oes i oes.

Bellach, pwy bynnag ydwyf, a pha beth bynnag yw dy farn am y rhai a ekwir yn Seetwyr yn ein gwlad, ac ynghylch eu daliadau a'u hegwyddorion, a'r ymrasaelion fy rhwng Eglwyswyr a hwy; a pha beth bynnag a feddyli am gynnwysiad hyn o llythyr; fy nymuniad ydyw, i ti ystyr-ied dy hunan fel un ar gyffiniau byd tragwyddol, yn nef-hâu atto bob moment, ac yn sicr o gael dy wthio iddo, yn rhyw ffordd neu gilydd, cyn y bo hir. Gwylia, rhag bod dy ben a'th dafod yn ymmwraeth â chrefydd, a'th galon yn ddieithr iddi. Heb law siarad am, a thrin, y plisgyn; cais asael yn ei chnewyllyn hi: ac wrth ymdrin â dadleu-on yn ei chylch (fel y mae yn angenrheidiol weithiau,) gochel yspryd dadleu-gair. Ersyn ar Dduw dy waredu oddiwrth bob twyll, a'th arwain yn y ffordd y dylit ti rodio ynddi: Ersyn ar iddo roi i ti yr yspryd hwnnw, a'r profiad hwnnw o'i addaioni a'i ras, a baro i ti rodio gyd âg ef, ac i'w ogoniant, cyn i ti rodio'r llwybr, ar hyd yr hwn ni ddychweli.

Ymbellach, nid oes gennyf ond dymuno i Dduw (sy'n medru maddeu anmherffeithrwydd, ac arddel moddion gwaet) roi ei fendith i gyd-fyned â hyn o ymgais; a phe-ri hefyd bod ei Efengyl (trwy'r offerynnau a welo ef yn dda eu defnyddio) yn ymdannu fwyfwy yn ei phurdeb; a bod ei beffeithiau bendigedig i'w gweled yn dra amlwg yn ein tir, a thros wyneb y dddear.

T. J.

PENUCHAF, gerllaw CAERWYS, }
GORPHENHAF 12fed, 1793. }

SYLWIADAU

SYLWIADAU

A R

DRAETHAWD

A ELWIR

UNDEB CREFYDDOL

BARCHEDIG SYR,

YR wyf yn eich cyfarch, heb eich adnabod, ac heb wybod yn sicr pwy ydych; am eich bod, i ryw ddi-bemon, wedi anfon llyfr i'r byd heb osod eich enw wrtho. Pa un ai cywilydd, ai rhyw beth arall, oedd yr achos o hyn, ni's gwn i; er y meddylwn, wrth edrych iddo, fod ynddo ddigon o achos i beri i chwi gywilydd a gofid mawr.

Ystyriaeth alarus am anwybodaeth llawer o drigolion cymru a barodd i mi feddwl am y fath orchwyl a hyn, a chymeryd eich traethawd chwi yn achlysur i geisio gwneuthur rhywfaint o wasanaeth i'm gwlad, cyn fy symmudiad oddi ar y dddear; yr hyn y mae afiechyd dwys yn fy rhwymo i'w ddisgwyl.

I ddechreu, gan hynny, gyd â'ch *Rhagymadrodd*, ni's gallaf lai na gwneuthur hyn o sylwiad arno; sef, ei fod yn fyr iawn o ylpryd efangylaidd. Yr ydych ynddo yn cynnyg eich llyfr yn unig i'r rhai sydd o *duddsfryd addas i dderbyn* *leshâd oddiwrtbo*, &c. Am leshâd, y mae eich llyfr yn *bollet annhueddol* i'w wneuthur i neb, oddieithr trwy fod Daw yn tynnu daioni allan o ddrwg, megis y gwnaeth ef lawer gwaith. Ond am eich gwahoddiad, yr wyf yn meddwl, pe buafech yn gwybod

fydd, anturiais ac ymroddais at hyn o waith, er fy ngwendid a'm hanghymmawysder. Mi fiaswn, yn wir, o ran tueddiad fy meddwol, yn dewis gwaith arall yn bytrach na dadleu yn erbyn Eglwyswr: ond gan i'r fath achlysur ddigwydd, ofnais nacáu fy 'nwy batling' i'r drysorfa yn y ffordd yma. Gwn hefyd y gall Duw ddefnyddio gwr-eichion dadl i oleuo peth ar ardaloedd tywyll a difraw; megis y gwnaeth ef, yn ei drefniad doeth a grasol, o oes i oes.

Bellach, pwy bynnag ydwyf, a pha beth bynnag yw dy farn am y rhai a elwir yn Sectwyr yn ein gwlad, ac ynghylch eu daliadau a'u hegwyddorion, a'r ymrasaelion fy rhwng Eglwyswyr a hwy; a pha beth bynnag a feddyli am gynnwysiad hyn o llythyr; fy nymuniad ydyw, i ti ystyr-ied dy hunan fel un ar gyffnïau byd tragwyddol, yn nef-hâu atto bob moment, ac yn sicr o gael dy wthio iddo, yn rhyw ffordd neu gilydd, cyn y bo hir. Gwylia, rhag bod dy ben a'th dasod yn ymmwraeth â chrefydd, a'th galon yn ddiethr iddi. Heb law siarad am, a thrin, y plisgyn; cais asael yn ei chnewyllyn hi: ac wrth ymdrin â dadleuon yn ei chylch (fel y mae yn angenrheidiol weithiau,) gochel yspryd dadleu-gair. Ersyn ar Dduw dy waredu oddiwrth bob twyll, a'th arwain yn y ffordd y dylit ti rodio ynddi: Ersyn ar iddo roi i ti yr yspryd hwnnw, a'r profiad hwnnw o'i ddaioni a'i ras, a baro i ti rodio gyd âg ef, ac i'w ogoniant, cyn i ti rodio'r llwybr, ar hyd yr hwn ni ddychweli.

Ymbellach, nid oes gennyf ond dymuno i Dduw (sy'n medru maddeu amherffeithrwydd, ac arddel maddion gwaet) roi ei fendith i gyd-fyned â hyn o ymgais; a pheri hefyd bod ei Efengyl (trwy'r offerynnau a welo ef yn dda eu defnyddio) yn ymdannu fwyfwy yn ei phurdeb; a bod ei heffeithiau bendigedig i'w gwled yn dra amlwg yn ein tir, a thros wyneb y ddaear.

T. J.

PENUCHAF, gerllaw CAERWYS, }
GORPHENHAF 12fed, 1793. }

SYLWIADAU

SYLWIADAU

A R

DRAETHAWD

A ELWIR

UNDEB CREFYDDOL

BARCHEDIG SYR,

YR wyf yn eich cyfarch, heb eich adnabod, ac heb wybod yn sicr pwy ydych; am eich bod, i ryw ddi-bemion, wedi anfon llyfr i'r byd heb ofod eich enw wrtho. Pa un ai cywilydd, ai rhyw beth arall, oedd yr achos o hyn, ni's gwn i; er y meddylwn, wrth edrych iddo, fod ynddo ddigon o achos i beri i chwi gywilydd a gofid mawr.

Y styriaeth alarus am anwybodaeth llawer o drigolion cymru a barodd i mi feddwl am y fath orchwyl a hyn, a chymeryd eich traethawd chwi yn achlysur i geisio gwneuthur rhywfaint o wasanaeth i'm gwlad, cyn fy symudiad oddi ar y ddaear; yr hyn y mae afiechyd dwys yn fy rhwymo i'w ddisgwyl.

I ddechreu, gan hynny, gyd â'ch *Rhagymadradd*, ni's gallaf lai nâ gwneuthur hyn o sylwiad arno; sef, ei fod yn fyr iawn o yspryd efangylaidd. Yr ydych ynddo yn cynnyg eich llyfr yn unig i'r rhai sydd o *duedd* fryd addas i dderbyn *lleshâd* oddiwrtho, &c. Am *lleshâd*, y mae eich llyfr yn *bolol* *anbueddol* i'w wneuthur i neb, oddieithr trwy fod Daw yn tynnu daioni allan o ddrwg, megis y gwnaeth ef lawer gwaith. Ond am eich gwahoddiad, yr wyf yn meddwl, pe buafech yn gwybod

gwybod am ras a rhinwedd yr efengyl, ac yn 'scrifenu tros Dduw, y buafech yn tueddu i'w estyn i bob math; heb lyfyr: *gwaethaf, y ballchaf, a'r caletaf ar wyneb y ddaear*. Y mae efengyl a gras Duw yn peri i'r cryf arfog, sef y Diafol, golli ei neuadd, sef y galon, weithiau; er ei fod o'r blaen yn ei chadw mewn heddwch, Luc xi. 22. ac y mae *gelynyddion* yn cael eu troi yn blant i Dduw, Rhuf. v. 10. Ond wrth hyn o ddechreuad fe ellir gweled beth fydd i'w gael yn ol eich egwyddorion chwi; *gras* i bobl *rafol*; a *maddeuant* i'r neb a'i baeddo. Gwae i mi, a gwae i chwithau, os dyna ffordd Duw!

Yn nefaf: Am destun eich llyfr (sef i Cor. i. 10) y mae yn dda iawn, ac yn rhoi addysg tra gwerthfawr i'r rhai a neillduwyd trwy'r efengyl oddiwrth y rhai fydd yn byw ar gyfeiliorn yn ymdroi mewn halogrwydd, ac yn fathru deddfau Duw dan eu traed. Y mae'n gyngor ac yn annogaeth, o'r cryfaf, iddynt beidio gwrthwynebu, rhwystro, na gwanhau eu gilydd; ond cyd-rodio mewn cariad brawdol a chymdeithas ysfrydol; cyd-ymdreehu ym mhob gwaith da, ac yn erbyn pob pechod; a chydfwynhau a chud-ddefnyddio, yn heddychol, ac yn ddiolchgar, y doniau a'r breintiau y mae Duw o'i ras yn drefnu iddynt, er eu hadeiladaeth. Yn debyg i'r modd yma y dyallwn i y geiriau: ond wrth edrych ar ddechreu eich ymadrodd chwi oddiwrthynt, fe ellir gwled yn eglur i b'le yr ydych am yrru: ac yn lle i chwi ddilyn y testun, bod yn rhaid i'r testun eich dilyn chwi. Yr oedd eich llygad ar ryw ychydig bobl, sy'n methu ymfoddloni heb ymarfer peth mwy â darllain, gweddio, a gwrando gair Duw, nag a gais y wlad yn gyffredin; ac yn methu ymroddi i gyd-redeg â *pharwb* yn eu harferion: yr oedd eich llygad, meddaf, ar y rhai'n gyd â gwg nid bychan; ac am hynny, heibio i ugeiniau o ymbleidiau ac ymraseilion, a myrddiynau o ymrafaelwyr, sy'n llenwi ein hardaloedd, chwi ddaethoch â'ch pwynt i lawr, trwy achwyn fod yr *Eglwys* yn cael ei banafu gan *Schismau*, a *Heresiau*, hefyd.

Wrth drin hyn, eich darluniad o Heresi fydd fel y canlyn:

' *Heresi* ydyw gwadu rhyw un neu ychwaneg, o angenrheidiol a sylfaenol egwyddorion y grefydd Gristianogol, neu arddel' rhyw beth llwyr *anghyttun* â'r unrhyw, neu *ddinstriol* i ryw ran anhepcor o honi.'

Yn nefaf chwi a ddarluniwch *Schism*; ac, heb ddadl ar y matter, a rowch farn ar yr *Ymneillduwyr* a'r *Methodistiaid*, eu

eu bod oll yn euog o hono. Ond gan adael hyn heibio yn bresennol mi af rhagof i ystyried eich gwaith yn nodi *Hereticiaid* allan, yr hyn a wnewch fel y canlyn.

‘ Os oes undyn yn taeru’n wrthnyfig, fod cyflwr dyn yn y byd nefaf yn sefyll ar ryw *Arfaeth* anghyfnawidiol a diammodol o *Etholedigaeth*;—neu, Fod dyn wrth y Natur yn yr hon y genir ef, ac yn yr hon y mae Duw yn ei anfon ef i’r byd, yn *ddrygionus* a llwyr *anabl* i ryngu bodd Duw mewn gradd yn y byd;—yr hyn (pe byddai wir) a wnai Dduw yn Awdwr pechod; neu,

‘ Os dywaid, nad all yr hwn a ddel *un-waith* i gyflwr o ras a chymmod gyd â Duw, byth gwympo oddiar lwybr sancteiddrwydd, a cholli ei ffafr a’i gymmod *eil-waith*;—neu,

‘ Fod ei *weithredoedd* da yn tarddu oddi wrth ei *ffydd* a’i *gariad* tu ag at Dduw a Christ o lwyr anghenraid, heb bosiblwrwydd o fethu; a’i *gariad* a’i *ffydd*, yr un ffunud, yn tarddu o angenrhaid, heb fod yn sefyll dim ar ei ewyllys ei hun, a bod Duw felly yn gwneuthur y cwbl *drosto* ac *ynddo* ef, fel nad *rhaid*, ac na’s *gall* efe ei hun wneuthur dim o gwbl mewn Crefydd; yr hyn (pe byddai wir) a wnâi holl rybuddion a chynghorion yr Ysgrythur yn llwyr afreidiol a dileshâd;—neu,

‘ Os ei grediniaeth ydyw, fod tragywyddol ddedwyddwch yn sefyll ar yr ammod o *ffydd yn unig*, neu grednoeth heb *weithredoedd* da; neu ar gael o hono *gyfiawnder* *Crifft* wedi ei gyfrif iddo heb gyfiawnder, a rhinwedd o’r eiddo ei hun;—neu.

‘ Os coelia ef, fod rhyw *deimlad* a chynhyrriad rhyfedd *oddifewn*, (neu yn hytrach *ffansi* gref yng nghylch ei fod yn teimlo rhyw beth yn ei gynhyrfu yn aruthr yn arwydd, *sic* o’i fod mewn cyflwr o iechydwriaeth, pa fath bynnag fo ei fuchedd, ai da ai drwg, moesol ai anfoesol; ac y dichon fod unrhyw beth, heblaw *rhin-weddau moesol*, y rhai yw ffrwythau’r Yspryd yn ddangosiad anfaeledig, fod dyn dan arweiniad Glân Yspryd Duw, a’i fod yn eiddo Crifft — Os oes rhyw un (meddaf) yn arddel, rhyw un o’r opiniwnau hyn yn cyndyn a gwrthnyfig, fe gwmpodd y dyn hwnnw i ryw beth cyn waethed a *Herefi*, wrth ba enw bynnag y myn ef neu eraill alw hynny. Canys megis y mae’r gau dybiau hyn yn tueddu at ddiddymmu, y tragywyddol

‘wyddol a’r anghyfnewidiol wahaniaeth rhwng *da a drwg*, a dinystrio sylwedd a hanfod gwir Grefydd; felly y maent yn amlwg wrthwynebu holl *gwrs* yr Ysgrythyr, ac yn llwyr anghyttun â phriodoliaethau Duw.’

Yma mi dybygw’n eich bod yn bwrw amnaid, fod y *Methodistaid* (fel eu gelwir) ac mae’n bosibl, yr Ymneillduwyr hefyd, yn dal amryw byngciau mewn barn, nad ydynt ddim gwell nâ *Heresiau*, yn tueddu at ddiddymmu’r gwahaniaeth rhwng *da a drwg*, dinystrio *sylwedd* gwir Grefydd, &c. &c.

Y mae hyn yn achwyniad trwm iawn; ac, os oes *fai* ddaiddo, nid yw’ch rhybudd i ochelyd y cyfryw ddynion ddim yn ddi-achos: Ar brawf o’r peth, hwy ddylent gael eu nodi allan, fe meithrinwyr y pla a’r haint mwyaf dinystriol a ddichon orchuddio gwlad; ie, fel drygwyr, nad yw lladron, na llofruddion chwaith, ond rhai diniweid mewn cydmariaeth iddynt. Ond y Cwestiwn yw, A ellir ei brofi ym wir?

Am fy mod yn edrych ar y matter o athrawiaeth fel peth o ddurfawr bwys a chanlyniad, ni’s gallaf lai nâ threulio peth amfer, i chwilio’r daliadau y rhoifoch eich barn, a rhybudd, i’w herbyn. A hyn a ddymunwn ei wneuthur mewn yspryd pwyllog, a di-ragfarn, gan edrych at ffynnon pob gras a’n addysg a chyfarwyddyd; a chyd a chyfeiriad diffuant at ogoniant Duw, a llefâd fy ghyd-wladwyr.

Ac yma mi dybygw’n fod yn gweddu i mi ragosod cymaint a hyn, fef, Er na wn i am ddim ymrafael, na gwahaniaeth barn, rhwng y ddwy gangen o *Ymneillduwyr* a elwir *Independiaid* a Bedyddwyr, a’r bobl a elwir *Methodistaid*, yn y pyngciau sydd yr awr hon i’w hystyried; etto, os bydd i mi arfer y Rhagenw lliosog, *Nyni*; neu fiarad yn y person cyntaf o’r rhif honno; nad wyf yn cynnwys ynddo ond y rhai olaf: a hynny mewn rhan, am mai â hwyntwyr yr wyf yn un, mewn neillduol gymdethas; ac yma yn ceisio ateb llettybiau a ddaeth (dybygw’n) attynt hwy yn bennaf. Ac mewn rhan hefyd, am y dymunwn, na oblyger y lleill, na neb o honynt, mewn dim a allai lithro oddi gennyf, mewn anwybod, yn groes i’w meddyliau.

Am y daliad cyntaf a nodafoch allan, ynghylch Etholedigaeth, yr wyfyn meddwl na bydd dim gwrthwynebiad, gan y *Methodistaid* yn gyffredin yng *Ngbyrnru*, i osod eu dwy-law

law wrth sylwedd y pwngc; ac agos air yngair fel ei gosod-
asoch ger bron.

Yr ydym yn ddiau o'r farn (ac ni a ddymunem, nid *taeru*
yr peth yn *wrthnyfig*, ond sefyll yn addfwyn a diysgog
drosto) fod Duw, o'i ras, rydd anhaeddedig, wedi ethol, neu,
ddewis, er tragywyddoldeb, yr *holl rai* o ddynol-ryw a fydd
yn y diwedd yn gadwedig; gan arfaethu yn ddi-anwadal;
ac yn ddiammodol, eu huno a Christ, er eu cyfiawnhau a'u
sancteiddio; a'u dwyn trwy Grift i feddiannu bywyd tragy-
wyddol.

Nid fy amcan i, yn hynol ystyr, yw gwneuthur ymddiffyn-
iad maith i'r Gosodiad uchod; nac ychwaith i'r rhai a gan-
lyn: Y mae hynny wedi ei wneuthur eisoes, gan lawer-
oedd fwy eu dysg a'u doniau; a'u llyfrau yn abl hawdd eu
cael, yn *Saifoneg*; a rhai hefyd yn *Gymraeg*. Etto, er
mwyn y rhai byrrion o ddysg a darlleniad, i ddwylaw pa-
rai y gall hyn o waith ddigwydd, yr wyf yn ei chyfrif yn
ddyled arnaf geisio dangos rhywfaint o'r seiliau 'sgrythyrol,
ar ba rai, yn ol ein barn ni, y mae'r athrawiaeth yn sefyll
yn ddiysgog ddigon. A ddiofeddwch i mi chwanegu, Er
eich mwyn chwithau hefyd, Syr, a chynnifer gyd â chwi a
farnant, ei bod ' yn amlwg' ' wrthwynebu holl gwrs yr
Ysgrythyr, ac yn llwyr' ' anghyttùn â phriodoliaethau
' Duw?

Yn y bennod gyntaf o'i Epistol at yr *Ephesiaid*, y mae St. Paul
yn dra eglur, ac yn gryn helaeth, ar y pwynt: *Bendigedig fyddo*
Duw (medd efe) *a Thadein barglwydd Jezu Grift*, yr *hwn a'n ben-*
dithiodd ni â phob bendith ysprydol yn y nefolion leoedd (neu be-
thau) *yng Nghrist*, adn. 3. Oddi ar ba wreiddyn y tarddodd
y bendithion yma, y geiriau nefaf a hyspyfant; sef, *Megis yr*
etholodd efe ni ynddo ef (a hyn a wnaeth Duw, medd efe, nid
am y byddem, ond) *fel y byddem yn sanctaidd ac yn ddiſeius*,
ger ei fron ef mewn cariad, adn. 4. A'r un gwirionedd a ga-
darnhêir drachefn; *Wedi iddo* (nid rhag-weled daioni, ynos
fi, Paul, a chwithau *Ephesiaid* crediniol, a barai i ni droi i
fod yn blant iddo, ond) *ein rhagluniaethu ni i fab-wysiad trwy*
Jezu Grift, iddo ei hun, (a hyn i gyd wrth y rheol oruchel ac
unionaf honno, sef,) *yn ol boddlonrwydd ei ewyllys ef*, adn. 5.
A pha beth bynnag a dybia, neu a ddywaid, dynion hynan-
ddoeth a hunan-gyfiawn am y matter, fe fwriadodd ef y
cwbl i fod er *marwol gogoniant ei ras*, adn. 6. Os darllenir
ymlaen,

ymlaen, fe'i ceir ar yr un testun yn ymhelaethu hyd *adn. 13.*
 Ag o'r dechreu i'r diwedd y mae ei ymadroddion mor eglur
 a phendant, fel yr wyf si mewn symledd yn gofod addef ei
 fod amlwaith yn achos o fawr syndod i mi feddwl, pa fodd
 y gall undyn, dysgedig neu annysgedig, ddarlain y bennod
 yn bwylllog ac yn ddirifol, *fel rhan o air Duw*, a bod heb
 ei argyhoeddi o ynfyrwydd y dychymmyg, sy'n gofod
 rhinwedd, neu hunan-adferiad, dyn syrthiedig, fel fail neu
 achos o etholiad Duw. Ac yr wyf yn cwbl feddwl ei fod
 yn ormod gorchwyl i chwi, na neb arall, wneuthur eich cy-
 huddiad i'n herbyn yn dda (am ein crediniaeth, a'n cyffes,
 ynghylch y pwngc) pe na bai un gair i'w gael trwy'r holl
 Fibl yn ymddiffyn, neu yn crybwyll am, ethyledigaeth, heb-
 law 'rhyn a geir yn y deuddeg gwerf sy dan ein hystyri-
 aeth. Y mae (nid yn unig un darn pennod, ond) un darn
 ymadrodd, allan o air Duw, yn ddigon i brofi gwirionedd
 unrhyw athrawiaeth, os cymmerir, heb ei gam-gyfieithu, ei
 gam-ddeongli, ei drawfwyro, na'i gamgymhwylo; a chyd â
 dyledus ystyriaeth o'r rhannau cyfsylltiedig. Ond yn yr-
 achos yma nid oes dim prinder testynau cryn eglur. A yw'n
 bosibl i un dyn *di-ragfarn* ddarlain yr 8fed *Ben.* at y
Rbuseiniaid, yn enwedig o'r 28 wers hyd y diwedd, a bod
 heb ganfod yr athrawiaeth o Etholedigaeth (gallwn'chwa-
 negu, Cyfiawnhâd rhad, ynghyd â Pharhâd mewn gras;
 a phob un o honynt) yn cael ei dal allan mewn geiriau digon
 amlwg a di-amheus? *Ni a wyddom* (medd efe) *fod, pob peth*
yn cyd-wieithio er daini i'r rhai sy'n caru Duw; Os gofynir,
 pwy yw'r bobl sy'n caru Duw? ac i bwy y mae holl dref-
 niadau Rhagluniaeth yn peri daioni? y mae'r geiriau nefaf
 yn rhoi ateb pendant, *i'r rhai fydd wedi eu galw yn ol ei ar-
 faeth ef.* *Oblegid y rhai a rag-wybu* (neu a rag adnabu) *a*
rag-luniodd efe befyd i fod yn un ffurf a delw ei Fab ef; fel y
hyddai efe yn gyntaf-anedig ym mhlith brodyr lawer, *adn. 29.*
 Onid oes yma hyspyriad sicr, fod nifer a phersonau pennod-
 ol yngolwg Duw, y rhai a *arsaethodd ef* eu huno â Chrif, er
 (cyn seiliad y byd? ac mai oddiar hynny y mae'r bendith-
 ion a ganlyn yn tarddu iddynt, heb ddim o'r fath beth a'u
 teilyngdod, na'u rhinwedd hwy, yn gweithio fel cyd achosion?
A'r rhai a ragluniodd efe, y rhai hynny befyd a alwodd efe, a'r rhai a
alwodd efe, y rhai hynny befyd a gyfiawnhaodd efe; a'r rhai a gy-
fiawnhaodd efe, y rhai hynny befyd a ogoneddodd efe, *adn. 30.*
 Welé.

Wele yma Etholedigaeth rad, a'r bendithion anfeidrol sy'n tarddu o honi, Galwedigaeth, Cyflawnhâd a Gogoneddiad, fel eadwyn euraid wedi ei chydio yn anwahanol. Oddi ar yr olwg arni, a'r sail gadarn a osodwyd i obaith yr Eglwys, trwy fod priod Fab Duw wedi cael ei draddodi *droffi*, ac wedi pwrcafu'r cwbl iddi, y mae ef, yn enw'r *etholedigion* (yn ddilyfiant) yn cyhoeddi ei hyder di-ysgog am fyddu goliaeth fier a chyflawn ar bob rhyw elyn: *Darllener hyd ddiwedd y Bennod.*

Rhag i mi fod yn rhy faith, wrth fyn'd ymlaen yn y modd yma, dymunaf i chwi, Syr, a phawb o'm darllenwyr, edrych ac ystyried y manau canlynol; *Matth. xx. 16. 23. a xxii. 14. a xxiv. 22. a xxv. 34. Luc. x. 20. Joan vi. 37. a x. 14, 16, 27, 28. a xvii. 9. 10. Act. xiii. 48. 1 Thes. i. 4. 2 Thes. ii. 13. Colos. iii. 13. 1 Tim. i. 9. 2 Tim. ii. 10. 1 Pedr. i. 2. 2 Pedr. i. 10. Rhuf. xi. 5. 7, 28.*

Hawdd fyddai cael llawer o esamplau cysgodol ac ymadroddion cryn eglur, allan o'r Hen Destament, a rhagor etto o'r Newydd, i gadarnhâu'r un athrawiaeth: ond mi dybygwn nad oes achos. Os meddylia neb i'r gwrthwyneb, darluned ymhellach y gfed Ben. at y *Rhufeiniaid*, lle y mae'r Apostol yn profi y gwirionedd mawr yma oddiwrth esampl *Jacob* ac *Esau*; yn ymddiffyn uniondeb Duw yn y matter; ac yn dymchwelyd y gwrthddadleuon (*adn. 14. a 19*) a oedd ef yn rhagweled a godai natur falch dyn, a'i afresymoldeb dan rith rheswm, yn erbyn dwfn orchwyl, ac anfesuredig farnau ei Wneuthurwr a'i Berchen. Mi chwanegaf hyn yn y lle yma; fel yr wyf yn tybied mai anhawddiawn yw i un' sgolhaig na beirniad, chwaethach symldd yn gwledig, ddarllain y Bennod, heb *Etholedigaeth* a'i chanlyniadau, bid bodd neu anfodd, belydru i'w ieddw!; felly yr wyf o'r farn hefyd, mai peth anhebygol yw i ddyn di-adgenhedledig allu ei darllain, heb i'w galon gwerylu â'r athrawiaeth a gynhwyfir ynddi, ac â'r Duw a'i llafarodd. Nid wyf heb wybod fod llawer o wyr o ddyfsg (yn gyftal a'r werin ddi-gyffro) yn proffesu na fedrant weled dim o'r fath beth, yma, nac yn yr holl Fibl; a'u bod yn deongli'r manau a grybwyllais, ynghyd â g eraill, yn gyfattedbol. Y mae hyn yn beth o fawr, ie ryfawr, bwys gyd a llawer; a thrwy hyn, ynghyd â grym ac athrylith lygredig dyn, y mae deongliadau gwyrog ac an-naturiol

naturiol o'r gair yn fynych yn cael eu derbyn, yn lle'r gwirionedd noeth, a'i deonglai ei hunan yn deg, pe câi ond cennad. Wrth ddywedyd hyn, Syr, nid wyf yn chwennych difrio barn Dysgedigion, ond rhoddi iddi eu hiawn le; ac yn enwedig mi ddymunwn rddi parch mawr, fel y mae'n dyledus, i farn, y rhai a gyfrifwyd yn Dadau yn *Eglwys Loegr*. Yr wyf yn gysurus obeitho hefyd, mai nid yn ein herbyn y try'r cloriau yma chwaith, pan ddelom i'w godi, ar y pwngc yma. ynghyd âg eraill a eill fod mewn dadl rhyngom.

Os bydd i neb o'm darllenwyr ddigwydd bod mewn amheuaeth neu derfysg ynghylch yr athrawiaeth o Etholedigaeth; naill ai yn amneu y gwirionedd o honi; neu yn methu dirnad uniondeb Duw, yn ei waith yn dewis rhai, gan fyned heibio i eraill; neu ynte yn drallodus am na's gwyddant ddarfod eu cynnwys hwy yn y rhif dewisedig; fy nghyngor i i'r cyfryw ydyw, iddynt syrthio ar eu gliniau, ac ar liniau eu hyspydoedd, o flaen Duw; gan ddeisyf arno eu gwaredu rhag cam farn, a cham gafgliadau; a'u dysgu i iawn-ddyall, i iawn-dderbyn, ac i iawn-ddefnyddio ei werthfawr air. Chwilient y Bibl yn fanwl, ac yn ddyfal; gan ymarfer hefyd â holl foddion gras, a disgwyladdysg a chymmorth o'r Nef: A chofient mai ufuddod i alwad yr Efengyl yw'r unig agoriad, fydd i'w gael yn y byd yma, ar ddirgel gofrestr Arfaeth Duw. Bydded ein *galkwedigaeth*, yna fe fydd ein *betholedigaeth*, yn *sicr*. *Gwel 2 Pedr i. 10.*

Y mae dwy wrthddadl yn erbyn yr Athrawiaeth o Etholedigaeth, neu, yn erbyn y cyhoeddiad o honi, na's gallaf iai na cheisio eu hyftryied a'u hatteb.

Gwrthdd. i. Os yw Duw wedi sicr benderfynu, er trawgyddoldeb, pwy, a pha nifer, fydd cadwedig, yna fe all dyn, fyw yn ei bechod, heb fod mewn dim mwy o berygl na phe bai'n un mwyaf sanctaidd: os na etholwyd ef, fe fydd colledig, gwnaed a wnelo; ac os etholwyd ef, fe fydd cadwedig, gwnaed a fyno. A pha raid ymarfer â gweddio, â gwrando'r gair, nac âg unrhyw ddylediwydd grefyddol, gan mai ar etholiad Duw y mae'n dedwyddwch yn sefyll?

Att. Y mae Duw wedi hyspyfu i ni yn ei air, ddarfod iddo ethol ei bobli *sanctiddrwydd*, yn gystal ac i *iechydwr-iaeth*. *Gwel 2 Thej ii. 13. 1 Pedr. i 2.* Ac am hynny megis y mae'n wirionedd, mai'r Etholedigion a achubir; felly
y mae'n

y mae'n wirionedd hefyd, na bydd un dyn halogedig (sef a barhao felly) yn eu plith; ond y byddant oll wedi eu sancteiddio trwy ras Duw. Am hynny pwy bynnag a barhao mewn pechod, diau y difethir ef: a phwy bynnag a ddychwelo at Dduw yng Nghrist, efe a heddycher â Duw a sancteiddir, ac a gedwir byth. Y mai hyn wedi ei gydamlygu, ac yn cydsefyll yn ddiysgog, ag etholiad sicr a dianwadal. Nid yw dynion ddim yn arfer gweithredu, nac ymresymmu chwaith, yn ol dull yr wrthdriadl yma mewn matterion eraill: ac am lwg yw, oni bai grym eu llygredigaith, a'u gelyniaeth i Dduw a'i ffyrdd, nad ymresymment fel hyn yn y matter yma. Pwy ond *Atheist* a fedr wadu, neu ammeu, nad yw Duw wedi *rhag-derfyni* maint ei gyfoeth, a rhifedi ei ddyddiau, yn y byd? A ddywaid dyn am hynny, Nid gwaeth i mi eistedd nâ gweithio, cyfsgu nag edrych at fy ngorchwyl? ac nid gwaeth bod heb fwyd, neu fwytta gwenwyn, nag ymofyn am ymborth, ac ymborth iachus? Na, hwy a arferant eu synhwyrau yn well mewn pethau tymhorol; er na fynnant mewn pethau ysprydol. Fe ddarfu i Dduw (nid yn unig ragderfynu, ond) egluro ei rag-derfyniad am hyd einioes *Hezekia* (*Essay* xxxviii. 6.) a allwn ni feddwl iddo esgeuluso'r * moddion oedd addas at gynnal ei fywyd, o hynny allan? Diammeu na bu ef ddim mor ddiystyriaeth a themtio Duw yn y fath ddull ynfyd a rhyfygus..

Fe ellid enwi ugeniau o bethau, rhai miwy, a rhai llai, eu pwys, a ragfynegwyd yn yr Yfgrifyrau: Ac yr oedd y rhagfynegiad am danynt gan Dduw yn ddigon o sicrwydd y deuent i ben, er pob gwrthwynebiadau. Yr oedd, y mae'n wir, amser, offerynnau a moddion lawer, yn gyfryngau angenrheidiol, heb ba rai ni's gallai y pethau a ragfynegid gael

* Nid amnherthyrasol i hyn yw geiriau canlynol *Latimer*.

‘ Fe ddywaid rhai yn awr, *Pa ham y gwna-un ni fuku o Bregeth-wyr yate?* Medr Duw gadw ei etholedigion heb *Bregeth-wyr?* Rheswm tacclus! Fe fedr Duw gadw inwyd i heb fwyd a diod: a allaf fi fod am hynny hebddynt? medr Duw fy nghadw rhag llosgi, pe bawn yn y tân: a redaf fi am hynny iddo? Na, na. Mae'n rhaid i mi gadw'r ffordd a ordeiniodd Duw, ac arfer y moddion cyffredin hynny a bennododd Duw.’ *Latimer's Sermons*, p. 261.

mo'u cyflawni yn ddyladwy: gan hynny yr oedd yr addewid, neu'r brophwydoliaeth, megis yn cynnwys ynddi y rhai'n fel pethau sicr o fod, ac o weithredh, tu ag at ddwyn ymlaen, y diben appwytiedig. Felly gallwn ddywedyd, fod ie-chydwriaeth y rhai a etholwyd, a cholledigaeth y rhai ni etholwyd; yn sicr o ddyfod i ben: y mae gair Duw yn rhoi sail i gredu hyn. Etto n'ogoneddir mo'r etholedigion, ond mewn tanlymiad o'n bod, trwy ras, yn cael eu goichi oddi wrth eu pechodau, a'u cymhwyso i ogoniant: ac ni ddemir mo'r lleill, nes y b'ont wedi llawn addfedu i'r farn alaethus. Ac nid oedd, ac nid yw, Duw yn trawsgymnell ewyllysau dynion, yn yr un o'r achosion yma; nac yn eu gwneuthur, a'u tryn, fel offerynnau meirwon, neu ddiodddefol yn unig, yn y pethau a wnant. Yr oedd gwaith *Judas* yn bradychu *Crist*, a gwaith *Blaenoriaid* yr *Iuddewon* yn ei groeshoelio, yn dyfod i ben yn ol *terfynedig* gyngbor a rhag-wybodaeth *Dau* Aët ii. 23. ac yn ganlynol yn bethau tra sicr o ddyfod i ben: etto yr oeddynt hwy yn gweithredu yn gwbl ryddion ac ewyllysgar-faleifus yn y gorchwyl arswydus hwnnw. Yr oedd *Saul* yn llestr etholedig i ddwyn enw *Crist* ger bron y *Cenbedloedd*, a *Brenbinoedd*, a phlant *Israel*, Aët. ix. 15. gan hynny yr oedd yn rhaid iddo bregethu, ymdrechbu a ddiodddef, fel yr ydym yn cael yn ei hanes ddarfod iddo, etto yr oedd ef yn dra ewyllysgar, ac yn ymdrechwr rhydd trwy ras, yn ei holl lasur-waith a'i yrfa sanctaidd. Felly nid oes un gradd o achos haeru, fod yr athrawiaeth yma yn rhoi un i fod yn golledig, gwnaed a wnelo; a'r llall yn gadwedig, gwnaed a fynno: Oblegid fe farna Duw y byd yn ol eu gweithredoedd: ac fe gaiff pawb weled, yn y dydd mawr hwnnw, mai gwirionedd yw ei air; ac mai da ac uniawn yw ei holl weithredoedd. Efe a roddodd ei air datguddiedig (nid ei gyngor a'i arfaeth ddirgel) yn rheol i ni i'w dilyn, o ran ein cred a'n rhodiad: gan hynny ein dyledswydd a'n baint yw ufuddhâu i'w ewyllys amlwg ef; gan ei adael ef yn rhydd i weithredu yn ol ei ddirgel arfaeth. Yntef a'u cyffiona, ac a amlyga eu huniondeb, yn y dydd mawr fy'n dyfod.

Gwrthbuddl 2. Pa un bynnag ai bod yr Athrawiaeth yma yn wir ai peidio y mae'n anfuddiol ac yn beryglus i'w chyhoeddi mewn pregeth na 'sgrifen, gan fod cynnifer, ar bob llaw, yn gwneuthur casgliadau drwg oddi wrthi.

Att. Ni ddylai un dyn sôn am dani mewn yspryd dadleugar, hunanol, neu ragfarnllyd; nac i foddio ei dybiau dychymmygo

mygol neu ei fanylwydd rhy gywraim ei hun, na'r eiddo
 neb arall. Ni ddylid chwaith ei dwyn ymlaen mor fyny-
 ag i fyn'd a lle gwirioneddau eraill; na chyffwrdd â hi,
 ond gyd âg ofn duwiol ac i'r diben o ymofyn, a rhoi, add-
 ysg fuddiol oddi wrthi; Etto, o'r ochr arall, gan ei fod,
 yn eglur o'r gair, ddarfod i Dduw *etbel ei holl bobl* o blith
 y lleill o ddynol-ryw, gan arfaethu eu cadw yn, a thrwy,
 Jesu Grist; ac iddo fwriadu hyn i fod, *er mawr gogoniant di*
ras; y mae'n *ficr*, ganlyn, y mynnai Duw *gyhoeddi* hon fel
 rhannau eraill o athrawiaeth, yr efengyl: a pheth yw ceisio
 ei chelu, mwy, nâ'i gwadu, ond bwrw gwarthrudd ar an-
 feidro? ddoethineb, ie, hefyd ar ras y *Jehova* mawr? Nynia
 allwn fod yn gwbl hyderus, fod pob rhan o air Duw yn
 tueddu i'w ddychafiad ef ac i fagu yn ei greaduriaid feddy-
 liau addas a pharchus am ei holl ogoneddus briodoliaethau;
 er bod dynion o feddwl llygredig yn tynni casgliadau i'r
 gwrthwyneb. Gellir chwanegu, bod yr athrawiaeth o *rag-*
ordeiniad yn tueddu i ddaroistwng dyn balch (fel y mae'n
 angenrheidiol) ac i dynnu i lawr ei dybiau uchel, a'i ddych-
 ymygion ffol, am fod yn achubydd iddo ei hunan; a pheri
 iddo syrthio ger bron, ac yn llaw, y Duw anfeidrol, *unig*
 ffynnon iechydwr iaeth pechadur.

Y mae ateb *Luther* i'r dysgedig *Erasmus*, ar y matter yma,
 yn cynnwys ymrefymiad pwyfig a chadarn; Rhai o hono
 fydd fel y canlyn.

‘ Os ydych yn coelio bod yr athrawiaethau yma, y dad-
 leuwn yn eu cylch, (fel y maent yn wir) yn athrawiae-
 thau dwyfol; mae'n rhaid eich bod wedi ymrwrthod â
 chywilydd a gweddeiddra, i fedru eu gwrthsefyll fel hyn.
 ‘ Ni ofynaf, I ba le y ffodd gorchwyledd *Erasmus*? ond,
 ‘ peth fy lawer mwy o bwys, Och! pa le y mae eich ofn
 ‘ a'ch parch i Dduw, pan gyhoedddech yn groyw, nad
 ‘ yw'r gangen yma o wirionedd, a ddatguddiodd EF o'r
 ‘ nefoedd, ar y goreu ond di-ddefnydd, a dianghenrhaid
 ‘ i'w gwybod? Pa beth! a raid i'r Creawdwr gogonedus
 ‘ gael ei ddysgu gennych chwi ei greadur, pa beth sy'n add-
 ‘ as i'w bregethu, a pha beth i'w gelu? a yw'r Duw ben-
 ‘ digedig mor dra amherffaith mewn doethineb a synwyr,
 ‘ ag i fod heb wybod, nes i *chwi* ei addysgu, pa beth fydd-
 ‘ ai'n fuddiol, a pha beth yn niweidiol? Nop, ai ni allai
 ‘ ef, fydd ai ddyall yn anherfynol, ragweled, cyn datgudd-

io'r athrawiaeth yma, pa fath fyddai'r canlyniadau o hynny, ond bod yn rhaid i *chwi* godi i'w dangos? Ni ellwch, ni feiddiwch ddywedyd hyn. Os y dwyfol ewyllys ynta a fynnai hyfpyfu y pethau yma yn y Bibl, a pheri i'w genhadon eu cyhoeddi ar led, gan adael y canlyniadau o'u gwaith i'w ddoethineb a'i Ragluniaeth ef, yn enw'r hwn y maent yn llafaru, a chennadwri'r hwn y maent yn gyhoeddi; *pwyt wyt ti, O Erasmus, yr hwn a ddadleui yn erbyn Duw?* ac addywedi wrth yr Hollalluog, *Pa beth yr wyt yn ei wneuthur?* * *Ec. Ec.* Ac i'r un diben y dywed *St. Austin*, yn ei lyfr *Am barhâd mewn gras*; Os rhoddion Duw yw'r ddwy ragorfraint yma," (sef *ffydd*, a *pharhâd mewn ffydd*) "ac os oedd Duw yn rhagwybod ar bwy y cyfrannai ef y rhoddion yma; (a phwy fedr ammeu gwirionedd mor amlwg)? mae'n angenrhacidiol pregethu rhagordeiniad, fel ficer ac anorchfygol gadernid y gras rhad hwnnw o eiddo Duw, a roddir i ddynion, heb ddim ystyriaeth am deilyngdod." Ac mewn lle arall, "Naill ai mae rhagordeiniad i'w gyhoeddi, mor bendant, ag y mae'r sgrythyrau yn ei ddatgan; sef Mewn perthynas i'r rhai a etholodd ef, mai *diedifarus yw deniau a galwedigaeth Duw*; neu, mae'n rhaid i ni gyhoeddi, yn groyw, fel y gwna'r *Morganiaid*, mai yn ol haeddiant y mae gras yn cael ei roddi." †

Ychydig ymlaen, oddiwrth y rhan o'i ymrefymiad âg *Erasmus*; a nodwyd eisoes, y mae *Luther* yn myned rhagddo fel hyn. "Chwi a ddywedwch etto *Pa le y mae, na'r angenrheidiolwydd, na'r defnydd, a bregethu ragordeiniad?* Y mae Duw ei hun yn ei ddyfgu, ac yn gorchymyn i ninnau ei ddyfgu: a thyna, ateb ddigon. Nid oes i ni gyhuddo Duw, a dwyn cynhyrifiadau ei ewyllys ef, at frawdle dynol farn; ond yn fymf ei barchu ef, a'i ewyllys. Efe yr hwn yn unig sy'n holl-ddoeth, ac yn holl-gyfiawn, ni's gall mewn gwirionedd wneuthur cam a neb, pa fodd bynnag y gall pethau ymddangos i ni ac ni's gall wneuthur dim yn annoeth neu yn furbwyll. Ac fe fudd i'r ystyriaeth o hyn wafanaethu, er distewi holl wrthddadleuon

* *Lutherus de Servo Arbitrio.*

|| *De bono Persevr. cap. 21.* † *De bono Perse. cap. 16*
y rhai

* y rhai fo'n wir ddauwiol. Pa fodd bynnag, er mwyn ym-
 * refymiad, awn gam ymhellach. Mi a anturiaf bennodi,
 * yn ychwaneg, ddau refwm tra phwysffawr, pa'm y dylid
 * dyfgu'r, athrawiaethau yma yn gyhoeddus. 1. *En dar-
 * fnygiad, i'n balchder ni*, ac amlygiad o ddwyfol ras." Ar
 ol dangos yn lled helaeth, mor angenrheidiol yw i ddyn
 gael ei ddwyn i *anobeithio* o fod yn achubydd *iddo ei bunan*
 nac yn gwbl, nac mewn rhan chwaith; ac i ymorphwys ar
 rudd ewyllys a daioni Duw yn unig; ynghyd â defnyddiol-
 deb yr athrawiaeth yma i'r cyfryw ddibenion; y mae'n dyfod
 at ei ail refwm; Sef, 2. Y mae natur y ffydd Grifnogol
 * yr ei ofyn. Y mae i ffydd a wnelo â phethau ni welir.
 * Yn awr dyma rai o'r pethau anweledig, y mae ffydd yn
 * sicrwydd o honynt. Pe baem ni yn gallu eu hamgyffred
 * neu yn eglur wneuthur allan, pa fodd y mae Duw yn gy-
 * fiawn ddilwgr, ac hefyd yn anfeidrol drugarog, er yr am-
 * lygiad o'i ddigofaint; a'r ymddangosiadol anwafladurwydd
 * yn ei driniadau, mewn perthynas i'r rhai gwrthodedig; ni
 * byddai gan ffydd ond ychydig neu ddim i'w wneuthur.
 * Ond yn awr, gan na's medrwn yn gymhesurpl amgyffred
 * y pethau yma, yn ein 'stad bresennol o amherffeithrwydd;
 * y mae lle i ffydd weithredu. Iawn, gan hynny, yw dyfgu
 * a chyhoeddi y gwirioneddau sy'n perthyn i ragordeiniad
 * yn eu holl ganghennau: gan eu bod, fel y lleill o ddirge-
 * lion athrawiaeth Crist, yn wrthddrychau addas i ffydd,
 * ar ran pobl Dduw."

Bellach, Syr, mi geisiasf ystyried yr *Ail* o'r dafniadau a no-
 dasoch allan. Ac am hwn, mi dybygwn ddarfydd i ehwi yn-
 ddo ofod allan-farn y *Methodistiaid*, ond iddynt gael cennad
 i lysu gair neu ddau; neu roi ychydig i mewn yn eu lle.
 Yr wyf yn meddwl na buasai dim llawer o wrthwynebiad
 gennym ofod ein dwylaw wrtho, pe buasai fel hyn: "Y mae
 * dyn wrth y Natur yn yr hon y genir ef (neu yn yr hon
 * y mae ef, trwy effaith cwymp Adda, yn dyfod i'r byd)
 * yn ddrygionus a llwyr anabl i ryngu bodd Duw mewn gradd
 * yn y byd."

Y mae Duw, yn ddiammeu, yn trefnu dyfodiad pawb
 o ddynol-ryw i'r byd, ac yn yr ystyr honno yn eu *dansfon*
 iddo, beth bynnag yw eu hanfarn a'u cyflwr. Ond os yw dyn
 yn dyfod i'r byd yn *llygredig*, fel yr ydym ni yn gorfod cwbl
 gredu ei fod, yr achos o hynny yw nid dim bai yn anfoniad

Duw, ond Torriad y Cyfammod oedd rhwng Duw ac Adda, a'i holl hiliogaeth ynddo ef, mewn 'stad o berffeithrwydd; fel y mae'r Sgrythyrau yn egular ddangos; Rhuf. V. a 1 Cor. XV. &c. &c. Am y fath * Gwestiynau a'r rhai'n

* Ynghylch pethau cyffelyb i hyn y dywedodd CALFIN, *Eorum enim, quæ scire nec datur, nec fas est, Doctæ est ignorantia; scientiæ appetentia, insaniciæ species.*

Pethau fy'n rhy ddwfn i'w canfod,
Ac na roddwyd i'n eu gwybod:
Yn y rhai'n gwyh yw'r ddysgeidiaeth,
'Ddysgo i ni'n banwybodaeth;
Taer fanylgais hy am ddyall,
Math yw hwn o wallgo' angall.

Fe feddylir mai'r ymadrodd uchod a roddodd destun i GROTIUS pan ganodd y llinellau hardd a ganlyn:

ERUDITA IGNORANTIA.

Qui curiosus postulat totum suæ
Patere menti, ferre qui non sufficit
Mediocritatis conscientiam suæ;
Judex iniquus, Cæstimator est malus,
Suique, naturæque. Nam rerum parens
Libanda tantum quæ venit mortalibus,
Nos scire pauca, multa mirari jubet.
His primus error auctor est pejoribus.
Nam qui fateri nil potest incognitum,
Falso necesse est placet ignorantiam;
Umbrasque inanes captet inter nubila,
Imaginosæ adulter Ixion dææ.
Magis quiescit animus, errabit minus,
Contentus eruditione parabili:
Nec quærit illam, si qua quærentem fugit.
Nescire quædam magna pars sapientiæ est.

rhai'n: Pa'm y gwnaeth Duw y fath gyfammod a dyn? Pa'm y dioddefodd ef i Adda, trwy ei bechod, ei dorri, gan ei fod yn ddigon galluog i ragflaenu hynny? Yr ateb goreu iddynt yw'r un a rodd yr Apostol i wrthddadl oedd gyffelyb; *Yn hytrach, O ddyn, prwy, wyt ti yr bwn a ddadleui yn erbyu Duw?* &c. Rhaf ix. 20. Cymmaint a hyn am ein llyfiant o rai o'ch geiriau; ac o herwydd y casgliad hyll ac amaturiol a wnaethoch; sylwedd pa un ydyw, Fod addefiad o lwyr lygriad dyn wrth naturiaeth yn bwrw ar Dduw yr anfri erchyll o fod yn "Awdwr pechod"!!! Ac yr wyf yn gobethio y bydd yn ddigon i'n rhyddhau oddiwrth y cyhuddiad gwrthun ac arswydus, os ceir fod y Duw sanctaidd ei hun, yn ei air, yn cyhoeddi dyn wrth natur yn *drygionus*, ac (o achos ei anian elynol yn *llwyr anabl* i ryngu bodd Duw. Proff hyn a geisaf yn fyr.

Mi dybygwn nad oes dim lle i feddwl yn amgen na bod yr achwyniad yn *Gen. vi. 5.* yn ddangosiad athrist o lygredigaeth gwreiddiol, greddfol, a hollol, yn *natur trigolion* yn hen fyd, yn gystal ag yn dystiolaeth ffrf bod eu drygioni ymarferol yn fawr iawn. *A'r Arglwydd a welodd mai aml oedd*

Yr hwn i'w ddyall manwl a fyn y cyfan oll,
Ac nis gall foddlon-addef fod yn ei ddoniau goll;
Rhyw farnwr tra anfedrus, a gau fesurwr yw,
O hono 'i hun, a'i anian. Can's y Goruchaf Dduw
A fyn i wael farwolion, â'u profiad bach a'u dawn,
Amgyffredd ond ychydig, rhyfeddu llawer iawn.
Yrhaf fo'n uwch am hedeg, mae eu camfyniad ffol
Yn arwain camfyniadau diffeithach ar ei ol:
Can's hwnnw na chyffeso fod dim ni wyr is nef,
A thwyll rhaid iddo borthi ei anwybodaeth gref;
Mae'n hela, rhwng cymmylau, ryw gysgod gwal neu lun,
Yn poenis odinebu â'i dybiau gwyllt ei hun:
Bydd hwnnw yn fwy tawel, fe gyfeiliorna lai,
'Fo foddlon ar yr addysg berthynol i'r fath rai;
Ac ni chais wybod hynny na roddwyd yn ei ran:
Mae bod heb ddyall, weithiau, yn ddyall nad yw wan.

GROTH POEMAT.

drygioni

drygioni dyn ar y ddaear, a bod holl fwriad meddylfryd ei galon yn unig yn ddrygionus bob amser. Os felly, pa fodd nad oedd dyn, y pryd hyn, wrth ei natur yn ddrygionus? Ac er fod Duw wedi arogl arogl i ffrwyth (Gen. viii. 21.) ar offrynniad a wnaeth Noa (yn gysgod o aberth Crist) ac wedi addo na chaf diluw orchuddio ein daear mwy; etto nid oedd ef yn rhagweled y byddai natur dyn un gronyn mwy ei rhinwedd: Ni chwanegaf (medd ef) felldithio'r ddaear mwy er mwyn dyn o berwydd bod bryd calon dyn yn ddrwg o'i ieuengid, Gwyddai mai'r un fyddai anian dyn, a'i ffrwyth hefyd; etto eisea erbyd y ddaear.

Ni a wyddom fod marwolaeth naturiol yn llwyr analluogi dynion at orchwylion naturiol; a pha beth oedd meddwl yr Apostol, pan sgriftenodd at y Colofiaid crediniol, fod Duw wedi eu bywhâu pan oeddynt feirw mewn camweddau (Col. ii. 13.) ond oedd yn chwennych dwyn ar gef iddynt, eisod, o'i rad ddaioni, wedi rhoi egwyddor fywiol o ras yn eu calonnau, pan oeddynt, yn eu cyflwr anianol, yn llwyr anabl i ryngu ei fodd? A'r un peth a ddywaid ef wrth yr Ephefiaid hefyd, Eph. ii. 1. le, yn adn. 3. y mae yn rhoi ei hun oedd yn luddew, gyd â hwy, oedd Genhedloedd; ac oll dan yr un nodd du; Yr oeddym ni wrth naturiaeth yn blant digofaint (ac etto nid yn waeth ein cyflwr na'r lleill o ddynolryw, ond) megis eraill. A feddyliwch chwi y gallasai'r "plant digofaint yma" ryngu bodd Duw mewn gradd yn y byd? Neu fod ganddynt, yn y cyflwr yma, y fath beth ac ewyllys oedd yn rhydd i droi at Dduw? Ac ni byddai ond cwestiwn cyffelyb (er y byddai yn beth mwy cynhyrfiol) pe gofynwn, A fernwch chwi mai gorchwyl afreidiol a wnaeth Duw er eu hachub, Pan aeth attynt gyd â'r fath gariad rhad, a'r fath weithrediad nerthol o ras, ag a ofodir allan yn y gwerfi canlynol, i'w codi megis o'u beddau? adn. 4. 5, 6, 7, 8, 9, 10, &c.

Ond i ddwyn ychydig yn rhagor o dystioleithau'r Bibl ar y matter;

* Y mae gan y Latimer dduwiol (gwr a fu tros amser, yn nyddiau HARRI yr VIIIfed yn Eglwys Caerangon, un o ddiwygwyr Lloegr, a Merthyr dros athrawiaethau'r Eglwys yn amser MARI) sylwiad ar y geiriau yma yn un o'i bregethau, fy'n addas i'w goffâu, 'Mac'n rhaid i ddyn gael adgenhedliad

matter: * Oddi eſſhr geni dyn drachefn (medd ein harghwydd wrth *Nicodemus*) ni ddicbon efe weled teyrnas Dduw, Joan iii. 3. A fuasai raid geni dyn drachefn, oni buasai ei fod wrth natur yn ddrygionus? Neu, a fedr dyn wneuthur dim gwaith cyn ei eni? na dim gwaith yſpyrdol wrth fodd Duw cyn ei eni drachefn? Ac a yw dyn ddim yn llwyr anabl i'w eni ei hun o ddwfr ac o'r Yſpyrd, gystal ag o groth ei fam? Yn ei epistol at y Rhufeiniaid, eglwys gymmysgedig o Iudde-won a chenhedloedd, y mae St. Paul yn dwyn aml dyſtiolaeth groyw, mewn amrywiaeth o ymadroddion, am ddwfr drueni dyn wrth naturiaeth. Crift (medd efe) pan oeddym ni etto yn weiniaid, mewn pryd a fu farw dros yr annuwiol, Rhuf. v. 6. Yr un rhai yw'r gweiniaid a'r annuwiol yma: a dynion wrth natur, neu yn 'ſtâd natur, fy'n cael y ddau nód. Y mae dyn yn wan, ac felly yn anabl i droi at Dduw, a'i wafanaethu; ac nid gwiw dywedyd, ſe a all os myn, oblegid y mae ef yn ei ewyllys yn groes hollol i'r gwaeth; y mae'n annuwiol. Yn y 10fed wers y mae'n ei alw ei hun a hwythau, yn ol eu cyflwr naturiol, yn elynion: yn y 18fed wers fe o ddywed, fod y farn wedi dyfod, trwy gamwedd un, ar bob dyn, i gondemniad: Ac yn yr 21, fod pechod wedi teyrnasu i farwolaeth. Os yw'r farwolaeth a'r condemniad yma yn cyraidd y rhan yſpyrdol o ddyn, fel y mae'n eglur eu bod; yna rhaid bod dyn wrth naturiaeth yn elyn i Dduw, yn farw yn ei enaid, (ſef i ddaioni) a than farn cyfraith Dduw. Ymhellach, ſyniad y cnawd (ſef tuedd anian naturiol dyn) ſydd elyn-

liad. A pha beth yw'r adgenbedliad yma? Nid cael ei fedyddio mewn dwfr, fel y taera'r pentewynion tân yma, [ſef y *Papiſtiaid*.] Pa fodd ynte y mae i'w eſponio? Y mae St. Pedr yn dangos, fod un lle o'r 'Sgrythur yn deongli'r llall, *Wedi ein hail eni*, medd efe. Pa fodd? *Nid o had llygredig, eithr anllygredig*. Pa beth yw'r had anllygredig yma? *Trwy air y Duw byzu*; trwy air Duw, yn cael ei bregethu a'i agoryd. Dyma'r modd y daw ein Genedigaeth newydd. Mae athrawiaeth groes i hon i'w chael yn ein dyddiau ni; trwy fod rhai eglwyswyr wedi cofleidio'r farn oedd gan y *Papiſtiaid* yn nyddiau *Latimer*.

iaeth yn erbyn Duw: canys nid yw ddarostyngedig i ddeddf, Duw: oblegid ni's gall chwaiith. A'r rhai fydd yn y cnawd ni allant ryngu bodd Duw, Rhuf. viii. 7. 8. Ai nid oedd yr Apostol yma o'r farn fod dyn wrth natur yn ddrygionus, ac yn llwyr arabl i ryngu bodd Duw mewn gradd yn y byd? Etto, Syr, nid wyf yn ammeu na byddwch, chwi ac eraill o'ch barn, mor dda eich moesau atto ef, ag oedd yr Iuddewon gynt at y cyfiawnion yr addurnent eu beddau: Caiff ef fod yn Apostol sanctaidd, er na fedrwch edrych ar 'Fympwy'r Metho-
' distiaid, &c. yn ddim gwell na Herefi.

Ond i ddwyn un distiolaeth yn rhagor. Yn Rhuf. iii. 8. y mae ef yn crybwyll am gablwyr cas, yn gwyrddroi diben yr Esengyl, Y rhai (medd efe) y mae eu damnedigaeth yn gyfiawn. Ac yna, adn. y gfed, Beth gan hynny? a ydym ni yn fwy rhagorol? Nac ydym ddim: canys ni a brofasom o'r blaen fod pasub, yr Iuddewon a'r Groegwyr, dan bethod; megis y mae yn ysgri-fenedig, nid oes neb cyfiawn, nac oes un: nid oes neb yn dyall; nid oes neb yn seisio Duw. Gwyrasant oll, aethant i gyd yn an-fuddiol; nid oes un yn gwmethur daioni, nac oes un: bedd agored yw eu ceg; a'u tafodau y gwnaethant ddichell; gwenwyn aspi-
laid fydd dan eu gwefusau: y rhai y mae eu genau yn llawn melldith a chwerwedd. Buan yw eu traed i dywallt gwaed. Dist-
ryw ac astwydd fydd yn eu ffydd: A ffordd tangnesedd nid ad-
nabuant. Nid oes ofn Duw ger bron eu llygaid.

Wele ddarluniad o'r gwrthunaf! Ond a haeddai pawb o ddynol-ryw eu harddangos yn y fath wedd a lliwiau anhawdd-
gar? megis yr hyspyswyd hynny yn y dechreu, felly fe'i cadarnheir yn y diwedd: Ni a wyddom befyd am bethau byn-
nag y mae'r ddeddf yn ei ddywedyd, mai wrth y rhai sy dan y
ddeddf y mae hi yn ei ddywedyd; fel y cauer pob genau, ac y byddo'r
boll syd dan farn Duw, adan, 19, Dyma ddigon i dor-
ri crib balchder, hunan-gyfiawnder, a hunan-ddigonolrywdd
dyn? ynghyd â grym y dychymygion di-sail a feithrinir gan
y pryfed yma yn ei fynwes. A diau, pe gwelai mawrion a
bychain, gwyr llên a lleygion ond eu cyfwr a'u calon, yn
nrych y gair, ac yng ngoleu gwir argyhoeddiad, fe ddar-
fyddai'r firost am allu dyn yn ebrwydd: ac fe ddyfgei profiad
i ni oll gndymffurfio â'r gyffes honno, yr oeddwn i gynt yn fyw heb
y ddeddf, ond pan ddaeth y gorchymyn, yr adfywiodd pechod a win-
nau a fum farw, Rhuf. vii. 9.

Hawdd

Hawdd iawn fyddai dwyn rhifedi mawr o adnodau, yn chwanneg, i gadarnhau'r pwngc mewn dadl: ond 'rwy'n chwennych gochel meichder; ac y mae hyn, mi feddyliwn, yn ddigon i brofi'r gwirionedd o hono; ac, os rhydd Duw fendith i argyhoeddi y rhai sy'n gwrth ddywedyd. Hlyn a chwannegaf: y mae hwn yn wirionedd o'r fath natur, fel y mae pob un sy'n ei wadu, yn ei brofi'n gadarnach trwy hynny. Oni bai bod effaith cwmp *Adda* mewn grym o'r mwyaf yn enaid dyn, fe a'i teimlai, fe'i haddefai, ac a alarai o'i herwydd. Rhagflaened trugaredd rad aflwydd y cyfryw; trwy eu hargyhoeddi a'u hiawn-ddarostwng, mewn dydd o ras.

Y trydydd o'r Daliadau a gondémnir gennych, o ran ei sylwedd gellir ei alw, parhad mewn gras. Nid yw'ch geiriau ddim yn faith i'w rhoi i lawr etto.

'Os dywaid, nad all yr hwn a ddel un waith i gyflwr o ras a chymmod gyd â Duw, byth gwympo oddi ar lwybyr sancteiddrwydd, a cholli ei ffafr a'i gymmod eilwaith.' Am hwn hefyd, hyd yr wyf yn dyall, ni byddai gennym ddim gwrthwynebiad i'w arddel, ond cael chwannegu gair neu ddau, er mwyn gwell eglurdeb; megis, 'byth gwympo yn bollol ar y *barhaol* oddi ar lwybr sancteiddrwydd,' &c.

Mi geisaf brofi nad yw'r pwngc yma chwaith ddim yn haeddu'r *nod du* a ddodasoch arno, fel pwngc *bereticaidd*, dinystriol i sylwedd crefydd a gwrthwyneb i holl *gwrs* yr yfgyrthyr, &c.

Y mae ein harglwydd yn dywedyd fel hyn am ei ddefaid (a phwy a all y rhein'y fod, ond ei wir bobl, rhai mewn cyflwr o ras?) *A minnau ydwyf yn rhoddi iddynt fywyd tragywyddol; ac ni chyfrgollant byth, ac ni ddwg neb bwynt allan o'm llaw i, Ioan x. 28.* Mewn lle arall, *pwyl bynnag a yso o'r dwsr a roddwyf fi iddo; ni fycheda yn dragywydd; eithr y dwsr a roddwyf iddo, a fydd ynddo yn ffynnon o ddwsr yn tarddu i fywyd tragywyddol, Ioan iv. 14.* Drachefn, *Yr hyn oll y mae'r Tud yn ei roddi i mi, a ddaw attaf fi; a'r hwn a ddel attaf fi, ni's bwrir ef allan ddim.* *A hyn yw ewylllys y Tud a'm banfonodd i; o'r cwbl a roddes efe i mi, na chollawn ddim o hono, eithr bod i mi ei adgysodi ef yn y dydd diweddas, Ioan vi. 37, 39.* Yn gydsyniol â hynny y dywed yr apostol: *Y rhai a gyfiawnhaodd efe, y rhai hynny byfyd a ogoneddodd efe, Rhuf, viii. 30.* Hynny yw, y mae eu gogoneddiad ynser i ganlyn eu cyfiawnhad. Am i Dduw fwriadu ac addaw hynny, y mae i'w gyfrif fel y peth wedi ei ddwyn i ben

i ben eifoes: *Canyis diedifarus yw doniau a galwedigaeth Duw*, Rhuf. xi. 29. Am rai oedd wedi bod yn *debyg iawn*, tros amser, i bobl mewn 'cyflwr o ras,' y mae St. Ioan yn dywedyd fel hyn: *Oddi writhym ni yr aethant bwy allan, eithr nid oeddynt o bonom ni; canys pe buäsent o bonom ni, bwy a arosäsent gyd ä ni: eithr byn a fu, fel yr eglurid nad ydynt bwy oll o bonom ni*, i Ioan ii. 19. Yr oeddynt wedi bod yn un â phobl Dduw o ran *ymddangosiad a phroffes*; ond nid mewn gwirionedd: onid é byth nid ymwrthodäsent (yn hollol ac yn barhaus) äg achos a chrefydd, a phobl ddirmygedig Iesu Grist.

Y mae'r ysgrythyrau, 'rwy'n addef, yn dywedyd am amryw a syrthiafant ymaith yn hollol ac yn barhaol; er iddynt fod wedi gwneuthur *proffes* hardd-deg o ras: ond pa fath oeddynt yn y gwreiddyn, y mae'r esampl uchod yn dangos. Ystyrier hefyd am *Judas Iscariot*: Os syrthiodd neb ymaith o gyflwr o ras, gellid tybied ddarfod i hwnnw: Fe gafodd ei ddewis yn Apostol gan Grist ei hun; fe'i hanfonwyd i bregethu'r efengyl; fe dderbyniodd ddawn wyrthiol i iachau; ac fe fu byw mewn cymdeithas efo ei gyd-apostolion, tros hir amser, heb iddynt ganfod achos i farnu yn galed am dano (yr hyn a wnaethent, yn ddiammeu, pe gweläsent yn ei fuchedd ond gradd llai o benrydd-did, nag a welir ymmysg rhai o weinidogion yr oes yma) etto er hyn i gyd nid oedd ef ar y goreu ond dyn di-ras a melltigedig: *Oni dderwisais i chwycbwï y deuddeg* (eb ein Harglwydd) *ac o bonoch y mae un yn ddiäsol*, Ioan vi. 70. Dyna ei air am *Judas* ym mlodeu ei broffes. Ni a gawn hefyd, yn y 'Bibl, hanefion am amryw feiau anafus, mewn barn a bywyd, y cafodd rhai gwir rasol eu dal ganddynt tros amser: Achwyner ar eglwys i'r *Galatiaid* ddarfod iddynt *syrthio ymaith oddi wrth ras*, Gal. v. 4. Yr ystir yw, oddi wrth yr athrawiaeth o ras; fel y mae amgylchiadau'r lle, a holl amcan yr epistol, yn eglur ddangos.

Yr oedd yn eu mysg athrawon a bregethent y ddeddf foefol i gam ddiben; nid i argyhoeddi dynion o'u trueni, a'u harwain at Grist; ac nid yn iachus fel rheol ymarweddiad; ond i'w caethiwo dani fel cyfammod: hwy ddälient y ddeddf seremoniol i fynu mewn rhan hefyd; ac enwaediad, fel yn angenrheidiol dan yr efengyl; athrawiaethau yn llwyr dueddu i'w gwneuthur yn *ddisfudd oddi wrth Grist*, Ac yr oedd llawer o'r *Galatiaid*, trwy'r hoccetion yma, wedi gwyro yn eu barnu

barnau oddi wrth fymrlwydd yr efengyl. Etto nid oes i ni achos i feddwl fod yr apostol yn eu cyfrif yn dyrfa ddiras ac *annuwiol*, yn y pryd yr oedd yn eu ceryddu mor llym; nac ychwaith ddarfod iddynt, fel corph, gael eu gadael i barhâu o hyd yn eu hamryfuedd. Cynnifer o honynt a *barbaedd* yn gyndyn a *gwrthbysig* i wrthsefyll athrawiaeth *rbad ras*, ac i ddal y ddeddf i fynu yn lle Crist, y mae geiriau St. Ioan, a grybwyllwyd eisoes (i Ioan, ii. 19) yn ddigon o brawf nad oedd y rhei'ny ond dynion o wreiddyn drwg yn y fan oreu o'u proffes.

Y cwmpïadau mewn ymarweddiad hefyd, a gafodd llawer o Saint yr Hen Destament a'r Newydd, y maent yn dystiolaethau gofidus am lwgr a gwendid dyn, ar y goreu; ac yn rhybuddion uchel i'r *bwn sy'n sefyll edrych na syrthio*: fe ddarfu i'r fath wyr a Noa, Lot, Dafydd, Salomon, Pedr, ac eraill bechu, a pechu yn arfwyds: Ond a ddywedwch chwi ddarfod iddynt, neu i neb o honynt, orwedd yn eu pechod, gan fyw yn gaeth iddo o hyd? neu a fedrwch chwi fod o'r farn, mai dynion *gavir annuwiol* oeddynt yn y munudau y pechasant, neu yn yr amser cyntaf wedi iddynt bechu? eu bod yn *an-ſantaidd o egwyddor*, ac *allan o ffafr Duw*, yn yr un modd a'r rhai y mae ef yn nodi yn ei air fel ei elynion? Os medrwch gwell gennym ni adael y llwybr i chwi, er cael ein cyfrif fel *hereticiaid*, na chyd-rodio â chwi yn y fath dom dwfn o feddyliau bryntion am Dduw anghyfnewidiol, ac annherfynol yn ei ras? Beth! Syr, a ddarfu i chwi gael ar eich calon ddiarddel'eich plentyn, a'i droi tros y drws? ac a dorwyd yn llwyr y berthynas oedd rhyngoch chwi ac ef, os digwyddodd i chwi ei weled wedi syrthio i ryw laid brwnt, a'i drybaeddu yn doft ynddo? neu os bô mor wan a chym'ryd ei ddenu at ryw chwareyddiaeth, yn groes i'ch gorchymyn? rwyf yn coelio, os ydych yn meddu plentyn, mai, na ddo, yw'r ateb i hyn. Wele ynte, a fydd Duw ddim cystal wrth ei blant ag ydych chwithau? Os dywedwch, yr wyf yn gwgu ar fy mhlant, ac yn eu ceryddu, pan droseddant: Felly y gwna Duw a'r eiddo yntau. Ac y mae ganddo ef allu i'w diwygio trwy ei gerydd; y peth na fedd dyn, *Salm lxxxix, 30, 31, 32, 33, 34. Heb. xii. 6, 7, 8, 9, 10, 11.* Felly nid rhaid iddo

so ni's gwna ef chwaith mo'u harddel heddyw yn * blant a'u troi i uffern y forn.

Y mae rhai wedi haern fod yr athrawiaeth yma (a'r un modd etholedigaeth) yn tueddu i gadarnhau breichiau'r drygionus, ac i faethu penrhydd-did. Os yw parhau mewn gras a pharhau mewn pechod, yn ymadroddion o'r un arwydd-ocâd, y mae'r achwyniad yma yn wir; onid é, mae'n rhaid ei fod yn anwir. Y mae'r ddwy chwaer yma (ac felly holl athrawiaethau Gras) yn eu gwir naturiaeth, wedi eu haddasu i fod er cyfur a chynhaliu i'r cristion *gwan a diffuant*, yn ei ymdrechadau yn *erbyn* pechod, ac yn ei amryw brofedigaethau: ond nid ydynt yn *rhoi dim cyfur* i ddyn *meron undeb* â'i bechod. Os yw'r fath yn ei dynnu oddi wrthynt, lladrad ydyw. Llais etholedigaeth yw, fod Duw wedi arfaethu y *moddion* fel y *diben*, *sancteiddiad* gystal a *gogoneddiad* ei bobl: a pharhau mewn gras a ddywaid, na chaiff neb o blant Duw fyw na marw dan arglwyddiaeth pechod: A pha gyfur sydd i ddyn fyn'd ymlaen ynddo oddi wrth yr athrawiaethau yma; nid oes un gwirionedd na fedr dyn llygredig dynnu gwenwyn oddi wrtho (fel y wenhynen fel o bob llyfieuyn:) medr *droi*, hyd yn oed, *gras Duw i drythyll-woeb*, Jud. 4. cymmeryd achlysur i ymdroi mewn halogrwydd oddi wrth newyddion da'r efengyl. Ond nid ar ddaioni Duw, na'i wirioneddau grasuol, y mae'r bai yn gorwedd am hyn; ond ar y troseddwy, fy'n *caru* eu halogedigaeth, ac yn *dymuno* eu noddi dan gyfgod yr efengyl. Y rhai a *wnant ddrwg*, fel y *dél daioni*, se fydd eu *darnedigaeth yn gyfiarwn*. Rhuf. iii. 8.

Y mae'r pedwarydd o'r darluniadau a dynnafoch, i'm tyb i yn fwy od a chymmysglyd nag yr un etto. Hi ran gyntaf fydd fel y canlyn. Os dywaid neb, fod ei *weithredoedd da*

* Wrth ddynion annuwiol, wedi gwneuthur proffes ddifglair o grefydd, ac wedi bod yn meddu doniau mawrion, yr addef Crist yn nydd y farn, *Nis adnabum chwi erioed*, Math. viii. 23. Onid yw hyn yn brawf, mai dynion dieithr i undeb a chymmundeb ysprydol âg ef oedd y cyfryw yn yr amfer goreu o'u proffes? Ym mha ystyr arrall y gall yr hollwybodol fod heb eu hadnabod?

yn tarddu oddi wrth ei ffydd a'i gariad tu ag at Dduw a Chriff
'o lwyr anghenraid, heb bosiblirwydd o fethu,' &c. &c.

Gan fod yma bwngc ar ei ben ei hun, gwahanol o ran ei yf-
tyr oddi wrth y rhan fy ar ol; ac nad yw eu gwahaniad,
na'u cyffylltiad, yn newid dim (hyd y gwn i) ar feddwl y
geiriau; mi ystyriaf hyn, cyn myn'd ymhellach.

Ac a ddarfu i chwi yn wir farnu fod 'rhyw beth cyn waeth-
ed a *Herefi* yn y fath *opiniwn* a hon? Y mae'n syndod mwy
nag o'r blaen ynte i mi! Fe fuafwn i yn disgwyl, nid yn unig
i'r *Methodistiaid* a'r *Ymneillduwyr*, ond i'r *Eglwyswyr* hefyd,
trwy'r deyrnas, gydfynio â daliad o'r fath yma yn enwedig
wedi i chwi egluro eich meddwl yn y gair *angenrhaid*, trwy'r
geiriau nefaf ar ei ol. Ai posibl, Syr, wrth hyn, bod un o
ddeg o'r Offeiriadau o'ch cwmpas, nac un o gant o'u plwy-
folion, yn lân oddi wrth *Herefi*? Ond digon o hyn: Gan i mi
gymneryd y gwaeth mewn llaw rhaid i mi eich ateb
ar y pwynt, a cheisio (yn ol fy nghyffes am dano) ei brofi
yn wirionedd; trwy dylsiolaeth gair Duw.

Os yw'r daliad yma yn gyfeiliornus, mae'n rhaid ei fod
felly, hyd y gwelaf fi, o herwydd un o'r ddau achos a ganlyn,
Sef, 1. Am ei fod yn bosibl i ffydd a chariad tu ag at Dduw
a Chriff fod yn yr enaid, heb *weithredoedd* da yn tarddu oddi
wrthynt: neu ynte, 2. am ei fod yn bosibl i *weithred-
oedd* da darddu oddi wrth ryw egwyddor, neu egwyddorion,
yn yr enaid, heblaw ffydd a chariad Duw. Ni's gall y cyn-
taf mo'r bod: Y mae tyfiiolaeth St. Iago yn eglur i'w er-
byn. Efe a ddywed, yn wir, am fath o ffydd *beb weithredoedd*
ond *marw* yw honno; dim gwell na'r eiddo'r diafiad: a
charaid nid oes yn ei chanlyn. Am yr iawn fywiol ffydd, y
dywed, *minnau wrth fy ngweithredoedd i a ddangosaf i ti fy
ffydd innau*, Iago ii. 18. Am gariad hefyd, y mae'n llawn o
bob ffrwythau da. 1 Cor. xiii. Nid yw'r ail achos chwaith
ddim yn bod: oblegid, *beb ffydd ammbosibl yw rhyngu bodd Duw*
Heb. xi. 6. *A pheth bynnag nid yw o ffydd, pechod yw*, Rhuf.
xiv. 23. Os rhaid chwaneg, edryched eglwyswyr, ac aelod-
au'r eglwys, y 13 o *Ertbyglau* ein crefydd, fe allai y dodir
hono, a rhai eraill, yn llawn ger bron, cyndiwedd hyn o waith.

Wrth y rhan arall o'r darluniad yma, fe ellir meddwl eich
bod yn ceisio dangos eich anghydsyniad â'r pwngc y trinwyd
llawer arno cyn hyn, tan yr enw, anorchfygol effeithioldeb
gras.

Yr ydym ni yn ddiau yn hollol o'r farn, nad yw effeithioldeb gras yn ymddibynnu, *mewn un mesur*, yr y peth a elwir, *Rhyddid Ewyllys*, mewn dyn; ond bod Duw yn gweithredu *mor nerthol* yn ei bobl, fel y mae'r *cwbl* o'u troedigaeth (neu o'u *cariad* a'u *ffydd*, a phob grasusau eraill) yn deilliaw o'i *rad* ddaioni ef; ac *anorchfygol* weithrediad ei ras. Etto, nad yw'r gras yma ddim yn trawsgymmell yr ewyllys; eithr yn newid ei dueddiad, gan ei hyfryd ogwyddo, oddi wrth bechod, at Dduw a'i ffyrdd.

Yr wyf wedi ceisio gosod allan y pwngc yn ddyalladwy ac eglur: Ac o gydmaru hyn â'ch geiriau chwithau, hyd y medraf wneud ystyr o honynt, ni's gallaf lai nâ meddwl fod eich barn yma etto i'n herbyn, fel yn y pyngciau o'r blaen. Ond gair Duw a ddylai derfynu'r ddadl. A ellwch chwi farnu fod troedigaeth yr *Epheſiaid*, ynghyd a'r Apostol fy wedi sgrifennu attynt (neu 'eu *ffydd* a'u *cariad*) yn sefyll dim 'ar eu hewyllysiau eu hunain?' neu, fod dim llai nag *effeithiol* alwad Duw (neu os mynnwch chwi, 'efe yn gwneuthur y *cwbl* 'drostynt ac ynddynt') yn ddigonol er eu codi o'u cyflwr gresynol, i stat o gadwedigaeth? Ar ol dangos ddarfod i Dduw, o herwydd ei *fawr gariad* eu bywneud o *ffurfiol* i'w gwneuthur yn esamplau o *ragorol olud ei ras*; y mae'n chwanegu drachefn, *trwy ras* (sef drugaredd rhad) yr ydych yn gadwedig trwy *ffydd*; a bynnu nid o honoch eich hunain: rhodd Duw ydyw: *Nid o weithredoedd, fel nad ymfroſtiai neb*. Dyma gadwedigaeth, dyma *ffydd* ond pwy fedr weled gallu, neu ewyllys *rhydd*, dyn yn y gorchwyl? Ond i sicrhau'r gwirionedd, nad yw'r rhei'ny ddim yn gynnorthwyr, y mae yn yr adnod nesaf, yn dangos nad oedd bosibl iddynt fod: *Canys ei waith ef ydym* (medd efe) *wedi ein creu yng Nghrist Iesu i weithredoedd da* &c. Eph. ii. 4—10. Wrth hyn gwaith *creadigol* yw dychweliad pechadur at Dduw; ac yna y mae'n canlyn, dybygwn i, 1. Fod yr awdurdod fy yn ei beri yn *anorchfygol*; a tharddiad gras yn beth o anghenrhaid, sef yn ddilys a sicr. 2. Nad oes dim cynnorthwy i'w gael gan ddyn at y gwaith, Pwy a wnaeth, neu a wna, ddim at ei gren ei hun? 3. Mai'r *canlyniad*, a'r *sicr ganlyniad*, o hyn yw *gweithredu'n dda*; sef oddi ar gariad at Dduw, yn ol gair Duw, ac i ogoniant Duw; Gwirioneddau a gydieuir gan yr Apostol mewn lle arall: *Gweithiwrch allan eich iechydoriaeth eich hunain trwy ofn a dychryn*: *Canys Duw yw'r bwn*

hwn fydd yn gweithio ynoch ewyllysio a gweithredu o'i ewyllys da ef, Phil. ii. 12, 13.

Ond ymhellach am y pwngc fy yn bennod l mewn llaw. Meibion Duw, sef y sawl a gredant yng Nghrist, Ni aned hwynt o waed, nac o ewyllys y cnawd, nac o ewyllys gwr, eithr o Dduw. Joan i. 13. A'u barn a'u profiad yw, nid o berwydd ein bod yn ddigonol i feddwl dim megis o bonom ein hunain; eithr ein digonedd ni fydd o Dduw, 2 Cor. iii. 5. Yr oeddyn nin-nau befyd gynt yn annoethion, yn annfudd, &c. medd yr Apostol, Titus iii. 3. Wele, ai gadael i'w bewyllysiau hwy wneuthur a fynnent a'r cynnygiad o achubaeth a wnaeth Duw? Nage'n wir: Eithr pan ymddangosodd daioni a chariad Duw ein Hachubwr tu ag at ddyn, Nid o weithredoedd cyfiawnder y rhai a wnaethom ni, eithr yn ol eu drugaredd yr achubodd efe nym, trwy olebiad yr adenedigaeth ac adnewyddiad yr Yspryd Glan, &c. adn. 4, 5. Oddi wrth yr Ysgrythyrau yma a llawer eraill o'u cyffelyb, ni's gallwn ni lai na chafglu, mai Duw yn unig yw'r Awdwr o'r cwbl o droedigaeth dyn; neu o bob gras ysprydol yn ei enaid ef: a drwg yw gennym, fod yn rhaid i ni golli eich cymdeithas ar y fath lwybr. Pan ofynir, *Pwy fydd yn gneuthur rhagor rhyngot ti ac arall? a pha betb fydd gennyf a'r na's derbynaiſt?* (1 Cor. iv. 7,) ai nid ydyw'r fath gwestiynau ddim yn ddigon i'ch digalonni rhag ateb, 'Myfi fy hun, mewn rhan, ly'n gwneuthur y rhagoriaeth, 'ac y mae gennyf rai pethau da na dderbyniais i mo'nynt, 'oblegid hwy darddafant o rinwedd fy ewyllys fy hun?' Ac onid ydych yn meddwl rhoi'r fath ateb bach, os nid cabledus, i Dduw, pa ham yr achwynwch mor drwm ar y *Merhodistiaid*, &c. am addef, mai Duw sy'n gwneuthur y cwbl drostynt, ac ynddynt, mewn crefydd? A ydyw hyn yn achos cyfiawn i chwi eu condemnio fel y gwnaethoch? Gwrandewch hefyd ar eiriau Iago yr Apostol; *Pob rhoddiad daionus, a phob rhodd berffaith, oddi uchod y mae, yn disgyn oddi wrth Dad y goleuni*, &c. O'i wir ewyllys (yn ganlynol, nid trwy un radd o rinwedd yn ein bewyllysiau ein hunain) yr ymillodd (neu y cenhedlodd) efe nym: Yr ydych chwi wedi dywedyd, fod y farn 'na's gall dyn ei hun wneuthur dim o 'gwbl mewn Crefydd (pe byddai wir) yn gwneuthur holl gynghorion a rhybyddion yr ysgrythyr yn llwyr afreidiol 'a di-lestiad: ond yr oedd ef yn meddwl i'r gwrthwyneb, oblegid y geiriau nefaf yn y wers ydynt, *trwy air y gwirionedd*, &c. Iago i. 17, 18. Y mae Duw yn gwneuthur defnydd

defnydd o'i air i genhedlu ffydd, ac i newid cyflwr yr enaid, (*Rhuf. x. 17. i Pedr i. 23*) pryd nad yw'n cael yn yr *swyllys naturiol* ddim gogwyddiad i gyd-weithio âg ef; ond fel y mae effeithiol weithrediadau ei air, a'i ras ynghyd, yn gorchfygu ei gyndynrwydd, ac yn newid ei dueddiadau. Prawfo hyn, mi feddylwn, a barai i chwi gydsynio o galon â geiriau yr Apostol, *i Cor. i. 30. Yr ydych chiwi o hono ef yng Nghrist Iesu; Ac, o hono ef, a thrwyddo ef, ac iddo ef, y mae pob peth. Iddo ef y byddo gogoniant yn dragwydd. Amen. Rhuf. xi. 36.*

Deuwn bellach at y Pumbed pwngc: Ac am fod geiriau amheus yn hwn hefyd, fel ei golodir allan gennych chwi, mi a geisaf egluro barn y *Methodistiaid* ynghylch *Cyfiawnhad Dyn* ger bron Duw; o herwydd mi feddylwn mai dyna'r pwngc yr ydych yma yn chwennych datguddio y farn sy'n gyfeiliornus yn ei gylch.

Yr ydym ni yn gwbl o'r meddyliau mai *trwy ffydd yn unig*, neu ynte *trwy ffydd heb weithredoedd*, y mae dyn yn cael ei gyfiawnhau ger bron Duw; ac yn ganlynol yn cael hawl i fywyd tragwyddol: Ac mai nid trwy ei gwerth na'i rhinwedd ei hun y mae ffydd yn cyfiawnhau; ond trwy fod megis offeryn, neu law i ymaflyd yn haeddiant a chyfiawnder Iesu Crist, yr hwn a gyfrisir i'r dyn heb ddim o'i gyfiawnder ei hun.

Yr wyf yn ofni, wedi addef ein barn fel hyn yn y pwynt pwysfawroccaf yma, fod y gwahaniaeth cymmaint rhyngom ni a chwithau, fel mai gormod gwaith ffydd i ni gael ein rhyddhau yn eich llys chwi, oddi wrth *Herefi* etto. Ond ni a appelleiwn yn gyfurus at lys sy uwch; Ac os rhyddheir ni yno, digon yw.

Nid oes arnaf gywilydd o efengyl Crist (medd St. Paul) oblegid gddlu Duw yw hi er iachawd-wriaeth i bob un a'r fydd yn credu; i'r Iudew yn gyntaf, a hefyd i'r Groegwr. Canys ynddi hi y datguddir cyfiawnder Duw o ffydd i ffydd; megis y mae'n sgrifenedig, Y cyfiawn a fydd byw trwy ei ffydd, Rhuf. i. 16. 17. a Habac. ii. 4. Ac yr awr hon yr eglurwyd cyfiawnder Duw heb y ddeddf, wrth gael tystiolaeth gan y ddeddf a'r prophwydi; Sef cyfiawnder Duw, yr hon fydd trwy ffydd Iesu Crist i bawb, ac ar bawb a gredant.—Yr ydym ni gan hynny yn cyfrif mai trwy ffydd y cyfiawnheir dyn, heb weithredoedd y ddeddf, Pen. iii. 21, 22, 28. Nid oedd yr Apostol ddim heb ragweled y gwrth-ddadleuai dynion hunan-dybus yn erbyn yr athrawiaeth yma, fel pe bai yn tueddu i ddiddymmu gweithredoedd da, ac aw-

durdod cyfraith Dduw: Ac am hynny y mae yn gosod y gofyniad, *Wrth hynny, a ydym ni yn gweuthur y ddeddf yn ddirym trwy ffydd?* Ac yn ei ateb gyd â na fydded, *Na att Dduw: eithr yr ydym yn cadarnhau'r ddeddf*, adn. 31. Fel pe dywedasai, Pell oddi wrth ddirymmu'r gyfraith sanctaidd dyma yr unig athrawiaeth sy'n rhoi iddi ei llawn fri yn y Nef, ac yn ynnill iddi wir barch ac ufudd-dod drwy ei heffaith ar galon ac ymarweddiad dyn. Yr un-pwynt fydd ganddo mewn llaw drwy'r cwbl o'r bennod sy'n canlyn: ac y mae'n ei gadarnhau oddi wrth eiriau *Dafydd*, ac elampl *Abraham*, Salm xxxii. 1, 2. Gen. xv. 6. Yn niwedd y nawfed Bennod ac yn y rhan fwyaf o'r ddegfed, y mae drachefn yn ei drin yn eglur a helaeth, gan ddwyn amryw rannau allan o'r hen Testament i amddiffyn a chadarnhau'r athrawiaeth. Yn ei Epistol at y *Philipi*aid y mae'n dangos nad oedd arno ddim ofn anturio ei dragywyddol happusrwydd ar y gwirionedd o honi. Er ei fod wrth naturiaeth yn wr breiniol iawn, ac o ran ei fuchedd yn *ddiargyoedd yn ol y ddeddf* (*Pen. iii. 5, 6.*) etto, ar ol i Dduw agoryd ei lygaid, y mae'n colli ei hyder yn y rhai'n, a'i holl rinweddau ynghyd: *Ie yn ddi-ammeu* (medd efe) *yr awys hefyd yn cyfrif pob peth yn golled,—fel yr ynnillawys Grist, ac y'm cair yddo ef heb fy nghysawnder fy hun, yr bwn fydd o'r gyfraith, ond yr bwn fydd trwy ffydd Grist, sef y cysawnder fydd o Dduw trwy ffydd*, adn. 8, 9. A'r un peth, o ran ei sylwedd, a gawn yn *Gal. ii. 16.* *Nyni—yn gwybod nad ydys yn cysawnbau dyn trwy weithredoedd, &c. &c.*

Hefyd yn *Efsai liii. 11.* *Fy ngwas cysawon a gyfiawnbu lawer trwy ei wybodaeth: a thrachefn yn Jerem. xxiii. 6.* *A hyn fydd ei enw, ar yr bwn y gelwir ef* (sef Crist) **YR ARGWLWYDD EIN CYFLAWNDER.**

Os rhaid chwaneg o dystiolaethau, darllener y rhannau canlynol o'r gair; *Rhuf. iv. Gal. iii. 1 Pedr. i. 5. Ioan iii. 15, 16, 36. a vi. 29. Act. xvi. 31.*

Bellach, Syr, mi a anturiaf feddwl nad yw barn ac athrawiaeth y *Methodistiaid*, yn y pwngc yma chwaith, ddim yn haeddu'r gogan a chwennychech chwi fwrw i'w herbyn. Yr wyf yn meddwl hefyd, hyd oni feddroch chwi wrthbrofi'r peth a 'sgrifenwyd yn y Bibl mor eglur a phelydr yr haul, y bydd y Gofodiad a luniasoch (ar yr achos yma, i'w gondeinio) yn dyft o'ch ynfydrwydd Pharisaidd, a'ch gosododd i ymladd yn y tywyllwch, yn erbyn un o brif wirioneddau

eddu Duw, ac yn erbyn un o Erthyglau sylfaenol y Ffydd Grist'nogol. Y mae'r enwog *Luther* wedi ei galw, *Articulus stantis aut cadentis Ecclesiae*; yn Erthygl y mae'r Eglwys yn sefyll, neu yn syrthio, gan ei phwys: Ac yn sicr nid heb achos; oblegid (fel y mae yntau yn helaeth ddangos yn ei Esponiad ar yr Epistol at y *Galatiaid*) tra byddo dynion heb wybod cyfiawnder Duw, ac yn ceisio gosod eu cyfiawnder eu hunain, y canlyniad yw, nid ydynt yn ymestwng i gyfiawnder Duw (Rhuf. x. 3.) ac felly y mae'r ymrafael rhwng Duw a hwythau yn aros. A thra byddo Athrawon yn arwain eu gwrandawyr ar hyd y llwybr yma, dyna'r dall yn tywys y dall; a'r ddau a syrbiant yn y ffas; oddieithr i Dduw, o'i ddaioni, drefna rhyw foddion neu offerynnau eraill er rhagflaenu'r fath afswydd. Goleued Duw lygaid eich meddyliau: ac yna yr wyf yn cwbl-gredu, pe baech berthen rhinweddau a grasuau'r holl faint, yr ymwrthodai eich hyder yn lân a hwy oll; ac yr ymaslech, fel pechadur euog, yng nghyfiawnder y Messia fel eich unig noddod a'ch gobaith. Wrth ddymuno hyn, yr wyf yn credu hefyd, pe deuai'r trô i ben, na fyddai eich Plwyfolion ddim ar eu colled o'i blegid, o ran cael gwled eifampau da yn eich rhodiad, a'ch buchedd. Megis y mae'r ddau afswydd o egwyddor ddeddfol, a buchedd anneddfol, yn dra mynych yn dilyn eu gilydd; felly, lle delo egwyddorion y Publican (*Luc. xviii. 13.*) i'r galon, i ddyfsgu i ddyn ei gondemnio ei hun, a ffoi at Dduw yng Nghrist am y cwbl o'i gyfiawnder, fe sydd i fuctedd wir dduwiol mewn rhyw fesur darddu yno bob amser. Mor dra hynod oedd *St. Paul* am gondemnio ei hunan fel y pechadur pennaf (1 Tim. i. 15.) ac am ddiystyru ei gyfiawnder ei hun, fel tom a cholled! (*Phil. iii. 8.*) A phwy a flagurodd yn fwy nag ef, mewn grasuau, rhinweddau, a phob gweithredoedd da? O'r ochr arall, os edrychwn ar y Phariseaid yn amser Crist, eu pwynt mawr oedd, Y byddai raid bod gan ddyn gyfiawnder a rhinwedd o'r eiddo ei hun, tu ag at ei gyfiawnder ger bron Duw: a gwir yw ddarffod i'r egwyddor yma berid dynt rodio yn fanylaidd yn ol llythyren y Ddeddf mewn rhai pethau; etto yr oeddynt mor bell oddiwrth barchu'r

* Dyaller y gair, *deddfol*, yma megis yn groes i efangylaidd.

Deddf

Ddeddf mewn gwirionedd fel yr oedd rhagrith, casineb, cybydd-dod, &c. yn marchogaeth o hyd ar eu gwarrau: Ac o'r diwedd hwy fuont euog o lofruddiaeth o'r duaf, ie yn erbyn Arglwydd y gogoniant ei hunan.

Deuwn bellach at y Gosodiad olaf a ddarluniasoch, Ac y mae'n rhaid i mi fod mor hy a rhannu hwn hefyd.

Os coelia ef fod rhyw *deimlad* a chynhyrriad rhyfedd *oddifewn* (neu yn hytrach *ffanfi* gref ynghylch ei fod yn teimlo rhyw beth yn ei gynhyrfu yn aruthr) yn arwydd *sic* o'i fod mewn cyflwr o iechydwrriaeth, pa fath bynnag fo ei fuchedd. ai da ai drwg, moesol ai anfoesol.

Fy ateb i hyn yw, Os clywsoch fod *Methodistiaid* yn dal y fath opiniwn felldigedig a hon, fe ddarfu i chwi gael cam gopinod yn eu cylch. Yr ydym yn wir ym mhell oddi wrth faethu, na chynnwys, y fath goel, a bod un rhyw *deimlad* oddi fewn, nac un math o broffes oddi allan chwaith, na'r cwbl ynghyd, yn arwydd *sic* o ddiogelwch cyflwr neb, os bydd y fuchedd yn anfoesol a drwg. I'r gwrthwyneb, yr ydym yn credu, ac yn ei gyfrif yn wirionedd angenrheidiol i'w fynych gyhoeddi a'i ddwys wasgu at gydwybodau ein gwrandawr, yn gyhoeddi ac yn ddirgel, fod buchedd ddrwg, neu fyw mewn troseddiad gwirfodd ymarferol o un o' orchymynion Duw, yn arwydd *sic* o cyflwr annuwiol, ac o elyniaeth y galon yn erbyn Duw; ac o dragywyddol golledigaeth, yr enaid, oddieithr i wir edifeirwch ragflaenu. Am *deimladau oddifewn*, yr ydym yn barnu y dichon fod *amryw* fath o honynt, pa un bynnag ai tristwch, ai llawenydd, neu pa beth bynnag arall, fo eu teimladol natur. Dichon fod, i Teimladau nad ydynt ddim gwell na gorphwyll o weithrediad Satan: y fath ag oedd ar Brophwydi *Baaf*, i *Bren.* xviii, 28. A sicr yw, y gellir barnu mai o'r fath yma y mae pob rhyw "gynhyrriadau aruthr" a'r a fo'n arwain dynion, neu yn eu cynnal, i ddilyn ymarferiadau bryntion a halogedig; fel y gwelwyd yn y *Montanistiaid*, *Adamtiaid*, *Hereticiaid Munster*, a llawer eraill.

2. Dichon fod teimladau anghyffredin, ac Ysryd yr Arglwydd yn awdwr o honynt, yn peri cyfnewidiad mawr, tros amser, mewn dyn: ac etto bod egwyddor wreiddiol y galon heb ei chyfnewid i wir garu Duw: Fel y gwelir yn *Saul*; *Arno* yntau hefyd y daeth Ysryd Duw; a chan fyned yr aeth ac y prophwydodd, nes ei ddyfod i *Naioth yn Rama*. Ac efe a ddiosgodd ei ddillad, ac a brophwydodd hefyd ger bron Samuel,

&c. i *Sam.* xxx. 23, 24. Y mae'n debygol mai canmol a chlodfori Duw sydd i ni 'n bennaf ddyall, wrth brophwydo, yn y lle yma. Pa fodd bynnag, yr oedd y gweithrediadau ag oedd ar *Saul* yn dda; er na chyrhaeddasant mor bell ag i'w wneuthur ef yn ddyn da. Gellir dywedyd hefyd mai o Dduw yr oedd y gweithrediadau teimladol a ddisgynodd ar y *torfeydd*, a *lesasant*, *Hosanna i fab Dafydd*; ac â glodforasant Dduw *alles uchel*, pan oedd *Crist* yn marchogaeth yr afyn tu a *Jerusalem*; ac ar y plant a godasant eullefau o fawl yn y deml, *Matth.* xxi. 9. 15. *Luc.* xix. 37. Ettomae'n lled eglur mai *rhai* o'r nifeiri yma oedd yn wir rasol; a *rhai* heb fod felly. A di- ammeu mai o Dduw yr oedd, ac y mae, y fath effeithiau a theimladau a'r a ddarlunir yn *Heb.* vi. 4, 5. yn *goleuo* dyni- on, yn rhoi iddynt brofi y rhodd nefol, bod yn gyfrannogion o'r *Yspryd Glân*; profi daionus air Duw, a nerthoedd y byd a ddaw, a thebygol hefyd mai nid doniau gwyrthiol y rhai sydd we- di pallu, ond effeithiau a eill ddilyn yr efengyl o hyd, sy'n cael eu nodi allan yma: etto y mae'n amlwg nad ydynt yn arwyddion *ficr* o iechydwrïaeth; fel y gwelir wrth y geiriau sy'n canlyn, *adn.* 6. 3. Y mae'n amlwg fod gweithrediadau o eiddo yr *Yspryd Glân*, sy'n effeithiol i gyfnewid tuedd a chyflwr yr enaid; i'w ddychwelyd at Dduw, a'i sancteiddio. A diau bod teimladau neillduol o dristwch, ac o lawenydd hefyd, yn cyd-ganlyn â'r gwaith bendigedig yma. Gwel- wch *Zec.* xii. 10. *Rhuf.* viii. 26. i *Pedr.* i. 8. &c.

Yn y pethau yma nid ydym yn cymmeryd arnom feddu'r ddawn wyrthiol i wahaniaethu ysprydoedd: ond y ffordd a gyfrifwn yn sicraf i farni yn eu cylch; yw, wrth y canlyn- iadau a'r ffrwythau a dardd oddi wrthynt. Ac yn ganlynol, megis nad ydym, ar ynaill ochr, yn chwennych maethu tyb fod pob teimladau, neu gynhyrïadau mawrion, os byddant dan ymddangosiad crefyddol, yn arwyddion *ficr* o iechydw- rïaeth: felly, o'r ochr arall, nid ydym yn rhyddion i gei- ffo curo teimladau, na'r arwyddion o honynt, i lawr, am fod rhai anwybodus a gwatworus yn eu beio a'u dirmy- gu, fel rhagrith, ynfyrwydd, neu wallgof. Mewn amryw fannau o'r Bibl ni a gawn hanesion am y fath weithrediadau (ynghyd ag ymddygiadau yn tarddu oddi wrthynt) ag sy'n peri i ni arfwydo gwrthsefyll na chondemnïo y cynhyrïadau, a'r effeithiau o honynt, sy'n torri allan wethiau yn ein cyn- nulleidfaoedd. Gwelwch heblaw'r manau a nodwyd ei- ffo

Ioel, *Exod.* xv. 22. *Barn.* xxi. 21. 1 *Cron.* xiii. 8. a xv. 27, &c. *Nebem.* viii. 6. *Act.* iii. 8. &c. &c. Ac wrth ddal sulw ar y ffrwythau, nid ydym, yn gyffredinol, yn gweled achos i gywilyddio, na thristâu o'u plegid. Ie an-turiwn ddywedyd, oddiwrth yr hyn a welsom yng *Ngymru*, ein bod yn gwbl hyderus ddarfod i'r Arglwydd, yn yr oes yma, ddechreu gwaith gwir sancteiddiol a chadwedigol, a'i ddwyn ymlaen hefyd ar eneidiau llaweroedd, yn y ffordd yma. A hyn a farnwn, fel y dywedwyd eisoes, wrth y ffrwythau. Ond y mae'r rhan arall o'ch Gofodiad yn canlyn. Ac os coelia ef y dichon fod unrhyw beth, heblaw rhinweddau moesol, y rhai yw ffrwythau'r Yspryd, yn ddangosiad anffaeledig, fod dyn dan arweiniad Glân Yspryd. Duw, a'i fod yn eiddo Crist:—fe syrthiodd' &c.

Y mae tri pheth, mi feddyliwn, yn cael eu honni gennyh yn hyn o eiriau.

1. Fod ffrwythau'r Yspryd yn ddangosiad sicr, fod dyn dan arweiniad Glân Yspryd Duw, a'i fod yn eiddo Crist.

2. Mai rhinweddau moesol yw ffrwythau'r Yspryd.

3. Nad oes un peth arall i'w gael i distiolaethu ar y matter. A'r cyntaf yr wyf yn cwbl feddwl y cydsynia'r *Methodistiaid*. Ond am

Yr ail, a'r trydydd, y maent yn groes iawn i'r hyn a gredir yn ddiammeu yn ein plith. Ac am hynny y mae'n ddyled arnaf geisio profi bod rhinweddau moesol a ffrwythau'r Yspryd yn bethau gwir wahanol.

Nid yw ond afreidiol cesio eglurhau'r geiriau, rhinwedd a moesol; gan fod yr ystyr ym mha un yr arferir hwynt yn ddigon hydpys. Pa le bynnag y mae dyn o gynneddfau hynaws, arafaid, a synhwyrol; ac ymddygiad gonest, diwair; cyweithas, sobr, a haelionus; gellir dywedyd fod hwnnw wedi ei addurno â chryn lawer o rinweddau moesol. Ffrwyth yr Yspryd yw, *Cariad*, llawenydd, tangnesedd, bir-ymaros, gymmwynasgarwch, daioni, fydd, addfwynder, dirwest, Gal. v. 22. Drachefn, Ffrwyth yr Yspryd fydd ym mhob daioni, a chyfiawnder, a gwirionedd Eph. v. 9. Y mae'r rhai'n oll yn debyg iawn, i'w gilydd, meddwch. 'Rwy'n addef eu bod, mewn rhyw ystyr, yn debyg; Etto nid yw'r tebygolrwydd fy rhyngddynt ynsefyll ond mewn lliw, nid mewn sylwedd: fel y mae pres yn debyg i aur, neu eppa yn debyg i ddyn. Y mae gwahaniaeth mawr rhyngddyn. o ran eu darddiad gwreiddiol

gwreiddiol, o ran eu naturiaethau a'u dibenion, ac o ran eu llydander a maint eu heffeithiau.

1. Gwreiddyn rhinweddau moesol, meddwn ni, ac * medd-
wch chwithau hefyd; yw natur dyn: Y mae prawf eglur
wedi ei ddwyn eisoes, fod natur dyn wedi ei llygru yn holl-
ol ac yn ganlynol ni's gall dim ond ffrwyth sur dyfu ar y fath
afallen sur. *Pwy a ddyry beth glan allan o beth aflan? neb,*
Job. xiv. 4. Ond gwreiddyn ffrwyth yr Ysryd, yw Ysryd
Duw: fel y mae'r enw (gan mai Duw a'i rhoddodd) yn pro-
fi'n ddigon sicr.

2. Am natur a diben rhinweddau moesol, nid yw eu per-
chen (os ni bydd yn meddu pethau rhagorach na hwy)
yn golygu dim amgenach na'i ddyrchafiad ei hun, a thawel-
wch i'w gydwybod ar sail ei gyfiawnder ei hun: dyma'r gwy-
bed meirw a wnaethant i ennaint rhinweddau'r Philosoph-
wyddion Paganaid a'r Phariseaid deddfol ddrewi. Ond am
ffrwythau'r Ysryd: fel y maent yn tarddu oddi ar waith yr
Ysryd yn ynnill y galon i garu Duw-er ei fwyn ei hun, felly
y maent yn gwir dueddu at ogoniant Duw. *Y mae'r bwn sydd*
yn llafaru (a'r un modd yr hwn sy'n gweithredu) *o bono ei*
hun, yn ceisio ei ogoniant ei hun: ond yr bwn sydd yn ceisio gogo-
niant yr bwn ai hanfonodd, bwnnw sydd eirwir, ac anghyfiawn-
der nid oes ynddo ef, Ioan vii. 18. Am dan o ei hun yn bennaf
y mae Crist yn llafaru yn y rhan olaf o'r wers; ond y mae'r
geiriau yn perthyn, mewn rhyw fesur, i'w holl blant. Gwel-
wn hefyd y rhagor rhwng *Dafydd* a *Jebu* yn y pwynt yma,
1 Cron. xxix. 14. a *2 Bren. x. 16.* &c.

3. O ran llydander, a maint eu heffeithiau, y mae Rhin-
weddau moesol, Ffrwythau'r Ysryd, mor wahanol oddi wrth
eu gilydd ag yw'r lleuad a'r Haul. Os cymmerir Cariad fel
rhinwedd foesol, nid yw'n cynwys ynddo nemmawr, os dim,
yn rhagor na thymmer fwyn, led hael, ac ymddygiad tirion,
heb fod yn derfysgus mewn cymmydogaeth: Ond yn y rheng
o ffrwythau'r Ysryd, fel y mae'r Bibl yn ddangos eglur, y
mae'n cynnwys ynddo ddifffuant ymferch y galon ar Dduw
yn Nghrist, fel y gwrthddrych pennaf o'i ddymuniad a'i

* Y mae hyn i'w gasglu oddi wrth eiriau Mr. — yn
yr 2 a'r 4 o'i byngeiau. Ac yn ol ystyr y rhei'ny, a'r hyn
a ddywedir yma, yr un peth yw ffrwyth goreu Natur, a
ffrwyth yr Ysryd o ddallineb!

hyfrydwch:

hyfrydwch : a hyn yn peri hoflder at ei air, ei gyfraith a'i eiengyl, ac at bob un o'i orchymynion ; parodrwydd i ddioddef croefau er ei fwyn ; dymuniad diragrith am ddai-
oni amferol a thragywyddol ei gyd-greaduriaid oll, heb ly-
fu ei elynion ? a pharodrwydd, yn ol ei allu, i gyfrannu, a
gwneuthur lles i bawb. Os cyfrifir Llawenydd, a Thangne-
fedd, fel rhinweddau moesol, beth fydd i'w ddyall wrthynt,
ond tymmer ac ymddygiad firiol, a digynnen ? (i. e.) da os
paid llawer â cheisio dal i fynu ysgafnd acer arferion llygred-
ig, ynghyd â chydysniad a'r fath, tan yrenwau yma :) Ond
cymmerwch hwynt fel y maent yn wir ffrwythau'r Yspryd,
y maent yn arwyddo, Gorphwysiad yr enaid ar Dduw ; a
phrawf, o'r anrhaethol gyfur sy'n deilliaw oddiwrth fod Duw
yn Dad ac yn Achubydd i'r enaid : Y maent yn cynnwys
ymfoddlonrwydd yn, a diolchgarwch am, ei holl raglan-
aethau, y melus a'r chwerw hefyd ; a disgwiliad gobeithiol
a chysurus am waredigaeth lwyr oddiwrth bechod, a phob
drwg ; ac am lawn fwynhâd o bresenoldeb Duw yn dragy-
wydd : a'r pethau hyn yn cymmell i rodiad firiol a chysurus
yn holl ffyrdd Duw ; ac i felio'r gwirionedd o'u bod, *yn ffyrdd
hyfrydwch, ac yn llwybrau heddwch.*

Hawdd fyddai ymhelaethu ar y rhain, a'r lleill : Ond
rwy'n chwennych peidio bod yn faith. Etto gofynaf, Ai nid
oedd cryn lawer o rinweddau moesol gan y gwr ieuangc
hwnnw, y sonir am dano, *Math. 19. Marc. 10. a Luc. 18.*
Ac a ddywedwch chwi mai ffrwythau'r Yspryd oeddynt ?
Onid oedd llawer hefyd o rinweddau moesol gan *Saul*, cyn
ei droedigaeth (*Phil. iii. 6.*) a ddywedwch mai ffrwythau'r
Yspryd oedd y rhei'n y ? Yr ydych yn ddiau, dybygwni, wedi
sgrifenu'r hyn nad yw'n cyrraedd i ddim llai : ond gan fod yr
Apostol ei hun yn dywedyd i'r gwrthwyneb, y mae'n arwydd
traficr, i bawb a gredant y Bibl, ddarfod i chwi gamfynied yn
enbydusiawn. Y mae llawer o'r *Ethiniciaid* henaidd ; i.e. a llaw-
er o *Fabometaniaid*, *Juddewon*, *Seciniaid*, a *Deisidiaid*, yn y oes
yma, wedi ymddwyn yn hardd o ran moesau, a rhinweddau
moesol, er cywilydd i lawer a broffesant farn mwy parchus am
Grist : Yn oleich athrawiaeth chwi mae'n rhaid i ni ddyall bod
y rhai'n oll yn llawn o ffrwythau'r Yspryd : ond gwae fydd
i'r rhai a gredant, a gwae trymmach i'r rhai a gyhoeddant,
y fath amryfuedd cadarn.

Wedi dangos, allan o ddi-dwyll air Duw, fod eich barn
chwi am athrawiaethau yn ddi-fail ac yn gyfeiliornus ; a bod

yr athrawiaethau a gyhoeddir ac a dderbynir yn ein plith (ar y pyngciau mewn dadl) yn cael eu hamddiffyn gan yr awdurdod bennaf: mi a ystyriaf ychydig ar y matter ymhellach, mewn ffordd hanefiol. Oblegid, er nad yw'n llwyr angenrheidiol ymofyn am un nodded, ond y Bibl yn ei eglur a'i naturol ystyr, i amddiffyn unrhyw athrawiaeth; etto fe fydd yn ychwaneg o gadarnhâd, os gwelir fod y goreuon ym mhllith yr hynafiaid Crist'nogol wedi deall a deongli'r Bibl, fel yn sicr gynnwys ynddo y pethau yr ydym ninnau yn cyfrif ein hunain yn rhwymi'w credu, a cheisio sefyll dro tynt.

Am y pedwar canrif cyntaf o'r cyfrif Crist'nogol, nid ydym, hyd yr wyf fi yn gwybod, yn cael, fod dim ymraffaelion yn yr Eglwys ynghylch y pyngciau o Etholedigaeth, Llygriad dyn wrth natur, Cyfiawnhad, &c. Ond y mae dau beth, mi dybygwn, a ellir eu cyfrif fel arwyddion a phrosiadau go eglur a sicr, fod yr Eglwys, yn yr oesoedd hynny, ymmhell oddiwrth gosleidio y fath opiniwnau yn eu cylch, ag yr ydych chiwi, a lliaws mawr oc'h brodyr, wedi ymgaledu i'w dal a'u cyhoeddi.

Y prawf *cyntaf* yw hyn, Y mae 'sgrifenadau goreu yr amferoedd hynny yn frith o ymadroddion, ag sy 'n dangos bod eu hawdwyr yn addefac yn arddel 'Etholedigaeth ddiammodol, Llwyrr lygriad dyn wrth Naturiaeth, Cyfiawnhad trwy ffydd, &c. &c. A phyngciau eraill, fydd yn awr, ac er's talm o amser a aeth heibio wedi cael eu galw yn rhai *Calfnistaidd*; ac wedi eu duo gennych chwithau megis *Herefiau*. Ym mysg y 'sgrifenadau yma fe ellir cyfrif Epistol cyntaf *Clemens*; yr hwn a ddanfonodd ef yn enw "Eglwys Dduw" oedd "yn cyfanneddu yn *Rhufain*, at Eglwys Dduw" oedd "yn cyfanneddu yn *Corintb*;" sef yr ychydig (mewn cydmariaeth) a'r a oedd yno wedi derbyn yr Efengyl; rhai wedi "eu galw, a'u *sancteiddio* yn ol cwylllys Duw, trwy ein Harglwydd Iesu Grist." Yr ydych chi wedi cymmeryd (allan o Gyfeithiad Archesgob *Wake*, mi dybygwn) amryw rannau o'r Epistol yma, i'w cymhwyso, yn ol eich meddwl eich hun, yn erbyn yr *Ymneilldwr* yr a'r *Methodistaidd*: darllenwch y cwbl o hono etto, ac edrychwch ai ni chewch ynddo *aml linell* yn tueddu yn eglur ar y pyngciau a grybwyllais, ac eraill o'r cyffelyb; ac ystyriwch yn enwedigol y rhan a ganlyn: "*Hwynt oll*" (sef Saint yr Hen Testament) a *ogonedd* *duw* ac a *ddyrchafwyd*, nid tiwyddyt eu

' eu hunain, neu eu gweithredoedd eu hunain, neu'r ymarferiad
 ' cyfiawn a wnaethant; ond trwy ei ewyllys ef. Ninnau
 ' gan hynny hefyd, wedi ein galw trwy ei ewyllys ef, ydym
 ' wedi ein cyfiawnhau, nid trwyddom ein hunain, na thrwy
 ' ein doethineb, neu'n dyall, neu'n duwioldeb ein hunain, neu'r
 ' gweithredoedd a wnaethom mewn sancteiddrwydd calon: ond
 ' trwy ffydd, drwy yr hon y cyfiawnhaodd Duw Hollalluog
 ' hwynt oll, o dragwyddoldeb." Dosparth. 32. Gellir dywedyd
 am Epistolau Ignatius, ac Epistol Polycarp hefyd, fod yndd-
 ynt arwyddion ffr, ddarford i argyhoeddiadau, a addysg-
 iadau sancteiddiol Yspryd Duw beri iddynt feddwl yn llawer
 mwy parchus am Eiddediggaeth, Anorchfygol ras, &c. ac
 yn llawer gwaelach am Allu a Chyfiawnder dyn, &c. nag
 yr ydych chiwi, a llawer eraill, yn medru meddwl: A
 hynny, fel yr wyf yn mawr ofni, am eich bod yn ddi-
 eithriad i'r gras effeithiol a sancteiddiol hwnnw, a brofiant
 hwy yn gorchfygu tywyllwch a chyndynrwydd eu calonnau.
 Mae llythyr Ignatius at yr Ephesiaid yn dechreu fel hyn;
 Ignatius, a elwir hefyd Theophorus, at yr Eglwys yn Ephesus
 —a fendithwyd trwy sawredd a chyfiawnder Duw Dad;
 a ragorleiniwyd cyn yr oesoedd, erioed, i ogoniant arbogol,
 anghysneridiol, &c. Ac medd Polycarp, yn ei Lythyr
 yntau, Gan wybod mai trwy ras yr ydych yn gadwedig: nid
 o weithredoedd, eithr o ewyllys Duw, trwy Iesu Grist.
 Dosp. 1. Nid anhawdd fyddai cael llawer yn ychwaneg
 o'r un, a'r cyffelyb, athrawiaethau, allan o waith y rhai'n,
 ac eraill o'r Hen Dadau: Ond er mwyn bod yn fyr, mi a
 adawaf ar hyn; gan ddymuno ar fy narllenwyr graffu ar
 y ddau Awdwr sy'n ddyfynedig ifod; † St. *Austin*, a'r
 duwiol

† Y mae Mr. Dupin, yn ei Hanes 'Srifenywyr Eglwyfig,
 (tu dal. 412) yn adrodd geiriau o eiddo *Austin* wrth y
Morganiaid, fel y canlyn: ' Ni a ddangosafom i chwi trwy
 ' awdurdodau anorchfygol, fod yr Eglwysion sanctaidd, a
 ' fu byw o'n blaen ni, yn dysgu'r un ffydd ag ydym ni yn ei
 ' dal; ac yn dymchwelyd y rhesymau a arferwch chiwi,
 ' nid yn unig yn eu pregethau, ond yn eu 'sgrifenedau
 ' hefyd. Ni a ddangosafom i chwi eu Barnau hwy, sy'n
 ' dra manwl ac eglur. Gobiethio y bydd i'w tyfoilaethau
 D 2 hwy

duwiol Esgob † *Beveridge*; gwr a fu yn nechreu'r Ganrif
brefennol (sef o'r *Gorphenbas* 1704, hyd y *Mawrth* 1708).
yn bugeilio Esgobaeth *Llanekwy*. Yr oedd *Awstin* yn byw
mewn

hwy iachâu eich dallineb? dyna'm dymuniad i. Ond os
parhewch yn gyndyn yn eich cyfeiliornad, yr hyn na atto
Duw, nid oes i chwi ddisgwyl mwyach am frawdle i'ch
cyfiawnhau, ond am y gwyr enwog hynny o blaid y
Gwirionedd, i'ch cyhuddo; St. *Irnceus*, St. *Cyprian*,
St. *Rheticus*, St. *Olympius*, St. *Hilary*, St. *Gregory*, St. *Ambrose*,
St. *Basil*, St. *Crysofom*, &c. ynghyd â'r holl rai oedd
mewn cymmundeb â hwynt, hynny yw, yr *holl Eglwys*.

† Yn ei Esponiad ar y 39 Erthyglau (*Erth* 10.) wrth
draethu am *Esfeithiol* ras Duw yn *adnewyddu* dyn, y mae'n
dywedyd fel hyn: 'Nid yw ef' (ein Harglwydd) yn
dywedyd, y mae rhai pethau na ellwch eu gwneuthur
hebof fi; neu, y mae llawer o bethau na ellwch eu
gwneuthur hebof fi; ond, *hebof fi ni ellwch chi wneuthur*
dim: dim a'r fy dda, dim boddhaol a derbyniol gan
Dduw. Ond pe medrem ni naill ai parottol ein hunain i
droi, neu droi ein hunain ar ol ein parottol, ni a wnaem
lawer. Ac, i'w roi tu hwnt i amheuaeth, y mae'r un
Yspryd yn mynegi i ni mewn lle arall, *Dduw yw'r hwn sy'n*
gweithio ynoch e-wyllysio a gweithredu o'i e-wyllys da ef. Efe
sy ar y cyntaf yn ein galluogi i *e-wyllysio* yr hyn a ddylem
wneuthur; ac yna i wneuthur yr hyn *e-wyllysio*wn. Y
mae'r *gras* a ddymunwn, a'n dymuniad am ras, yn deiliaw
o hono ef.— Ac am hynny y mae'n angenrheidiol,
mewn trefn i'n Troedigaeth, nid yn unig i'n *dyall* gael
ei oleuo, fel ag i wahaniaethu'r drwg oddi wrth y da,
ond hefyd i'n *be-wyllysio* gael eu diwygio, fel ag i ddewis
y da o flaen y drwg. Wrth y diwygiad yma, neu ddygiad
yr *e-wyllys* yn ol i'w iawn drefn, nid yw ei ryddid yn
cael ei ddinystrio, ond ei feddyginiaethu: fel ag y mae'n
rhydd ar ol, yn gystal a chyn, troedigaeth: Yn rhydd i
Dduw a sancteiddrwydd, megis yr oedd o'r blaen yn
rhydd yn unig i bechod a drygioni. *A dyma atbra-wiaeth*
y tris Eglwys. Y mae St. *Awstin*, (yn nyddiau yr hwn
y cododd *Morgan gyntaf* i fynu yn erbyn y gwirionedd
yma,) wedi sgrifenu llawer o lyfrau i'r perwyl hyn.

mewn amser mor foreuol, ac yn wr o'r fath synwyr a threiddiad, a gwybodaeth mewn haneslon; ac hefyd o'r fath gyfrifiad am onestwrydd, fel na's gall ei dystiolaeth lai na bod o bwys mawr yn yr achos yma. Ac am y Dr. *Beveridge*, prin y gellir meddwl, fod un, yn yr oes yma, na'r olaf o'i blaen, yn fwy cydnabyddus â 'sgrifenadau Hynafiaeth, nag oedd ef.

Yn ail brawf cadarn mi dybygwn y gellir cymmeryd hyn. Pan 'ddaeth daliadau * *Morgan* allan, ac ar led, yn nechreuad y Pummed Canrifi, sef oddeutu'r flwyddyn 404, fe'u cyfrifwyd yn rhai dieithr a chyfeiliornus: ac yn ganlynol fe'u gwrthodwyd gyd â ffeiddiad gan y rhan orcu o'r Eglwys Grist'nogol.

Tystiolaethau o hyn yw'r † *Cynghorau* Gwladol a Chyffredinol a alwyd ynghyd ar yr achos, a'r Canonau y pen-derfynwyd arnynt yn erbyn yr *Herefi* newydd yma, felly mae Dr. *Cave* ei hun yn ei henwi, a'i haddef: Hefyd y parcha roddwyd gan Dadau enwocaf yr oes honno, i *Austin* Esgob *Hippo*, prif wrthwynebw'r *Morgan*, a'i ddaliadau.

* Y gwr hwn oedd o'n Cenedl ni, y *Cymry*. Fe gafodd ei ddygiad i fynu, o ran ei 'sgolheigtod, ym Mynachlys *Bangor* is y Coed, yn Sir y *Fflint*: lle cryn enwog, yn yr oes honno, ac am hir amser wedi'n, fel maethle dysgeidiaeth a chrefydd. Ond yn *Morgan* hi fagodd lyfieuyn drwg. Mae'n debyg mai efe oedd y cyntaf dan enw Cristion, a wadodd yn gyhoeddus, Effaith pechod Adda ar ei hiliogaeth, Etholedigaeth ddiammodol, Cyfiawnhâd trwy ffydd yn unig, Sicrwydd o Barhâd mewn gras, &c. Mewn ieithoedd eraill fe'i gelwir, *Pelagius*.

† Fe gondemniwyd athrawiaethau *Morgan* mewn saith Cyngor, os nid mewn chwaneg, o fewn yspaid 35 o flynydd-oedd ar ol iddo ddechreu eu cyhoeddi: sef ym *Melita* † mewn Dwy Gymmanfa gyffredinol o *Affrica*; yn *Orengo*; yn *Sicily*; yn *Ephesus*; ac mewn Cymmanfa fawr yn *Palestine*, lle yr oedd ef ei hun yn bresennol.

Ond

Ond i ddyfod ar unwaith ymmhell ymlaen, er mwyn bod yn fyr; Fel y cynnyddodd tywyllwch a llygredd, a'r cyfeiliornadau *Pabuidd*, yn yr Eglwys, fe gynnyddodd *Morganiaeth* hefyd: Etto nid oeddynt, y naill mwy na'r llall, ddim heb gael eu gwrthsefyll, yn hy ac yn wrol, gan ychydig o dystion flyddlon ag oedd Duw yn godi, ac yn gynnal, o oes i oes. A phan ddechreuodd y Diwygiad wawrio, y mae'n amlwg ddigon, fod y rhai yr oedd Duw yn eu harddel' fel offerynnau i'w ddwyn ymlaen, yn cael eu herlid gan y *Pabyddion*, am wrthsefyll daliadau *Morgan*, yn gystal ag am wrthsefyll *Uchafiaeth* y Pab, dychymmyg y *Purdan*, &c. Tyfiolaeth sier o hyn yw hanes Mr. *Wickliff*, ei ddaliadau, a'u helyntoedd, yn *Lloegr*, o'r flwyddyn 1360 hyd ei farwolaeth, yn 1387. Gallaswn agos chwaneu, ar ol ei farwolaeth hefyd; oblegid fe losgwyd ei esgyrn, a'i lyfrau, (ymmhenn wyth mlynedd ar hugain ar ol ei gladdu,) wrth orchymyn y Pab *Martin*, V. a Chynghor *Constance*. Ac ymmyg yr Erthyglau, am ddal pa rai y darfu i'r Cynghor hwnnw losgi Dr. *Huss*, y Cyn-ferthyr *Protestanaidd*, yr oedd y ddwy hynny, o Ragordeiniad, a Sicrwydd o barhâd mewn gras. Ym mhen can mlynedd, ac ychydig yn rhagor, ar ol hymny, pan dorrodd y Diwygiad allan gyda nerth, trwy lawer o ardaloedd *Europe*, yr oedd Egwyddorion *Morgan*, (a gosleidid gan y *Pabyddion* fel rhan sylweddol o'u crefydd) yn cael eu gwrthod, a'u gwrthsefyll, gan y *Protestanaidd*, fel ag un genau, ac un galon: er fod dadleuon rhyngddynt am bethau eraill; ac er bod y *Lutheriaid*, yn mhen rhai blynyddoedd ar ol marwolaeth *Luther*, wedi diarddel' rhai o'r pyngciau ag yr oedd y gwr enwog hwnnw ynghyd â *Zuinglius*, *Bullinger*, *Martyr*, *Calvin*, a'r lleill o'r prif Ddiwygwyr, yn sefyll yn gadarn trostynt.

Am ein gwlad ein hunain yn neillduol, mi dybygwn mai yn ol y sfordd yr ydych chiwi yn ei galw yn *Heresi*, yr oeddynt yn addoli Duw eu tadau, yn y dyddiau hynny, ac yr hawg wedi'n. Ie, y mae'n dra amlwg, fod yr un Egwyddorion athrawiaethol ag a elwir yn * *Galfnistaidd* wedi cael eu derbyn yma, gan ein Diwygwyr yn gyffredinol.

* Nid wyf yn dywedyd, fod Diwygwyr *Lloegr* o'r un farn a *Calvin* am drefniad allanol yr Eglwys.

Yr

Yr wyf yn gwbl o'r meddwl, fod sail ddigonol gennyf i'r ddau ddywediad a ganlyn.

1. Yr oedd yr Esgobion, ac eraill, a ddesnyddiodd Duw i ddiwygio'r deyrnas oddiwrth Babyddiaeth (yn amser *Edward VI.*) yn dal, ac yn amiddiffyn, yr egwyddorion a ddarfu i chwi eu condemnio yn eich traethawd; ac felly hefyd, y Merthyron, gwyr llen a lleysion a ddioddefodd eu carchart a'u llosgi, yn amser *Henri VIII.* a *Mari.*

2. Fe gafodd Eglwys *Loegr* ei sefydlu ar yr un Egwyddorion, yn nheyrnasiad *Elisabeth.* Ac y mae'n aros felly, er gwaethaf llawer o fradwyr, hyd heddyw.

I brofi gwirionedd y dywediad cyntaf, y mae Ffanes y Merthyron, gan Mr. *J. Fox*, yn dwyn tyfiolaethau amf, helaeth, ac eglur ddigon: Heblaw amryw *Historiau* credadwy eraill. Ac i brofi'r ail (ynghyd â chadarnhau'r cyntaf) yr wyf yn meddwl y bydd y rhannau a ganlyn o'r Brthyglau, a'r Homiliau, yn awdurdodau sicr ac anwrthwynebol. Dymunaf hefyd iddynt fod er bendith i chwi, ac i bawb a'u darllenant. Am gyswrt dyn wrth naturiaeth y mae'r Eglwys wedi penderfynu fel hyn:

* Nid yw Pechod Gwreiddiol yn sefyll o ddilyn *Adda*
 * (megis yr oferfiarad y *Morganiaid*) eithr bai a llygredigaeth
 * nattur pob dyn ydyw a'r a genhedlir yn naturiol o hll
 * *Adda*, trwy'r hyn y mae dyn wedi myned yn dra pheill
 * oddiwrth gyfiawnder gwreiddiol, ac o'i naturiaeth ei hun
 * a'i ddychwant ar ddrygioni, megis y mae'r cnawd bob
 * amfer yn chwennychu yn erbyn yr Yspryd; ac am hynny
 * ym mhob dyn a enir i'r byd hwn, yr haeddai ddigofaint
 * Duw, a damnedigaeth. Ac y mae'r llwgr nattur yma
 * yn aros, ie, yn y rhai a adgenhedlwyd; o herwydd pa-
 * ham nid yw chwant y cnawd, a elwir yn Roeg, *Φύσις*
 * *σαφής*, yr hyn a ddeongl rhai *doethineb*, rhai *gwyn*, rhai
 * *tuedd*, rhai *chwant* y *cnawd*, yn ddarostyngedig i Gyfraith
 * Dduw. Ac er nad oes damnedigaeth i'r rhai a gredant,
 * ac a fedyddir; etto mae'r Apostol yn cyfaddef, fod mewn
 * gwyn a thrachwant, o hoho ei hun, naturiaeth pechod.
 * Yn nefaf edrychwn i'r Homiliau: Rhannau o ba rai a
 * gyfieithais, am na fedrwn eu cael yn *Gymraeg*.

* Fel hyn yr ydym wedi clywed mor ddrygionus ydym
 * o bonom ein hunain; nad oes gennym, o *bonom ein hunain*,
 * a *thrwiddom*

a thrwyddom ein hunain, ddim ddaioni, cymmorth nac iechyd-
 wriaeth: ond i'r gwrthwyneb, pechod, damnedigaeth,
 a marwolaeth dragwyddol. Yr hyn os pwyswn, ac os
 ystyriwn, yn ddwys, ni a ddyallwn well am fawr drugaredd
 Duw, a pha fodd y mae'n hiechydwrriaeth yn dyfod yn
 unig trwy Grift. O herwydd ynom ein hunain (megis
 o honom ein hunain) nid ydym yn cael dim, trwy'r hyn
 y gallwn gael ein gwaredu o'r caethiwed gresynol yma, i
 ba un y tasiwyd ni, gan genfigen y Diafol, trwy dorri
 gorchymyn Duw, yn Adda ein tad cyntaf. Yr ydym
 oll wedi myned yn aflan; ond oll yn anabl i'n glanhau ein
 hunain, neu i lanhau ein gilydd. Yr ydym wrth natur yn
 blant digofaint Duw; ond nid ydym yn abl i'n gwneuthur
 ein hunain yn blant ac yn etifeddion gogoniant Duw.
 Yr ydym yn ddefaid cyfrgolledig; ond ni's medrwn o'n
 gallu ein hunain ddyfod yn oli'r gorlan; cymmaint yw'n
 amherfeithrwydd a'n gwendid. Ynom ein hunain, gan
 hynny, nid oes ini ymfroftio, y rhai (o honom ein hunain)
 nid ydym ond yn bechadurus oll."

Homili am dnueni dyn, Yr Ail Ran.

Drachefn, Hyd yma yr ydym wedi clywed pa beth
 ydym o honom ein hunain; tra phechadurus, truenus a
 damnedig. Hefyd, yr ydym wedi clywed pa fodd o
 honom ein hunain, a thrwyddom ein hunain, ni's gallwn
 na meddyllo meddwl da, na gweithio gweithred dda:
 fel na's gallwn gael ynom ein hunain ddim gobaith o
 iechydwrriaeth; ond yn hytrach pa beth bynnag sy'n
 tueddu i'n dinystr. Drachefn, yr ydym wedi clywed am
 dirion gymmwynasgarwch a mawr drugaredd Duw'r Tad
 tu ag attom, ac mor haelionus yw ef i ni er mwyn
 Crist, o'i unig dosturi a'i dyner ddaioni ei hun, heb ein
 teilyngdod na'n haeddiant ni. Yn awr, y modd y mae'r
 trugareddau tra-mawr yma o eiddo Duw, i'w cael, a'r
 modd y'n rhyddheir o gaethiwed pechod, angau, ac
 uffern, a hyfpylir yn helaethach (trwy gymmorth Duw)
 yn y Bregeth nefaf. Yn y cyfamsfer, ie, a phob amfery
 dysgwn adnabod ein hunain, ein hieddilwch a'n gwendid
 heb ddim bost nac ymfroft o'n gweithredoedd da a'n
 haeddiant. Cydnabyddwn hefyd ddirfawr drugaredd
 Duw tu ag attom; ac addefwn, megis mai o honom ein
 hunain y daw pob drwg a damnedigaeth; felly hefyd, mai
 o hono

‘ o hono ef y daw pob daioni ac iechyd-wriaeth,” &c. Yr *Homili uchod.*

Drachefn. ‘ Trwy’r hyn, (sef pechod *Adda*) ‘ y daeth
‘ i ben, fel megis yr oedd ef o’r blaen yn *fendigedig*, felly yr
‘ oedd yn awr yn *felldigedig*; megis y cerid ef o’r blaen
‘ felly yn awr fe’i *fficiddiwyd*; megis yr oedd ef o’r blaen yn
‘ dra phrydferth a dymanol, felly yr oedd yn awr yn dra
‘ brwnta gresynol yngolwg ei Arglwydd a’i Wneuthurwr:
‘ Yn lle *delw Duw*, yr oedd wedi myn’*d yn ddelw’r Diafol*:
‘ yn lle *dinesydd y Nef*, yr oedd wedi myn’*d yn gaeth-was*
‘ *Uffern* heb fod ganddo ynddo ei hun *un rhan* o’i burdeb a’i
‘ lendid o’r blaen, ond wedi myn’*d yn gwbl frycheulyd* a
‘ halogedig; yn gymmaint ag nad oedd ef yn awr yn
‘ ymddangos i fod yn ddim arall ond *telwyn o bechod*: ac am
‘ hynny, trwy gyfiawn farn Duw, yr oedd wedi ei gonde-
‘ mni i dragwyddol farwolaeth. Y pla yma, oedd mor
‘ fawr a gresynus, pe buasai wedi aros yn unig ar *Adda*, a
‘ droseddodd gyntaf, fe fuasai o hynny yn ysgafnach, ac fe
‘ allafid o hynny yn haws ei oddef. Ond fe ddisgynodd
‘ nid yn unig arno ef, ond hefyd ar ei *biliogaeth a’i blant* am
‘ byth; fel yr oedd holl heppil cnawd *Adda* yn myn’*d dan*
‘ yr un-rhyw gwmp a chosp, ag oedd eu cyn-dad wedi
‘ hzeddu yn dra chyfiawn. *St. Paul*, yn y bummed Ben-
‘ nod at y *Rbuseiniaid*, a ddywed, *Trwy gamwedd un*, sef
‘ *Adda*, y daeth barn ar bob dyn i gondegniad: a thrwy an-
‘ fudd-dod un dyn y gwnaethpwyd lla-*wer yn bechaduriaid*.
‘ Trwy ba eiriau ein dysgir, megis ag y darfu i bob dyn
‘ yn gyffredinol bechu yn *Adda*, felly bod pob dyn yn gy-
‘ ffredinol yn *Adda* wedi derbyn, gwobr pechod, hynny
‘ yw, wedi myned yn farwol, ac yn agored i angau, heb
‘ fod gandynt ynddynt eu hunain ddim ond dragwyddol ddam-
‘ nedigaeth corph ac enaid.’

Hom. am y Nadolig.

‘ Yr hyn a aned o’r *Yspryd fydd yspryd*. Fel pe dyweda-
‘ fai, Y mae dyn o’i nattor ei hun yn gnawdol ac yn anianol
‘ yn *llygredig* ac yn *ddrygionus*, yn bechadurus ac anufudd i
‘ *Dduw*, heb un wrechionen o ddaionj o’i fewn; heb un cynhyr-
‘ siad rhinweddol neu dduwiol; wedi ymroddi yn unig i fedd-
‘ yliau drwg a gweithredoedd annuwiol. Am weithred-
‘ oedd yr *Yspryd*, ffrwythau ffydd, cynhyrsiadau caredigol
‘ a duwiol, os oes ganddo ddim oll o’i fewn, y maen’t yn
‘ deilliaw

deilliaw yn unig, oddiwrth yr Ysryd Glân, yr hwn yw unig awdwr ein sancteiddiad, ac i y yn ein gwneuthur yn ddynion newydd yng Nghrist Iesu." *Hom. am y Sulgwyn.*

Edrychwn, yn nesaf, am farn yr Eglwys am Weithredoedd da, a gweithredoedd cyn Cyfiawnhâd.

Er na ddichon gweithredoedd da, y rhai yw ffrwyth Ffydd, ac sy'n canlyn Cyfiawnhâd, ddileu ein pechodau, a goddef eithaf cyfiawn farn Duw; etto maent yn foddlon ac yn gymmeradwy gan Dduw yng Nghrist, ac yn tarddu yn angenrheidiol allan o wir a bywiol Ffydd? yn gymmaint ag y gellir adnabod Ffydd fywiol wrthynt hwy, mor amlwg ag y gellir adnabod y pren wrth y ffrwyth.

Nid yw'r gweithredoedd a wneler cyn (cael) Gras Crist, ac Ysrydoliaeth ei Ysryd ef, yn boddloni Duw, yn gymmaint ag nad ydynt yn tarddu o Fydd yn le u Grist; ac nid y'nt chwaith yn gwneuthur dynion yn addas i dderbyn Gras, neu (fel y dywed yr Ysgol-ddifinwyr) yn haeddu gras o gymmesurwydd: eithr yn hytrach, am nad ydys yn eu gwneuthur megis yr ewyllyfiodd ac y gorchymynodd Duw, eu gwneuthur hwynt, nid ydym yn ammeu nad oes natur pechod ynddynt.

Y mae efe ei hun (sef Crist) yn llefain ac yn dywedyd, *Myfi yw'r ffordd, a'r gwirionedd, a'r bywyd: nid yw neb yn dysod at y Tad, ond trawofi.* O herwydd efe yn unig, ag aberth ei gorph a'i waed, a wnaeth iawn igyfiawnder Duw am ein pechodau. Y mae'r Apostolion yn tyfio ddarfod ei ddyrchafu, i rododi edifeirwch i Israel, a maddauant pechodau, *Act v. 31.* A'r ddau beth yma y mae ef wedi gorchymmyn eu pregethu yn ei enw. Gan hynny y mae'r rhei'ny mewn mawr gyfeiliornad, a bregethant edifeirwch heb Grist, ac a ddysgant i'r gwirion a'r anwybodus, nad ydyw'n sefyll mewn dim ond gweithredoedd dynol. Hwyl allant yn wir siarad llawer o bethau am weithredoedd da, a gwellâd buchedd a moesau: *Ond heb Grist y maent oll yn ofer ac anfuddiol.* Y rhai a feddylant ddarfod iddynt wneuthur llawer eu hunain tu ag at edifeirwch, ydynt o hynny pellach oddiwrth Dduw, am eu bod yn ceisio'r pethau hynny ynddynt eu hunain, a ddylid eu ceisio yn unig yn ein Hiachawdw'r Iesu Grist, ac yn nheilyngdod ei angau, a'i ddioddefaint, a thywalltiad ei waed ef.

‘ Y mae’r prophwyd *Joel* yn gosod allan, mewn modd
 ‘ bywiog, ddull ein dychweliad neu’n hedifeirwch hwn;
 ‘ yn cynnwys yr holl bethau tu fewnol ac allanol a ellir eu
 ‘ nodi yma. Yn gyntaf, Fe fyn i ni ddychwelyd at Dduw
 ‘ a’n holl galon: trwy’r hyn y mae’n gwrthod ac yn bwrw
 ‘ ymaitn bob rhagrith; rhag y gellid dywedyd hynny yn
 ‘ gyfiawn wrthym, Neidau y’ mae’r bobl hyn attaf a’u ge-
 ‘ nau, a’m hanrydeddu a’u gwefusau, ond eu calon fydd
 ‘ bell oddiwrthyf, *Esay* 29.

‘ Yn ail, Y mae’n gofyn cariad diffuant a phur at dduw-
 ‘ ioldeb, ac at wir addoliad a gwa anaeth Duw: hynny
 ‘ yw, bod i ni, gan ymwrthod â phob rhyw bethau sy’n
 ‘ wrthwyneb ac yn groes i ewyllys Duw, roddi *ein calon-
 ‘ nau* iddo ef, ynghyd â holl rym ein *cyrph* a’n *benediau*.”

Hom. am Edifeirwch.

Yn yr Homili am Elusenau, ar ol dangos buddioldeb elu-
 fengarwch, a rhoi llawer o annogaethau i gyfrannu i’r tlo-
 dion, y mae Tadau’r Eglwys yn myned rhagddynt fel y
 canlyn.

Nid ydynt (sef geiriau o’r Bibl, neu’r Apocrypha, neu o
 waith *Cyprian*, a nodefid o’r blaen) ‘ yn meddwl, mai ein
 ‘ gwaith a’n gweithred ni o elusen, yw’r achos gwreiddiol
 ‘ o’n derbyniad gyd â Duw: neu y gall ein pechodau, o
 ‘ herwydd teilyngdod neu gymmeriad y rhai’n, gael eu
 ‘ golchi ymaith, a ninnau ein puro a’n glanhau oddi wrth
 ‘ holl frychau ein hanwiredd. *Anrheithio* Crist yn wir
 ‘ fyddai hyn, a’i *yspeilio* o’i ogoniant. Ond eu meddwl yw
 ‘ hyn, a thyma’r modd y mae dyall y rhei’ny a’r cyffelyb
 ‘ ddywediadau; Fod Duw, o’i *drugaredd* a’i *ffarf* neillduol
 ‘ tu ag at y rhai a *appwyntiodd* ef i *dragwyddol* iechyd-wriaeth,
 ‘ wedi cynnyg felly ei ras mewn modd neillduol, a hwythau
 ‘ wedi ei dderbyn felly gyd â ffrwythlondeb, fel er eu bod,
 ‘ o achos eu buchedd bechadurus oddi allan, yn ymddangos
 ‘ o’r blaen i fod yn blant digofaint a distryw; etto
 ‘ yn awr, trwy fod Yspryd Duw yn *nertbol* *weithio* ynddynt,
 ‘ i ufudd-dod i ewyllys Duw a’i orchymynion, y maent
 ‘ yn amlygu trwy eu gweithredoedd a’u buchedd oddi allan,
 ‘ wrth ddangos trugaredd a chariad, (y rhai ni allant ddyfod
 ‘ ond oddi wrth Yspryd Duw, a’i neillduol ras) eu bod yn
 ‘ ddiamheuol blant i Dduw, wedi eu *happwyntio* i *fywyd*
 ‘ *tragywyddol*. Ac megis y darfu iddynt, trwy eu drygioni
 ‘ a’u

* a'u buchedd annuwiol, ddangos eu hunain, yn ol barn dynion,
 * sy'n canlyn yr ymddangosiad allanol, i fod yn rhai
 * g-wrtbodedig ac anghymeradwy: Felly yn awr, trwy eu
 * hufudd-dod i sanctaidd ewyllys Duw, a thrwy eu trugarog-
 * rwydd a'u tofuri tyner (yn yr hyn y dangosant eu hunain
 * i fod yn debyg i Dduw, yr hwn yw ffynnon pob truga-
 * redd) y maent yn mynegi yn gyhoedd ac yn amlwg i
 * olwg dynion, eu bod yn feibion i Dduw, ac wedi eu betbol
 * ganddo i iechydwriaeth. O herwydd megis mai nid y
 * ffrwyth da yw'r achos bod y pren yn dda; ond rhaid i'r
 * pren fod yn gyntaf yn dda, cyn y gallo ddwyn ffrwyth
 * da; Felly nid gweithredoedd da dyn yw'r achos sy'n gw-
 * neud dyn yn dda; ond y mae ef yn gyntaf yn cael ei gwne-
 * thur yn dda, gan Yspryd a gras Duw, sy'n gweithio yn
 * effeithiol ynddo; ac wedi hynny, y mae ef yn dwyn ffrwyth-
 * au da. Ac yna, megis ag y mae ffrwyth da yn profi
 * daioni y pren; felly y mae gweithred dda a thrugarog y
 * dyn, yn dangos ac yn profi yn sicr ddaioni yr
 * hwn sy'n ei gwneuthur; yn ol geiriau Crist, Wrth eu
 * ffrwythau yr adnabyddwch hwynt. Ac os bydd i un dyn
 * wrth-ddadleu, fod dynion drwg a diras, weithiau, wrth eu
 * gweithredoedd yn ymddangos i fod yn dra duwiol a rhin-
 * weddol. Mi a atebaf, Felly y mae'r * afal fur, a'r elly-
 * gen galed, yn ymddangos oddi allan weithiau mor hardd-
 * goch ac o liw mor addfed, a'r ffrwyth fydd yn dda yn
 * wir. Ond y neb a gymmero, dammaid i'w brofi, se far-
 * na yn hawdd rhwng chwerwder fur y naill, a phereidd-
 * dra melus y llall. Ac megis ag y mae'r gwir Grifffion,
 * yn niolchgarwch ei galon, am brynedigaeth ei enaid, a
 * bwrcafwyd trwy farwolaeth Crist, yn dangos yn fwy-
 * naidd, wrth ffrwyth ei ffydd, ei ufudd-dod i Dduw:
 * felly y mae'r llall, fel *marfandwr* gyd â Duw, yn gwne-

* Y mae Awdwyr yr Homili yn dangos yma yn dra eglur
 fod rhin-weddau *moesab* (neu foefau a chynheddfau ag ty'n
 cael eu galw felly) a ffrwythau'r Yspryd yn bethau pur wa-
 hanol, yn eu gwreiddiol darddiad, ac yn eu naturiaethau.
 Y mae'n alar meddwl brinned yw moesoldeb yn y wlad:
 etto y mae'n rhy sicr fod ffrwythau'r Yspryd yn llawer prin-
 nach.

thur,

- thur y cwbl er ei elw ei hun, gan feddwl ynnill y Nefâ
- theilyngdod ei weithredoedd: ac felly y mae yn anrheithio ac yn tywyllu gwerth gwaed Crist, yr hwn yn unig
- a effeithiodd ein glânhad.

Hom. am Elufen.

Yn y darn Homili uchod yr ydym yn cael beth oedd barn ein Diwygwyr am weithredoedd da: eu bod yn tarddu yn *sicr* oddiwrth wir ffydd; ac yn *arwyddion*, nid yn *achos*, o gyfiawnhâd dyn; ac felly hefyd o'i dragywyddol *etholedigaeth* gan Dduw: Ac am *rinweddau ymddangosiadol* dynion heb eu cyfnewid trwy ras, nad ydynt ond *ffrwyth iur a chwerau*; gwaith *Marfiandwyr hunanol*, nid ufudd-dod *planta diolchgar*. Ymmbellach.

- Heb ffydd nid yw'r cwbl a wneir gennym ond marw
- ger bron Duw, er hardded ac ardderchocced y bo'r gwaith
- yngolwg dyn. Yn gymmwys fel llun wedi ei gerho neu
- ei baentio, nid yw ond dangosiad marw o'r peth ei hun-
- an: ac y mae heb fywyd, neu un math o ysgogiad.
- Felly y mae gweithredoedd yr holl rai diffydd ger bron
- Duw. Nid ydynt ond cysgodau a lluniau o bethau byw-
- iol a da, ac nid pethau da a bywiol yn wir. Oblegid
- y mae gwir ffydd yn rhoi bywyd yn y gweithredoedd;
- ac oddi wrth y cyfryw ffydd y daw gweithredoedd da, fydd
- yn weithredoedd da yn wir: ac heb ffydd nid oes un
- gwaith yn dda ger bron Duw, medd *St. Awstin*.

- Nid oes i ni feddwl y gall dyn cyn cael ffydd, wne-
- thur dim gweithredoedd da: oblegid y cyfryw weithred-
- oedd, er eu bod yn ymddangos i ddynion yn ganmoladwy, et-
- to yn wir nid ydynt ond ofer, ac annerbymiol ger bron Duw,
- Y maent fel hynt march, fydd yn rhedeg allan o'r ffordd;
- yr hwn a gymmer lafur caled, ond i ddim diben." Ar
- ol ymhelaethu llawer i'r un perwyl allan o waith *St. Aw-*
- *stin*, y mae Awdwyr yr Homili yn myned rhagddynt; 'A'r
- matter yma (yr hwn y mae *St. Awstin*, yn ei drin yn he-
- laeth mewn llawer o lyfrau) mae *St. Ambrose* yn ei bender-
- fynu mewn ychydig eiriau, gan ddywedyd; Yr hwn a
- fynnai drwy natur wrthsefyll pechod, naill ai trwy
- cwyllys neu *reswm naturiol*, y mae'n trwsiadu yn ofer ei
- amser yma, ac nid yw'n cyrhaddyd yr iawen wir *rinweddau*.
- O herwydd heb addoli y gwir Dduw, y mae'r hyn sy'n
- ymddangos fel *rhinwedd* yn bechod neu ddrygioni. Ac

yn dra eglur etto i'r perwyl hwn y mae St. *Chrysostom* yn
 'sgrifenu yn y modd yma: Chwi a gewch lawer a'r nad
 ydynt yn meddu'r wir ffydd, a'r nad ydynt o braidd
 Crist, ac etto (fel y mae'n ymddangos) y maent yn blodeuo
 mewn gweithredoedd da o drugaredd. Chwi a'u cewch
 hwynt yn llawn tynerwch a thoſturi, ac yn ymarfer â chyf-
 iawnder: ac etto er hyn i gyd nid oes iddynt ddim ffrwyth
 o'u gweithredoedd, am fod y gwaith pennaf yn eisiau.
 Oblegid pan ofynodd yr *Iuddewon* i Grist, pa beth a wnaent
 i weithredu gweithredoedd da? efe a attebodd, Hyn
 yw gwaith Duw, credu yn yr hwn a anfonodd efe: Felly
 fe alwodd ffydd yn waith Duw. A chyn gynted ag y bo
 gan ddyn ffydd, yn ebrwydd fe flodeua mewn gweithred-
 oedd da. Oblegid y mae ffydd ei hun yn llawn o wei-
 thredoedd da: ac nid oes dim yn dda heb ffydd. Ac
 yn gyffelybiaeth efe' (sef *Chrysostom*) 'a ddywed, fod y
 rhai sy'n llewyrchu ac yn disgleirio mewn gweithredoedd
 da heb ffydd yn Nuw, yn debyg i ddynion meirw, sy
 ganddynt feddau hardd a phrisfawr, ac etto nid yw'n
 llefhâu dim iddynt. Nid oes i ffydd fod yn noeth heb
 weithredoedd da: o herwydd yna nid gwir ffydd ydyw: a
 phan yw'n gyffylltiedig â gweithredoedd, etto y mae
 uwch law'r gweithredoedd,' &c. *Hom.* am Weithredoedd
 Da, &c.

Drachefn. 'Y gweithredoedd yma' (sef y rhai sy'n
 gweddu i greaduriaid newydd yng Nghrist) mae'r Apof-
 tol yn eu galw yn dda, gan ddywedyd, Gwaith Duw
 ydym, wedi ein creu yng Nghrist Iesu i weithredoedd da,
 y rhai a ragddarparodd Duw, fel y rhodiem ni ynddynt.
 Ac etto nid ei feddwl yw, wrth y geiriau yma, ein har-
 wain i ddal dim hyder, neu i roi dim ymddiried, yn ein
 gweithredoedd, megis trwy eu gwerth a'u teilyngdod hwy
 i bwrcaſu i ni ein hunain neu eraill faddeuant pechod, ac
 felly yn ganlynol bywyd tragwyddol; o herwydd gwir
 gabledd fyddai hynny yn erbyn trugaredd Duw, ac enllib
 mawr i dywalltiad gwaed ein Hiachawdwr Iesu Grist.
 Oblegid o rad ras a thrugaredd Duw, trwy gyfryngdod
 ei Fab, y mae, fod ein pechodau yn cael eu madden i ni;
 ein bod yn cael ein cymmodi a'n dwyn drachefn i'w ffafr;
 ac yn cael ein gwneuthur yn etifeddion o'i deyrnas nef-
 ol: Am fod gras (fel y dywed St. *Auſtin*) yn perthyn i
 Dduw,

• Dduw, yr hwn fy'n ein galw; ac y mae'r dyn bawn yn
 • meddu gweithredoedd da, pwy bynnag fy'n derbyn gras.
 • Gweithredoedd da ynte nid ydynt yn esgor ar ras, ond yn
 • cael eu hesgor gan ras. Y mae'r olwyn (medd ef) yn troi
 • o gwmpas; nid i gael ei gwneuthur yn gron; ond am ei
 • bod yn gyntaf wedi ei gwneuthur yn gron, am hynny y mae
 • yn troi o gwmpas. Felly nid oes un dyn yn gwneuthur
 • gweithredoedd da, i dderbyn gras wrth ei weithredoedd
 • da: ond am ei fod yn gyntaf yn derbyn gras, am hynny y
 • mae yn ganlynol yn gwneuthur gweithredoedd da. Ac mewn
 • lle arall efe a ddywed, * Gweithredoedd da nid ydynt yn
 • myned o'r blaen yn y neb a gaiff wedi'n ei gyfiawnhau;
 • ond y maent yn canlyn, lle b'o dyn wedi cael ei gyfiawn-
 • hau eisoes. Y mae St. Paul am hynny yn dyfegu, fod yn
 • rhaid i ni wneuthur gweithredoedd da o ran amryw achos-
 • fion. Yn gyntaf, i ddangos ein hunain yn blant ufudd i'n
 • Tad nefol, yr hwn a'u hordeiniodd, fel yr hodiem ni yn-
 • ddynt. Yn ail, Am eu bod ynddangosiadau ac yn dystiolaeth
 • a'u da o'n cyfiawnhau. Yn drydydd, Fel y bo i eraill, wrth
 • weled ein gweithredoedd da gael eu hannog a'u cynhyr-
 • fu i ogoneddu ein Tad yr hwn fydd yn y Nef. Na fydd-
 • ed i ni gan hynny fod yn esgeulus, &c.' *Hom.* am Ymryd.

Am Etholedigaeth, heblaw'r hyn fydd i'w gael yn y
 Llyfr Gwasanaeth, a'r hyn a dynnwyd eisoes o'r Homili am
 Elufen, y mae'r Eglwys wedi amlygu a chyhoeddi ei bari,
 fel y canlyn.

• Rhagluniaeth i fywyd yw tragywyddol Arfaeth Duw,
 • trwy'r hon (cyn gosod feiliau'r byd) y darfu iddo trwy ei
 • gynghor, dirgel i nyny, ddianwadal derfynu gwared, oddi
 • wrth felldith a damnedigaeth, y rhai a ddarfu iddo ddethol
 • yng Nghrist o ddynolryw, a'u dwyn trwy Grist i lachawd-
 • wriaeth dragywyddol, megis llestri a wnaethpwyd i an-
 • rhydedd. O herwydd pa ham, y rhai a ddarfu i Dduw eu
 • cynnyfsgaedu â chyfryw rhagorol ddawn, a alwyd yn ol
 • arfaeth Duw, trwy ei Ysryd ef yn gweithio mewn pryd
 • amferol; hwynt hwy fydd trwy ras yn ufuddhau i'r gal-
 • wedigaeth; hwynt hwy gyfiawnheir yn rhad: hwynt hwy

* *Bona opera non præcedunt justificandum, sed sequuntur jus-
 tificatum.* Augustinus.

• a wneir yn feibion i Dduw trwy fabwys; hwynt hwy a
 • wneir yn gyffelyb i ddelw ei unig-anedig Fab ef Iesu
 • Grist; hwynt hwy a rodiant yn grefyddol mewn gwei-
 • thredoedd da; ac o'r diwedd, trwy Drugaredd Duw, a
 • feddiannant ddedwyddfyd tragywyddol.

• "Megis y mae duwiol ystyried Rhagluniaeth, a'n Heth-
 • oledigaeth ni yng Nghrist, yn llawn o ddiddanwch melyn
 • hyfryd, ac annrhaethol; i'r Duwiolion, a'r rhai fydd yn
 • clywed ynddynt eu hunain weithrediad Ysryd Crist, yn
 • marwau gweithredoedd y cnawd a'u haelodau daearol,
 • ac yn tynnu i fynu eu meddwl at bethau uchel a nefol; yn
 • gystal o blegid ei fod yn cadarnhau yn fawr ac yn
 • cryfhau eu ffydd am Iachawdwriaeth dragywyddol, i'w
 • mwynhau trwy Grist, ag o blegid ei fod yn gwresog en-
 • nynu eu cariad tu ag at Dduw: felly i'r rhai manylaidd
 • a chnawdol, sy heb Ysryd Crist ganthynt, y mae bod
 • Barn Rhagluniaeth Duw yn wastadol ger bron eu llygaid,
 • yn dramgwydd tra pheryglus, trwy'r hwn mae'r diafol
 • yn eu gwrthio, naill ai i anobaith, ai ynte i ddifrawwch
 • aflanaf fuchedd, nid dim llai peryglus nag anobaith.

• Heblaw hynny, mae'n rhaid i ni dderbyn addewidion
 • Duw yn y cyfryw fodd ag y maent wedi eu gosod allan i
 • ni yn gyffredin yn yr Ysgrythur Lan; ac yn ein gweith-
 • redoedd ganlyn Ewyllys Duw, yr hon a eglurwyd i ni
 • yn amlwg yng Ngair Duw.

• Y wir Eglwys fydd gynnulleidfa neu gymdeithas gy-
 • ffreddinol o ffyddlon ac *etholedig* bobl Dduw, wedi eu
 • hadeiladu ar sail yr Apostollon a'r Prophwydi, ac Iesu
 • Grist ei hun yn ben congl-faen.' *Hom. y Sulgwyn; rhan*
 • 2. Drachefn.

• Gadewch i ni hyderu cael ein hachub yn unig trwy ei
 • angau a'i ddioddefaint ef; a chael llwyr olchi ymaith
 • ein pechodau trwy ei werthfawroccaf waed ef: fel;
 • yn niwedd y byd, pan ddêl drachefn i farnu'r byw a'r
 • meirw, y derbynio ef ni i'w nefol deyrnas, ac y'n goso-
 • do yn nifer ei *etholedig* a'i *dde-wisedig* bobl. *Hom. ar*
 • Dioddefaint Crist; *Rhan 2. Ymmhellach.*

• Y mae ei Allu a'i Ddoethineb yn ein cymmell i'w gym-
 • meryd ef fel Duw Hollalluog, Anweledig, yn rheoli yn
 • y Nef a'r daear, â chanddo bob peth mewn darostyngiad
 • iddo: ac ni fyn neb mewn cynghor gyd ag ef, na neb i
 • ofyn

* ofyn y rheswm am ei waith: Canys efe a wna yr hyn a
 * fynno ei hân; ac ni ddichon neb ei wrthsefyll. Oblegid
 * y mae'n gweithio *pob peth* yn ei ddirgel farn neu ddedryd,
 * wrth ei ewyllys ei hun; ie, hyd yn oed yr annuwiol i
 * ddamnedigaeth, medd *Salomon*,⁹ *Diar. xvi. 4. Hom. ar*
wythnos y Gweddïau, Rhan 1.

Am Barhâd mewn Gras hefyd, dyma ychydig, allan o
 lawer a allafid ei gael, yn tueddu i'w gadarnhâu: Heb law'r
 hyn a ddywedwyd o'i ochr (yn eglur ddigon) ynghyd âg
 Etholedigaeth, yn *Erth. 17*, a roddwyd ger bron eisoes.

* Y mae achos mawr i fod yn gyflawn o lawenydd, gan
 * yr holl rai hynny a'r a unwyd â Christ, mewn gwir ffydd,
 * diysgog obaith, a pherffaith gariad; ac i beidio ofni angau,
 * na ddamnedigaeth dragywyddol. Oblegid ni ddichon
 * angau eu difeddiannu o Iesu Grist, nac un pechod chwaith
 * eu condemnio hwy, sydd wedi eu himpio yn sicr ynddo
 * ef, yr hwn yw eu hunig lawenydd, trysor, a bywyd.
Hom. yn erbyn ofn angau, Rhan 2.

* Seithwaith y syrth y cyfiawn ac efe a gyfyd drachefn.
 * Er fod y duwiol yn syrthio, etto nid ydynt yn myned
 * ymlaen yn fwriadol mewn pechod; nid ydynt yn llonydd
 * i barhâu ac aros mewn pechod; nid ydynt yn eistedd i
 * lawr fel dynion diosfal, heb ddim ofn cyfiawn gofp am
 * bechod: ond gan ffeiddio pechod, trwy fawr ras ac
 * anfeidrol drugaredd Duw, y maent yn *codi drachefn*, ac
 * yn *ymladd yn erbyn* pechod. *Hom. ar rannau o'r Sgrythur,*
Rhan 2.

* Y mae Crist Iesu, y Prophwydi, yr Apostolion, a holl
 * wir Weinidogion ei air, ie, a phob jod a mymryn yn
 * y 'Sgrythur sanctaidd, wedi bod, yn bod, ac hwy fyddant
 * hyd byth, yn arogl bywyd i fywyd tragywyddol, i'r
 * *rhei'ny oll y purodd Duw eu calonau trwy wir ffydd.*
Yr un Hom.

* Pan ymddangosodd daioni Duw ein Hiachawdwr tu
 * ag at ddyn, nid yn ol y cyfiawnder a wnaethem ni, ond
 * yn ol ei fawr drugaredd yr achubodd ef ni, trwy olchiad
 * yr adenedigaeth, a thrwy adnewyddiad yr Ysryd Glân,
 * yr hwn a dywalltodd efe arnom ni yn helaeth, trwy Iesu
 * Grist ein Hiachawdwr; fel wedi ein cyfiawnhâu *unwaith*
 * trwy ei ras, y byddem yn etifeddion bywyd tragywyddol,
 * trwy obaith a ffydd yn ei waed. *Hom. ar y Nadolig.*

Y mae amryw wedi haeru gyd âg eondra, fod Eglwys *Leegr*, o'i sefydliad dechreuol, yn amddiffyn yr Athrawiaeth sy'n dal, Possiblurwydd o fyrthio yn *bellol a pharhaol*, a *gyfwr a wir* ras. Ond mi dybygw'n fod y tystiolaethau uchod, heb son am chwaneg a ellid eu cael, yn profi'n gryn eglur i'r gwrthwyneb: a'u bod yn ddigon i roi boddlonrwydd i'r diragfarn ar hyn o fatter. Y peth pennaf a'r fydd gan y gwrthddadleuwyr yn lle prawf, yw, Bod yn y llyfr Gwasanaeth, a'r Homiliau, erfyniadau a rhybuddion dwys yn erbyn fyrthio oddi wrth Dduw, &c. I hyn y mae ateb sylweddol a chadarn yn hawdd ei gael. Y mae Duw, fel y dywedwyd eisoes, wedi ordeinio'r *moddion*, gyflaf a'r *diben*; yn ol y dywediad, *Qui vult finem, vult media ad finem*; Ac onid yw yn rhesymmol i ni feddwl, mai mewn doeth ystyriaeth o hyn y darfu i'r Diwygwyr ofod y fath † rhybuddion, ac erfyniadau, ger bron, ac yngeneuau, aelodau'r Eglwys? Y mae rhai hefyd wedi dwyn ymlaen yr *Erthygl* 16. i geisio profi yr un peth. Ond eglur duddiad honno fydd yn erbyn barn *Novatians*, a'u cyffelyb, a naccaent dderbyn eilwaith i'r Eglwys y rhai a fyrthiasent oddi wrthi mewn amser erledigaeth, neu ynte a ddaliefid yn euog o ryw bechod cyhoedd a gorthrwm; gan haeru nad oedd na chymmod Eglwysawl, na maddeuant gyd â Duw, i'r cyfryw i'w gael. Y mae awdwyr yr *Erthygl* yn gwirio, yn erbyn y fath ddaliadau; 1. Nad oes neb yma yn ddibechod: 2. Fod maddeuant i'r troseddwr mwyaf, a edifarhao: Ond nid ydynt yn ynganyd y fath heth, a *Bod neb o'r rhai a wir beddychwyd â Duw yn fyrthio i gollledigaeth*. Hwyl fuasent, wrth hynny, yn dra anghyson ac anghyttun a hwy eu hunain; oblegid y maent yn yr *Erthygl* nefaf yn dywedyd i'r llwyr wrthwyneb am y rhai a *gyfiawnhêir yn rbad*, &c.

† Fe roddodd Duw i *Paul* y rhai oll oedd yn morio gyd âg ef: Yr hyn oedd yn gwneuthur eu cadwedigaeth rhag boddi yn *sicr*. Etto fe'u rhybuddiwyd, *Onid erys y rhai byn* (sef y morwyr) yn y llong, ni ellwch chwari fod yn gadwedig, *Act. xxvii. 24, 31*. Y mae esamplau o'r fath, ynghyd â gweddian am drugareddau oedd wedi eu haddaw yn *berdant* gan Dduw, i'w cael yn dra mynych yn y *Bibl.*

Bellach

Bellach edrychwn am farn yr Eglwys ynghylch dychweliad pechadur at Dduw: pa un a yw'r gwaith yma i'w gyfrif, yn gawbl, neu mewn rhan, i *Allu a Rhyddid Ewyllys dyn* ynte yn unig i ddaioni Duw, a nerthol ac effaithiol weithradiad yr Yspryd Glân.

Cyfyw yw cyflwr dyn, wedi Cwmp *Adda* na's gall o'i nerth naturiol a'i weithredoedd da ei hun ymchwelyd nae ymddarparu i Ffydd, ac i alw ar Dduw: o herwydd pa ham ni allwn ni wneuthur gweithredoedd da, hosi a chymmeradwy gan Dduw, heb Ras Duw trwy Grifft yn ein rhagflaenu, fel y bo ynom ewyllys da, ac yn cydweithio â ni, wedi y del ynom yr ewyllys da hwnnw.

Lle y mae'r Yspryd Glân yn gweithio, yao nid oes dim yn ammhofibl; fel yr ymddengys ymhbellach hefyd wrth dufewnol adgenhedliad a sancteiddiad dynol-ryw. Pan ddywedodd Crist wrth *Nicodemus*, Oddi eithr geni dyn o newydd, o ddwfr ac o'r Yspryd, ni ddichon efe fyned i mewn i deyrnas Dduw fe symmodd yn fawr yn ei feddwl, ac a ddechreuodd relysianu â Christ, gan ofyn pa fodd y gellid geni dyn, ac yntau yn hen? A ddichon ef fyned (medd efe) i groch ei fam eilwaith, a'i eni felly o newydd? Wele bortreid bywiog o ddyn cnawdol ac anianol: Nid oedd ganddo nemmawr nae ddim dyalldwriaeth am yr Yspryd Glân, ac am hynny mae'n myned yn fufgrell at y gwaith, ac yn gofyn, pa fodd yr oedd yn bosibl i hyn fod yn wir? Ynafgen, pe buasai'n adnabod nerth mawr yr Yspryd Glân yn y rhan hon; mai efe yw'r bwn fi'n gweithio oddi fewn adgenhedliad a genedigaeth newydd dynol-ryw; ni buasai ef ddim yn rhyfeddu wrth eiriau Crist, ond yn hytrach yn cymmeryd achlysur oddi wrthynt i foliannu a gogoneddu Duw. *Hom. am y Sulgwyn, Rhan 1.*

Drachefn, y cyfyw yw gallu'r Yspryd Glân i adgenhedlu dynion, ac fel pe bai i'w hesgor newydd, fel na fyddant ddim yn debyg i'r dynion a'r a oeddynt o'r blaen. Ac nid yw ef chwaith yn ei gyfrif yn ddigon iddo weithio oddi fewn enedigaeth newydd ac ysprydol y dyn, oddi eithr iddo hefyd *drigo* ac *arai* ynddo. *Yr un.*

Ac y mae geiriau Crist yn dra eglur yn y rhan hon, gan ddywedyd, y byddai i Yspryd y gwirionedd aros gyd â bwy yn dragywyddol; y byddai iddo fod gyd â hwy bob

amser

amser (ei feddwl yw, mewn Gras, Rhinwedd a Nerth)
 ie, hyd ddiwedd y byd. *Yr un; Ail Ran.*
 Drachefn, St. Paul a ddywed, *Od oes neb beb Ysryd*
Crist ganddo, nid yw hwnnw yn eiddo ef. Hefyd yn y
 geiriau canlynol, *Ni a dderbyniafom, Ysryd mabwysaid,*
trwy'r bron yr ydym yn llefain, Abba, Dad. Oddi yma ynte
 y mae'n amlwg ac eglur i bob dyn, fod yr Ysryd Glân
 wedi ei roddi, nid yn unig i'r Apostolion, ond hefyd
 i holl gorph cynulleidfia Crist; er nad yn yr un wedd a
 Mawrhydi ag y disgynodd ef ar Wyl y Pentecost. *Yr un.*
 Doed ynghyd yr holl rai fydd wedi eu gogoneddu yn
 y Nef, a gwrandawn pa ateb a roddant yn y pwyntiau
 a adroddwyd o'r blaen; pa un a oedd eu Creadigaeth
 gyntaf o ddaioni Duw, ynte o honynt eu hunain. Yn
 ddiau fe atebai *Dafydd* drostynt oll, ac a ddywedai,
Gwybyddwch mai yr Arglwydd fydd Dduw: efe a'n gwnaeth,
ac nid ni ein hunain. Pe gofynid iddynt eilwaith, I bwy
 y mae diolch am eu *hadgenbedliad?* eu *cyfiarwnbâd?* ac
 am eu *biechydwrïaeth?* Pa un ai i'w teilyngdod hwy, ai
 daioni Duw yn unig? Er fod pob un, yn y pwynt yma,
 yn addef yn ddigonol wirionedd y matter yn ei berfon
 ei hun; etto atebed *Dafydd* yn enau iddynt oll y tro
 yma, yr hwn ni all lai na dywedyd, *Nid i ni, O Arglwydd,*
nid i ni, ond i'th enw dy hun dod y gogoniant, er mwyn dy
drugaredd, ac er mwyn dy wirionedd. Pe gofynem dra-
 chefn, O ba le y daeth eu gweithredoedd gogoneddus a
 wnaethant yn eu bywydau, drwy ba rai y boddhawyd ac
 yr anrhydeddwyd Duw mor fawr ganddynt? Dyger
 rhyw dyt arall i mewn, i dyfïolaethu am hyn; fel
 yngenau dau neu dri y caffer gwybod y gwir. Yn ddiau
 mae'r duwiol Brophwyd hwnnw *Esaï* yn tyfïolaethu, ac
 yn dywedyd, *Ti, Arglwydd, o'th ddaioni, a wnaethost*
ein holl gweithredoedd ynom ni; ac nid ni ein hunain. Ac
 i ddal i fynu y gwirionedd o hyn, yn erbyn yr holl rai
 hunangyfiawn, a'r rhagrithwyr, a *yspeiliant yr Hollalluog*
o'i anrhydedd, ac a'i rhoddant iddynt eu hunain, y mae
St. Paul yn dwyn ei Gredo i mewn: *Nid ydym (medd efe)*
yn ddigonol o honom ein hunain, i feddwl dim megis o
honom ein hunain; eithr ein digonedd ni fydd o Dduw.
 Oblegid ynddo ef yr ydym yn byw, yn symud,
 ac yn bod. Os mynnwch wybod ymmhellach, pa le y
 cawsant eu rhoddion a'u haberthau, a offrymmafant ar
 hyd eu bywydau i'r Hollalluog, ni's gallant ond cyduno
 â *Dafydd*

• a Dasydd, lle y dywed, O'th law haelionus, O Arglwydd,
 • y derbyniasom yr hyn a roisom i ti. Os yw'r gwyr sanctaidd
 • yma gan hynny yn addef mor ddibaid, fod yr boll ddoniau
 • a'r grasusau y cynnysgaeddwyd eu henaidd a hwynt, yn
 • dyfod o ddaioni Duw yn unig; pa beth mwy a ellir ei
 • ddywedyd, i brofi fod y cwbl a'r fydd dda yn dyfod
 • oddi wrth yr Hollalluog Dduw?—Y mae cyfiawnbâu
 • pechadur, ei greu ef o'r newydd, o ddyn annuwiol yn ddyn
 • cyfiawn, yn weithred fwy (medd St. Awstin) na gwneuthur
 • y fath Nef a Daeaf newydd, ag a wnaethpwyd
 • eisoes." Ail ran o Hom. Wythnos y Gweddiau.

• Mi addawais hyfysu i chwi, fod pob rhoddion a
 • grasusau ysprydol yn dyfod mewn modd arbennig oddi
 • wrth Dduw. Gadewch i ni ystyried gwirionedd y matter
 • yma, a gwrando pa beth a dystiolaethir, yn gyntaf, am
 • y rhodd o ffydd, y dyfodiad cyntaf i mewn i fywyd Crist-
 • nogol; heb yr hon ni ddichon un dyn ryngu bodd Duw.
 • Oblegid y mae St. Paul yn eglur yn ei haddef i fod yn
 • rhodd Duw, gan ddywedyd, Fydd, rhodd Duw ydyw, Eph
 • 2. A trachefn, St. Pedr a ddywed, Trwy allu Duw yr
 • ydych gadwedig, trwy ffydd i iachawd wriaeth, i Ped. 1. O
 • ddaioni Duw y mae, nad ydym yn petru o yn ein gobaith
 • arno. Gwaith Duw yn ddiau ynom, yw'r cariad a pha
 • un y carian ein brodyr. Os ar ol ein cwmp yr edifarhawn,
 • trwyddo ef yr ydym yn edifarhâu, yr hwn sy'n estyn ei
 • law dofturiol i'n codi i fynu. Os oes gennym ddim ewyll-
 • ys i godi, efe sy'n rhagflaenu ein hywyllys, ac yn ein tueddu
 • i hynny. Os ar ol dryllad meddwl y bydd i ni deimlo ein
 • cydwybodau mewn heddwch â Duw trwy faddeuant o'n
 • pechod, ac felly cael ein hadheddychu i'w ffafor, a gobaith
 • bod yn blant iddo, ac yn Erifeddion bywyd tragwyddol;
 • Pwy sy'n gweithio ynom y rhyfeddodau mawrion yma?
 • Ein teilyngdod ni, ein haeddiant a'n hymegniadau, ein
 • synhwyrâu a'n rhinwedd? Nagē'n ddiau, ni ddieddy
 • St. Paul i gnawd a chlai fod mor rhyfygus o dyb; ac
 • am hynny y dywed, Pob petb fydd o Dduw, yr hwn a'n
 • cymmododd ni âg ef ei hun trwy Iesu Crist, 2 Cor. 5. Hom.
 • Wythn. y Gwedd. Rhan 3.

• Mae'n rhaid i ni fod yn ochelgar a gofalus, rhag i ni
 • mewn un modd yn ein calonau feddwl, dybio, neu goelio,
 • ein bod yn abl i edifarhâu yn iawn, neu drci yn effeithiol

* at yr Arglwydd, trwy ein grym a'n nertb ein hunain.
 * Oblegid mae'n rhaid i hyn gael ei wirio ym mhob dyn,
 * *Hebaf fi ni ellwch cwbi wneuthur dim*, Ioan 15. Drachefn,
 * O bonom ein hunain nid ydym ddiagonol i feddwl meddwl da,
 * 2 Cor. 3. Ac mewn lle arall, *Duw fy'n gweithbio ynom*
 * *yr Ewyllysio, a'r gweithbrefu*, Phil. 2. O'r achos yma, er
 * dywedyd o *Jeremi o'r blaen, Israel, os dychweli, dychwel*
 * *attaf fi, medd yr Arglwydd*: Etto ar ol hynny efe a
 * a ddywed, *Dychwel di fi, ac mi a ddychwelir*; o blegid ti
 * yw yr Arglwydd fy Nw, Jer. 31. Ac am hynny y mae'r
 * Sgrifenydd duwiol a'r hen Dad hwnnw, *Ambrose*, yn
 * sicrhân'n eglur, mai o *Dduw* y mae *dychweliad y galon*
 * *at Dduw*; fel y tyftia'r Arglwydd ei hun trwy ei
 * Brophwyd, gan ddywedyd, Ac mi a roddaf i ti galon i'm
 * hadnabod, mai myfi yw yr Arglwydd; a hwy fyddant
 * bobl i mi, minnau fyddaf *Dduw* iddynt hwythau, canys
 * dychwelant attaf fi â'u holl galon. Wedi ystried y pethau
 * hyn, taer-weddiwn at y Duw byw, ein Tad nefol, ar fod
 * yn wiw ganddo, *trwy ei Lan Ysryd*, weithio ynom wir a
 * diffuant edifeirwch; fel, ar ol trafferthion a phoenau
 * gofidus y fuchedd hon, y byddom byw yn dragywyddol
 * gyd â'i Fab Iesu Grist; I'r hwn y byddo pob mawl a
 * gogoniant byth heb ddiwedd. *Amen. Hom. ar Edifeirwch,*
 * *Rhan 1.*

Yn nefaf, deuwn at farn ac athrawiaeth Eglwys Loegr, yng hylch Cyfiawnhâd dyn.

* Fe'n cyfrifir yn gyfiawn ger bron Duw, *yn unig* er
 * mwyn haeddedigaethau ein Harglwydd a'n Hachubwr
 * Iesu Grist, *trwy ffydd*, ac nid o herwyd ein gweithredoedd
 * da neu ein haeddiant ein hunain. Am hynny Athrawiaeth
 * *gwbl-iachus*, dra-llawn o ddiddanwch, yw, Mai *trwy ffydd*
 * *yn unig* y'n cyfiawnhêir ni; fel yr hyspyfir yn helaethach
 * yn yr *Homili* am Gyfiawnhâd. Erth. XI.

* Adnabyddwn ein gweithredoedd ein hunain, mor am-
 * mherffaith ydynt; ac yna ni bydd i ni ddim sefyll yn yn-
 * fyd a rhyfygus yn *ein tybiau ein hunain*, nâ honni hawl i
 * *un rhan* o gyfiawnhâd, trwy'n haeddiant neu'n gweithred-
 * oedd ein hunain. *Hom. ar Drueni dyn, Ail'ran.*

* Am fod pawb yn bechaduriaid ac yn droseddwyr yn
 * erbyn Duw, ac yn dorrwyr ei Gyfraith a'i Orehymyn-
 * ion; am hynny ni ddichon un dyn, trwy ei weithred-
 * oedd

oedd ei hun (er daed fo eu hymddangosiad) gael ei gyfiawnhau, a'i wneuthur yn lan ger bron Duw. Ond y mae pob dyn, o angenrheidrwydd, yn rhwym i ymofyn am gyfiawnder arall o gyfiawnhâd, i'w dderbyn oddi ar law Duw, sef maddeuant o'i bechodau a'i gamweddu yn y pethau y trofeddodd. A'r cyfiawnhâd neu'r cyfiawnder yma, yr hwn a dderbyniwn oddi wrth *drugaredd Duw* a *haeddiant Crist*, wedi ei gosleidio drwy ffydd, sy'n cael ei gymmeryd a'i dderbyn gan Dduw er ein perffaith a'n llawn gyfiawnhâd. *Hom. am Iechydwriaeth, Rban 1.*

Yn y lleoedd rhagddywededig yma' (sef Rhuf. 3. 8. a 10 pennodau) y mae'r Apostol yn cyffwrdd â thri pheth yn enwedigol, sy raid iddynt gydfyned yn ein cyfiawnhâd: Ar ran Duw, *ei sawr drugaredd a'i ras*; Ar ran Crist, *cyfiawnder*, sef iawn i gyfiawnder Duw, neu bris ein prynedigaeth, trwy offrymmiad ei gorph a thywalltiad ei waed, ynghyd â chyflawniad y gyfraith yn berffaith a hollol: Ac ar ein rhan ninnau, *gwir a bywiol ffydd* yn haeddedigaethau Iesu Grist, yr hon, er hynny, nid yw eiddom ni, ond *trwy weithbrediad Duw ynom*. Fel ag y mae yn ein cyfiawnhâd, nid yn unig drugaredd a gras Duw, ond hefyd ei gyfiawnder, yr hwn a eilw'r Apostol cyfiawnder Duw; ac y mae'n sefyll mewn taliad o'n pridwerth, a chyflawniad y gyfraith: Ac felly nid yw gras Duw yn *cau allan gyfiawnder Duw* yn ein cyfiawnhâd, ond yn unig yn *cau allan gyfiawnder dyn*, sef *cyfiawnder ein gweithredoedd ni*, o ran bod yn deilyngdod i haeddu'n cyfiawnhâd. Ac am hynny nid yw *St. Paul*, yma yn hyspyfu *dim ar ran dyn*, mewn perthynas i'w gyfiawnhâd, ond yn unig *gwir a bywiol ffydd*; yr hon er hynny sydd *rodd Duw*, ac nid unig waith dyn, heb Dduw. Ac etto *nid yw'r ffydd bonno yn cau allan edifeirwch, gobaith, cariad, arswyd, ac ofn Duw*, o fod yn gyffylltiedig â ffydd ym mhob dyn a gyfiawnheir; ond *y mae'n eu cau allan o'r fwydd o gyfiawnbau*.

Fel mai Crist yn awr *yw cyfiawnder* y rhei'ny oll a'r sy'n credu yn wir ynddo. Efe drostynt hwy a dalodd eu pridwerth *drwy ei angau*. Efe drostynt hwy a gyflawnodd y gyfraith *yn ei fywyd*. Fel ag y gellir yn awr alw pob gwir Gristion, *ynddo a thrwyddo ef, yn gyfiawnder y gyfraith*; yn gymmaint a bod Cyfiawnder Crist wedi llenwi gwagle eu heiddilwch hwy." *Yr un.*

• *Trwy*

* Trwy nas yr ydych yn gadwedig, trwy fydd; a hyn-
 ny nid o bonoch eich hunain: rhodd Duw ydyw. Nid o
 weithredoedd, fel nad ymfroftiai neb. Ac i fod yn fyr,
 swm holl ddadlenueth Paul yw hyn: Os yw cyfiawnder
 yn dyfod o weithredoedd, yna nid yw'n dyfod o ras:
 Ac os yw o ras, yna nid yw o weithredoedd. Ac i hyn y
 tuedda'r holl Brophwydi, fel y dywed St. Pedr yn y 10 o'r
 Actau. I Grist (medd ef) y mae'r holl brophwydi yn dwyn
 tystiolaeth, y derbyn pawb a greio ynddo ef faddeuant pechod-
 au, trwy ei enw ef. Ac yn ol y dull yma, am gyfiawn-
 had yn unig trwy'r wir a'r fywiol ffydd yma yng Nghrist,
 y llafara'r holl ben Awdwyr. Groegwyr a Lladinwyr he-
 fydd. O ba rai mi ail adroddaf dri yn enwedigol, Hilary,
 Basil, ac Ambrose. St. Hilary a ddywed y geiriau hyn yn
 eglur, yn y nawfed Canon ar Matheu; Ffydd yn unig h'n
 cyfiawnhau. Ac y mae St. Basil, Awdwr Groegaid yn
 'Sgrifenu fel hyn; Dyma lawenychu perffaith a chyflawn
 yn Naw, pan na bo dyn yn ymddyrchasu o herwydd ei
 gyfiawnder ei hun, ond yn cydnabod ei fod mewn eisiau o
 wir gyfiawnder, ac yn cael ei gyfiawnhau trwy'r unig
 ffydd yng Nghrist. Ac y mae Paul (medd ef) yn ym-
 ffrostio yn ei ddysfyrwch o'i gyfiawnder ei hun, a'i fod yn
 edrych am gyfiawnder Duw trwy ffydd. Dyma wir eir-
 iau St. Basil. Ac y mae St. Ambrose, Awdwr Lladinaidd,
 yn dywedyd y geiriau hyn; Dyma appwyntiad Duw,
 bod i'r rhai a gredant yng Nghrist, gael eu cadw heb
 weithredoedd, trwy ffydd yn unig, gan dderbyn maddeuant
 o'u pechodau yn rhad. Pa beth a ellir ei siarad yn fwy
 eglur, na dywedyd, Mai yn rhad, heb weithredoedd, trwy
 ffydd yn unig, yr ydym yn derbyn maddeuant pechodau?
 Y rhai'n ac ymadroddion eraill o'r cyffelyb, ein bod yn
 cael ein cyfiawnhau trwy ffydd yn unig, yn rhad, ac heb
 weithredoedd, yr ydym yn eu darllain yn fynych yn y 'Sgri-
 fenwyr bynaf a goreu: Megis, heb law Hilary, Basil ac
 Ambrose, a ailadroddwyd o'r blaen, yr ydym yn darllain
 yr un peth yn Origen, Chrysostom, Cyprian, Awstin, Pros-
 per, Oecumenius, Proclus, Bernardus, a llawer o Awdwyr
 eraill.

Ar ol dangos nad yw ffydd gyfiawnhaol ddim yn unig
 mewn dyn: ond bod edifeirwch, gobaith, cariad, ac oin
 Duw, yn ei chanlyn, ynghyd â gwir ufudd-dod iddo; y

mea

* nac *Cranmer*, a'i frodyr, yn myned rhagddynt fel hyn.
 * Y ffydd yma a ddylg yr Yfgrythur i ni; dyma'r graig
 * gref a sylfaen y Grefydd Grist'nogol: yr *Athrawiaeth*
 * yma y mae'r *holl ben Awdwyr* o Eglwys Crist yn ei
 * chymmeradwyo; y mae'r *Athrawiaeth* yma yn *dyrchafu* ac
 * yn *gosod* *allan* *wir* *ogoniant* *Crist*, ac yn *curo* i *lawr* *wag*
 * *ymffrost* *dyn*: Hon *prwy bynnag* a'i *gwado*, nid yw i'w
 * gyfrif yn *Gristion*, nac yn *Osodwr*-*allan* o *ogoniant* *Crist*,
 * ond yn *Wrthwynebwyr* i *Grist* a'i *Efengyl*, ac yn *Osodwr*-
 * *allan* o *wag* *ogoniant* *dynion*. Yna, ar ol addef y perygl
 i *ddynion amianol* gymmeryd achlysur i faethu *rhyddid amianol*,
 wrth *gam-ddayall* a *cham-ddesnyddio* 'r gwirionedd gwerth-
 fawr dan ein hyfrydiaeth, a bwriadu profi nad ydyw yn tu-
 eddu i feithrin hynny, y maent yn ymhelaethu fel y can-
 tyn.

* Cyfiawnhâd, nid gwaith dyn, ond gwaith Daw, ydyw:
 * oblegid ni ddichon dyn wneuthur ei hun yn gyfiawn trwy
 * ei weithredoedd ei hun, nac *mewn rhan*, nac *yn hollol*; O
 * herwydd, y *balchder* a'r *rhyfgyr mwyaf* mewn dyn, a'r a
 * allai *Anghrist* ei ofod i fynu yn *erbyn* *Daw*, fyddai haeru,
 * y gall dyn, trwy ei weithredoedd, dynnu ymaith a phuro
 * ei bechodau, ac felly ei *gyfiawnhâd* ei hunan. Ond gwaith
 * *Daw* yn *unig* yw cyfiawnhâd; ac nid peth a roddwn ni
 * iddo ef, ond a *dderbyniwn* ganddo ef, o'i *rad drugaredd*, a
 * thrwy *unig* *baeddedigaethau* ei anwylaf Fab, ein hunig
 * *Brynwr*, *Iachawdwr* a *Chyfiawnhawr*, *Iesu Grist*. Oddi
 yma y maent yn myned rhagddynt i ddangos, nad yw ffydd
 yn cyfiawnhâd o herwydd, neu trwy, *ei rhinwedd* ei hun, ond
 yn *unig* trwy ei bod megis *offeryn*, neu *lurw*, yr enaid, i ym-
 aflyd yn aberth a chyfiawnder *Iesu Grist*, yr hwn yn *unig*

* Wrth lunio'r *Hamili* yma (medd *Mr. Strype*) fe fu dadl
 fawr rhwng *Archebiskop Cranmer*, ei *chysanfoddwr* pennaf, a'r
Esgob Gardiner (gwr a drôdd yn erlidiwr gwaedlyd ar ol
 hyn) ynghylch yr *athrawiaeth* a *gynbwysr* ynddi. Yr oedd
Gardiner yn chwannych haeru (fel llawer ar ei ol) fod yr
athrawiaeth o *Cyfiawnhâd* trwy ffydd yn *unig*, yn groes i farn
 y brif Eglwys, ac yn ddinystriol i foefar da a rhinweddau!!
 Ond *Cranmer*, neu yn hytrach y gwirionedd trwyddo ef, a
 ynnillodd y dydd yma, fel y gwelir.

a brynnodd faddenant a phob gras i ddynion, ac ar y pwys yma y maent yn dibennu y rhan hon o'r Homili, fel y canlyn.

Er mor fawr ac mor ddwyfol o rinwedd yw ffydd, etto y mae'n ein troi ni ymaith oddi wrthi ei hun, ac yn ein danfon a'n cyfarwyddo *at Grist*, i gael, trwyddo *ef yn unig*, faddenant o'n pechodau, neu gyfiawnhâd. Fel ag y mae ein ffydd yng Nghrist (fel pe bai) yn dywedyd wrthym fel hyn; Nid myfi sy'n tynnu ymaith eich pechodau, ond Crist *yn unig* ac atto *ef yn unig* yr wyf fi yn eich danfon i'r diben hwnnw, gan ymwadu yn hynny âch holl rinweddau geiriau, meddylliau a gweithredoedd da, a rhoi eich ymddiried *yn unig* yng Nghrist.' *Hom. am Iechyd-wriaeth, Ail Ran.*

Drachefn. 'I fiarad yn briodol am gyfiawnhâd, gwirionedd ydyw nad yw ein gweithredoedd ein hunain yn ein cyfiawnhâu ni: hynny yw, nid yw ein gweithredoedd yn haeddu neu yn rhyglyddu maddenant o'n pechodau, a'n gwneuthur, o fod yn anghyfiawn, yn gyfiawn ger bron Duw: Ond Duw, o'i drugaredd ei hun, trwy unig deilyngdod a haeddiant ei Fab Iesu Grist, sy yn ein cyfiawnhâu. Er hyn i gyd, am fod ffydd yn ein danfon yn *unig* *at Grist*, am faddenant o'u pechodau, ac mai trwy ffydd o roddiad Duw yr ydym yn cofleidio'r addewid o drugaredd Duw, ac o faddenant o'n pechodau, (yr hyn nid oes yr un arall o'n rhinweddau neu weithredoedd yn briodol yn ei wneuthur) am hynny y mae'r 'Sgrythur yn arfer dywedyd, mai *ffydd heb weithredoedd* sy'n cyfiawnhâu. Ac yn gymmaint mai'r un peth mewn effaith yw dywedyd, ffydd heb weithredoedd, a ffydd yn unig sy yn ein cyfiawnhâu; am hynny y mae hen Dadau'r Eglwys o amser i amser wedi traethu ein cyfiawnhâd a'r ymadrodd yma, *Ffydd yn unig* fydd yn ein cyfiawnhâu: gan feddwl ond yr un peth a *St. Paul*, pan y dywedodd. *Ffydd heb weithredoedd* fydd yn ein cyfiawnhâu. Ac am fod hyn oll yn cael ei ddwyn i ben trwy unig haeddiant a theilyngdod ein Hiachawdwr Crist, ac nid trwy ein haeddiant ni, neu deilyngdod un rhinwedd a feddwn ynom, neu un gwaith a ddêl oddi wrthym: Am hynny, o ran haeddiant a theilyngdod fyth, yr ydym yn ymadael (fel pe bai) yn hollol drachefn â *ffydd, gweithredoedd, a phob rbinweddau*

• *rhinweddau tralll*. Oblegid y mae ein hammersfaith
 • rwydd ni ein hunain mor fawr, trwy lygriad pechod
 • gwreiddiol, fel y mae'r owbl fy ynom yn ammhersfaith
 • ffydd, cariad, gobaith, ofn, meddyliau, geiriau a gweith-
 • redoedd; ac am hynny yn anaddas i haeddu *un rhai* o'n
 • cyfiawnhad i ni. A'r ffurf yma o lasaru a arferwn ni
 • wrth ymddarostwng i Dduw, ac i roi'r *boll* *ogoniant* i'n
 • *Hiasbatwdr Crist*, yr hwn fy'n fwyaf teilwng o hono.

Ar ol ymhelaethu ar yr angenrheidrwydd o wir ufudd-
 dod fel y *fier effeithiau* o wir ffydd gyfiawnhaol, ynghyd â'r
 ammhofiblwydd o fod un dyn yn meddu *bonno* heb firwythau
 addas yn tarddu oddi wrthi, y mae'r Awdwyr duwiol yn
 terfynu'r *Homili* ragorol yma fel y canlyn.

• Y cymmwynasau mawrion a llefol yma o eiddo Duw
 • (os ystyrir hwynt yn iawn) nid ydynt nac yn gweini i ni
 • achlysur i fod yn fegur, ac i fyw heb wneuthur dim
 • gweithredoedd da, nac ychwaith yn ein harhog mewn
 • un modd i wneuthur drwg: Ond i'r gwrthwyneb: os nad
 • yw'n calonnau yn *gallach* *na cherrig*, y maent yn ein
 • cynhyrfu i roi ein hunain yn *gwbl* i Dduw, â'n holl
 • ewyllys, calonnau, nerth a grym; i'w wasanaethu ef ym
 • mhob gwaith da, gan ufuddhau i'w orchymynion tra par-
 • hao ein bywydau; i geisio ym mhob peth ei ogoniant
 • a'i anrhydedd ef, nid ein pleserau anianol a'n gwag
 • ogoniant ni; gan ofni bob amser o'n bodd ddigio y fath
 • Dduw tosturiol a Phrynwr caruaid, mewn gair, medddwl,
 • neu weithred. Ac y mae'r dywededig cymmwynasau o
 • eiddo Duw, o'n dwfn ystyried, yn ein cynhyrfu er ei
 • fwyn ef hefyd i fod bob amser yn barod i roi'n hunain
 • i'n cymmydogion; ac hyd y mae ynom, i astudio a'n
 • holl ymgais am wneuthur lles i bob dyn: ac *uwchlaw pob*
 • *peth* ac ym *mhob peth*, i ddyrchafu *gogoniant* Duw, o'r
 • hwn yn unig yr ydym yn cael ein sancteiddiad, cyfiawn-
 • had, iechydwrïaeth, a phrynedigaeth: I'r hwn y byddo
 • gogoniant, mawl ac anrhydedd, byth heb ddiwedd.
 Amen. Hom. ar Iechydwrïaeth, 3 *Ran*.

Dyma'r athrawiaethau, Syr, a fu gynt, nid yn unig
 ynghadw o fewn i furiâu ein Heglwysydd, yn argraphedig
 ar bapur; ond hefyd o fewn i ddeffrous a pharchus ffyfy-
 rddau llawer o'n Gwyr Llên, yn argraphedig ar eu calonnau.
 Dyma athrawiaethau'r Diwygiad; a addefwyd, a broffeswyd.

ac a gyhoeddwyd, pan lewyrchodd Duw ei wyneb at *Frydain*, ac y trôdd ei nos o dywyllwch *Pabaid* yn wawr eglur o oleuni *efangylaidd*. Dyma'r gwirioneddau, pa rai (ynghyd âg eraill oedd yn groes i farn *Pabyddion*) y safodd ein *Merthbyron* trostynt hyd at farw, pan eu profwyd drwy fflammau tan, yn amser *Mari* waedlyd, ac yr aeth amryw Esgobion ac Offeiriaid drwy'r farwolaeth dra phoenus honno i'r Nef; er i eraill droi, a dadtroi, gyd a'r amser, gan wneuthur Cadw Bywioliaeth, Rhyddid, a Bywyd, yn Bwngc pennaf yn eu Crefydd. Dyma'r athrwiaethau a fu'n peraidd-feinio * gynt allan o Bulpudau'r Eglwys sefydledig, er argyhoeddiad, dychweliad at Dduw, a gwir adeiladaeth, i laweroedd o eneidiau. Ie, dyma'r athrwiaethau y darfu i chwi (ynghyd â'ch Brodyr oll mewn Gweinidogaeth Eglwyfig) *broffesu* mewn dull difrifol, eich † cydsyniad â hwynt, *ex animo*, o waelod eich meddwl: Ac nid wyf yn amneu chwaith nad ydych yn hiraethu am yr amser † pan y cewch (os ni ddarfu i chwi eisoes) *wneuthur † Llŵ*, eich bod yn eu credu yn ddiffuant. Dyma'r athraw-

* Wrth ddywedyd fel hyn, nid wyf yn chwennych bwrw fod holl weinidogion Eglwys *Loegr* wedi gadael ei gwir Athrawiaethau hi yn y dyddiau yma. Na, yr wyf yn llawen-addef i'r gwrthyneb. Trwy fawr ddaioni Duw y mae etto rai wedi derbyn gras i fod yn ffyddlon: yn ffyddlon i bregethu'r gwir yn ei burdeb; i argyhoeddi, i geryddu, ac i annog gyd â phob *brymaros* ac *athrawiaeth*; ac yn ffyddlon i *harddu* athrawiaeth Duw ym mhob rhan o'u hymarweddiad. A rhodded Duw lawer o'r fath i lewyrchu fel fêr ym mhob rhan o *Gymru*.

† Dyna'r modd y mae'r 36 o Ganonau'r Eglwys yn pennodi, ac yn gofyn gan bob un a urddir yn Weinidog.

† Y mae pob Offeiriad, wrth gymmeryd meddiant o Fywioliaeth Eglwyfig, yn rhwym i wneuthur llw ei fod yn credu Erthyglau'r Eglwys; ac yn ganlynol yr Homiliau hefyd: am fod Erth. XXXV yn dywedyd, fod yr Homiliau yn cynnwys athrawiaeth dduwiol ac iachus.

iaethau hefyd, i gyboeddi ac amddiffyn pa rai y'ch awdur-
dodwyd gan yr Eglwys honno, sy'n rhoi i chwi eich bwyd,
a'ch diod, a'ch dillad; Ac ar ol y cwbl i gyd, dyma'r
athrawiaethau (os nad wyf yn llwyr gam-gymmeryd) yr
ydych yn eu gwadu, a'u casâu, ac wedi eu condemnio fel
Herefiau, a' gau dybiau, fâi'n tueddu at ddinystrio sylwedd
' a hanfod gwir Grefydd,' &c. &c. O *chwiri nefoedd*, *syn-
nwch wrth bryn!* p'le y gwelwyd y fath gamwedd? A raid
i Eglwys Loegr, nid yn unig fagu a braâu torfeydd o
Fugeilaid diotal a chysglyd, na fedrant, ac na fynnant,
borthi a diwallu'r praid? Ond hefyd feithrin bradwyr yn
ei mynwes, a'i brathant hi a'r Bibl ynghyd, i'r byw, dan
rith en hamddiffyn? A raid iddi faethu gweision cyflog
o hyd, a nychant ei phlant gwirion â llyfiau tommen *Mor-
gan* a'r *Pab*, yn lle eu magu a *did-wyll laeth y gair*, ac â
sylwedd ei Herthyglau a'i Homiliau iachufol hi? Os felly,
mi dybygwn y gall hi, yn y fath achos, fenthycia geiriau'r
Arglwydd am wyr *Juda*; *Ai fi y maent bwy yn ei ddigio?*
ai bwynt eu hun, er cywilydd i'w bwynebau eu hun? Jer. vii.
12. Megis yr oedd y bobl hynny, yn eu zel a'u hyder
ddall, yn gwaeddi, *Teml yr Arglwydd, teml yr Arglwydd*,
adn. 4. felly yr ydych chwithau, a llawer o'ch brodyr,
yn y dyddiau yma, yn croch-waeddi, Yr Eglwys, yr
Eglwys, fel pe baech yn dymuno ei llwyddiant. Ond y
mae eu pregethau Phariseaidd, a'u bucheddau Saduceaidd yn
taenu dryglawr, ac yn dinoethi traed fforchog y rhan fwyaf
o'r cyfryw; nes yw eu twyll a'u hynfydrwydd yn amlwg
i'r wlad, er tywyllled ydyw: Ac am danoch chwithau, heb
chwilio dim ymmhellach, mae eich llyfrau yn eich dat-
guddio; chwi a godafoch eich hunan, wrth argraphu, i'r
rhigod (*pillory*) lle y gallwch gyfrifeich hunan yn uwch gwr
nâ'ch brodyr, sy'n methu cael amfer iddim ond hela eu
pleferau bydol a chnawdol; a lle y gall ambell Bagan
bedyddiedig eich cyfrif yn Eglwyswr rhagorol, a 'sgri-
fennydd dyrchafedig o'r da; ond i bawb a wyr ddim, mewn
profiad, neu hanes, am grefydd a'i hegwyddorion, mae'ch
codiad yn ymddangos yn goip, a'ch anrhydedd dychymmyg-
ol yn waradwydd, o'r mwyaf. Os drwg a gwaradwyddus
y gwaeth yf hwn a "eisteddodd, ac a ddywedodd yn
erbyn ei frawd: ac a roddodd enllib i fab ei fam;" (*Salm*

l. 20.) gwaeth, a mwy gwaradwyddus fyth y gwnaethoch chiwi, eistedd, a dywedyd yn erbyn eich tadau Eglwysig, a rhoi enllib i'ch mam a'i meibion hefyd: ac i chwaneu at anferthwch y gwaith, rhoi i'ch celwydd i chiwi eich hunan, a addefafoch wirionedd y pyngciau yr ydych yma yn eu henllibio. Os cyffistr hon yn iath wrthun, y mae'r achos felly hefyd, hyd y gwelaf hi: a thu ag at roi i bawb weled, pa un ai chiwi dynnodd y fath achwyniadau trymion arnoch eich hunan, ai myf fy'n eu bwrw arnoch yn ddiachos, yr wyf yma yn gosod eich geiriau chiwi, a rhannau o Erthyglau a Homiliau'r Eglwys, gyferbyn a'u gilydd: A barned pawb o berchemnogion synwyr cyffredin, pa un ai cytuno ai anghytuno yr ydych chiwi a hithau. Na ddigriwch, am i mi hefyd ofod rhai o Ganonau Trent yn ail rheu: Aa os aethoch tu a Rhufain, dychwelwch.

Barn Mr.

Os oes un dyn yn
maeu'n wrthnylig,
fod cyflwr dyn yn y
byd nefaf yn sefyll
ar ryw *Arfaeth* ang-
hyfnewidiol a diam-
modol o *Etholed-
gaeth*, fe syrthiodd i
rwybeth cyn waeth-
ed a *Hereff*.

Eglwys Rhufain.

Os dywaid neb
nad yw'r gras o gy-
fiawnhâd yn dyfod i
ran neb ond y rhai
a *Rag-ardeiniwyd* i
fywyd; a bod y
lleill oll, sy'n cly-
wed y gair, yn cael
galwad, ond heb
dderbyn Gras, me-
gis rhai wedi eu
rhagordeinio trwy
ddwyfol awdurdod
i ddrwg; Bydded
felldigedig.

Eglwys Loege.

Rhagluniaeth i
fywyd yw *tragrwy-
ddol Arfaeth* Duw,
trwy'r hon (cyn go-
fod seiliau'r byd) y
darfu iddo trwy ei
Gynghor, dirgel i
ni *ddian-wadal der-
fynu* gwared; oddi
wrth felldith a dam-
nedigaeth y rhai a
ddarfu iddo *ddethol*
yng Nghrist o ddy-
nol ryw, &c. *Erth-
ygl*. 17.

Os dywaid neb
fod dyn wrth y
Nattur yn yr hon y
genir ef, ac yn yr
hon y mae Duw yn
ei anfon ef i'r byd,
yn *ddrygionus* a *llwyr
anabl* i ryngu bodd
Duw mewn gradd
yn y byd, fe gwyn
podd i ryw beth cyn
waethed a *Hereff*.

Os dywaid neb
fod Ewyllys Rhydd
dyn, ar ol cwmp
Adda, wedi ei golli,
Ac Os dywaid neb
nad yw Ewyllys
rhydd dyn wrth
gael ei gynhyrfu a'i
gyffroi gan Ddew,
yn cyd-weithio dim
â Duw tu ag at ga-
ffael y Gras o gyfi-
awnhâd, &c. By-
ddedd felldigedig.

Yr ydym wrth
Nattur yn blant di-
gofaint Duw,—yn
dra *phechadurus*,
truenus a damnedig
—Y mae dyn o'i
Nattur ei hun yn
gnawdol ac anianol,
yn llygredig ac yn
ddrygionus, yn be-
chadurus ac anafudd
i Ddew; heb un
wreichionen o ddaio-
ni o'i fewn, heb un
gogwyddiad rhin-
weddol neu ddaw-
iol, &c. *Homili ar
draeni dyn a Hom. ar
y Sulgwyn*.

Barn. Mr. ———

Os dywaid, nad all yr hwn a ddél *unwaith* i gyflwr o ras a chymmmod gyd a Duw, byth gwym-po oddi ar lwybr sancteiddrwydd a cholli ei ffafr a'i gymmod *eikwaith*, fe gwmpodd i rywbeth cyn wae-thed a *Herefi*.

Eleg. Rhuf.

Os dywaid neb nad all y dyn a gy-fiawnhawydurwaith bechu (*sef byw mewn pechod*) mwyach, na cholli ei ras, ac yn ganlynol na chafodd yr hwn sy'n syrthio ac yn pechu erioed ei wir gyfiawnhâu; —Bydded felldigedig.

Egl. Loepr.

Hwynt hwy (*sef y rhai a etholwyd*), a gyfiawnhéir yn rhad,—â rodiant yn grefyddol mewn gweithredoedd da ac o'r diwedd, trwy Drugaredd Duw, a feddiannant ddedwyddfyd tragywddol Efe a'n achubodd trwy olchiad yr ad-enediggaeth, fel y byddai i ni, wedi ein cyfiawnhâu *unwaith* trwy ei ras, fod yn etifeddion bywyd tragywyddol. *Ertb. 17. a Hom. Nadolig.*

Os dywaid, fod ei *weithredoedd da* yn tarddu oddi wrth ei *ffydd* a'i *gariad* o lwyr anghenraid, heb bosiblrywydd o fethu; a'i *gariad* a'i *ffydd*, yr un ffunud, yn tarddu o angenrhaid, beb fod yn sefyll dim ar ei ewyllys ei hun, a bod Duw felly yn gneuthur y cwbl drosto ac *ynddo*, ef, fel nad rhaid ac na's gall efe ei hun wneuthur.

Os dywaid neb nad yw mewn ungradd yn angenrheidiol i ddyn ymddarparu, a thu-eddu ei hun, i ffydd trwy ogwyddiad ei ewyllys ei hun; Bydded felldigedig.

Gweithredoedd da —maent yn tarddu yn *angenrheidiol* all-lan o wir a bywiol *ffydd*.—Cyfryw yw cyflwr dyn, wedi cwmp Adda, na's gall o'i nerth natu-riol a'i weithred-oedd da ei hun ymchwelyd nac *ymddarparu* i ffydd, ac alw ar Dduw: o herwydd pahan ni allwn ni wneuthur gweithredoedd da hof a chymmera-dwy

Barn Mr. ———

thur dim o gwbl
mewn Crefydd. — fe
gwmpodd, &c.

Eglwys Rbafain.**Eglwys Leger.**

gan Dduw, heb
ras Duw trwy Grist
yn ein rhagflaenu,
fel y bo ynom ewylllys
da, ac yn cydwei-
thio â ni, *wedi y del*
ynom yr ewylllys da
hwnnw. *Erthygl.*

12. a 10.

Os ei grediniaeth
ydyw, fod tragy-
wyddol ddedwydd-
wch yn sefyll ar yr
ammod o *ffydd yn*
unig, neu grêd noeth
heb weithredoedd
da, neu ar gael o
hono *gyfiawnder*
Crist wedi ei gyfrif,
iddo heb gyfiawn-
der a rhinwedd o'i
eiddo ei hun; fe
gwmpodd i ryw
beth cyn waethed
a *He. ef.*

Os dywaid neb,
fod yr annuwiol yn
cael ai gyfiawnhau
trwy *ffydd yn unig*,
&c. Bydded felldi-
gedig.

Os dywaid ned,
fod dynion yn cael
eu cyfiawnhau trwy
gyfrifiad o *gyfiawn-*
der Crist yn unig gan
gau allan y gras a'r
cariad a dywalltir
yn eu calonnau, &c.
Bydded felldigedig.

Athrawiaeth gwbl
iachus — yw, Mai
trwy *ffydd yn unig*
y'n cyfiawnheir ni.
Erthygl. 11.

Dyma appwynti-
ad Duw, bod i'r
rhai a gredant yng
Nghrist gael eu
cadw heb weithred-
oedd; *trwy ffydd yn*
unig. *Fe'n cyfrifi-*
yn gyfiawn ger bron
Duw *yn unig* er mw-
yn haeddigathau
ein Harglwydd Ie-
su Grist. *Erthygl.*

11. a 10.

Rhinweddau mo-
esol yw ffrwythau'r
Yspryd.

Os dywaid neb,
fod pob gweithre-
doedd a wneler cyn
cyfiawnhau yn wir-
yn bechodau; Byd-
ded felldigedig.

Nid yw'r gweith-
redoedd a wneler
cyn cael Gras Crist,
ac Ysprydoliaeth ei
Yspryd ef, yn boddi-
loni Duw, &c. *Er-*
thygl. 13.

Mi allafwn gyfylltu pedwaredd res o ddaliadau *Morgan*, a'i ddilynwyr *Celestius*, *Julian o Eclana* ac eraill, i wneuthur eich plaid chwi, fel yr wyf yn barnu, yn lliosocach, er nad yn anhwyddusach; ac i chwanegu at waradwyddwyr Eglwys *Loegr*, er nad at ei gwaradwydd. Sicr iawn, i'm medwl i, yw, mai mēr *Rabyddiaeth* (hyd y mae'r defnyddiau yn cy-raedd) a *Morganiaeth* hefyd, yw'ch pyngciau chwi, yn eu gwir natur a'u sylwedd: ac nid anhawdd fyddai dwyn prawf helaeth o hynny, pe bai achos. Ac am eich ymrafael ag Erthyglau a Homiliau Eglwys *Loegr*, y mae'n rhy amlwg i'w wadu, gyd ag un rhith o resymmoldeb: a'r neb a roddo gais ar hynny, fe all daeru hefyd, nad yw'r haul lldim ym llewyrchu ar ganol-ddydd teg o haf. Chwi all-arch, o beibl, ymgysuro yn hyn, fod i'chwi gymdeithion *lawer** wedi cydsynio ers blynnyddoedd *lawer*, i droi cefn ar *athrawiaethau* 'r Eglwys, ac i'w dirmygu dan yr enwau: *Calfinistiaeth* *Opiniwnau Ffanaticuidd*, ofer dybiau am Yf-
prydoliaeth,

* Fe allai y bydd llawer *Cymro* yn barod i ofyn, pahan, a pha fodd, y darfu i Eglwsiwyr ymadael mor bell oddi wrth wir Egwyddorion ac Athrawiaethau 'r Eglwys? Y rheswm cywiraf a fedraf si roi am yr ymadawiad, yw, Fod Egwyddorion yr Eglwys yn groes iawn i Egwyddorion neu dybiau *dyn anianol*. Yr oedd y gwyr cnwog a ddefnyddiodd Rhagluniaeth i ddiwygio ein Heglwys, yn rhai ag oedd wedi derbyn eu cymmwysserau: *pennaf* i'r gwaith oddi wrth weithrediad Ysryd y gras yn eu calonau (er nad oeddynt yn fyr o synwyr, dysg, &c.) wedi cael eu dwyn, gan law argyodeddiadol Duw, i weled eu cyflwr dinerth, euog, a cholledig wrth naturiaeth: yr oeddynt wedi methu cael cymmorth ynddynt eu hunain; ac wedi eu dysgu i gydnabod, mai Duw yw 'r unig ffynnon o bob rhan o iechwydwriaeth pechador. Hwyluniasant Erthyglau Athrawiaethol yr Eglwys yn gyfatebol (ac yn y dyddiau hynny yr oedd cydsyniad melus, yn y *prwyntiau yma*, rhwng yr *holl Eglwys* *Diwygiedig*;) ond am fod pob dyn anianol, os bydd *raid* iddo gael rhyw lun o grefydd, am fod yn awdwr o honi iddo ei hunan, ac yn ganlynol yn hunan-achubedd; nid

prydoliaeth (*enthusiasm*) ynghyd â llawer o ditlau eraill, o ddychymmyg calonau fydd yn llawn coegedd a chas, yn y *genbedlaeth*

nid rhyfedd, ar ol i dorf o'r rhain ymwithio i'r Weinidogaeth er mwyn cyfoeth a pharch, &c. iddynt o'radd i'radd, ac o'r naill achlysur i'r llall, ymhyfnau i ddi-arddel' Egwyddorion, oedd mor groes a darostyngol i natur falch, a maethu rhai eraill, sy'n fwy unol â'i mympwy hi, yn eu lle. Am y moddion a'r graddau drwy barai y daeth yr *ymadawiad* yma ynlaen, mi a gyffyrddaf a hwy yn fyr. Drwy holl amser teyrnasiad *Elizabeth* (sef o'r flwyddyn 1555, hyd 1600) es fod lle i ofni, fod llawer o dynion dieithr i rasol gyfnewidiad wedi nythu yn y ddwy Brif Ysgol, a meddiannu Eglwyfydd; ac hefyd yn dirgel-goffeidio egwyddorion yn ol eu tymherau eu hunain: etto ni feiddiodd ond ambellun, yn gyhoeddus, wrthsefyll yr Athrawiaethau sefydledig; a'r rhei'ny tan berygl gwg a cherydd; fel y profodd un *Mr. Barrett* ym mhrif Ysgol *Caergrawnt* (Cambridge) yn y flwyddyn 1595. Am geisio gwrthbrofi Sicrwydd ffydd, Parhad mewn gras, a rhai pyngciau eraill o *Galsnistiath*, fel ei gelwir; a distrio *Calvin*, *Beza*, a Disfynyddion tramor eraill; se'i galwyd i gyfrif, ac a'i rhwymwyd i alw ei gyfeiliornadau yn ol, ar gyhoedd. Fe ellid dywedyd yn gyffelyb am un neu ddau eraill. Ac am y tyfiolaethau, nad oedd yn ein gwlad, y pryd hynny, na nawdd nac achles i *Forganiaeth* na *Semi-morganieth*, y maent yn rhy aml i mi i'w rhifo yma chwaethach eu gosod ar led. Ond hyn; y mae'n wir i'r *Puritaniaid*, oedd yn *Galsnistiad*, wahanu oddi wrth yr Eglwys, yn y teyrnasiad yma: a gwir yw hefyd, mai o achos Seremoniau a threfniad allanol yr Eglwys yr oedd y crobl o'r ymrasael. Fe dyfir hyn gan amryw awdwyr o'r ddwy blaid: ni enwaf yn bresennol ond *Mr. Thomas Rogers*, Caplan i ddau o Archesgobion *Caegaint*, *Whitgift* a *Bancroft*, a'r gwr a 'sgrifenodd yr Esponiad cyntaf (os nad wyf yn camgymmeryd) ar y 39 Erthyglau. Yn ei ragymadrodd i'r ail Argraphiad o'r Esponiad hwnnw (yn y flwyddyn 1607) y mae'n achwyn yn dra chwerw ar yr *Ymwrthodwyr*, fel y mae'n eu galw, am naccâu plygu i drefniadau'r Eglwys,

ac

genbedlaeth drofaus bon. At fe allai hefyd, mai nid chwi
yw'r cyntaf (er i chwi fod yn wannaf un) a roddodd gais
yn

ac yn dwyn ei dyfiolaeth ei hun, a'r eiddynt hwythau, *Eu
bod yn derbyn Athrawiaeth Catholic yr Eglwys, ac yn dra ewyll-
ysgar yn ei chefleido fel gawirionedd Duw:* A bod y ddwy
blaid yn cytuno o ran Sylwedd Crefydd. Am ei Esponiad, y
mae'n waith a elwid yr awron yn *Galfniſtaidd* hollol; yn
gwrthsefyll yn gadarn opiniwnau'r *Morganiaid*, ynghylch
Pechod gwreiddiol, Ewyllys rhydd, Cyfiawnhâd, &c.
Drwy'r rhan fwyaf o amser teyrnasiad *Iago I.*, ni bu dim
cyfnewidiad amlwg yn Athrawiaethau'r Eglwys: ond yr
oedd furdoes yn gweithio yn ddirgelaid, ac yn raddol, tu
âg at hynny. Yr oedd *Arminius, Episcopus*, ac eraill wedi
codi yn *Holland*, Grynodedd newydd o Ddifnyddiaeth: yn
gwahanu rhywfaint yn wir oddi wrth hen Ddaliadau *Mor-
gan*: ac etto yn tynnu'n lled agos attynt. Y mae'n hyf-
pys, fod amddiffynwyr pob rhyw Grynodedd a Athrawiaeth
yn gwahanu peth oddi wrth eu gilydd mewn rhai pyngciau:
Danystyried hyn, a chydabod fy amherffeithrwydd, mi
a wnaffy ngoreu i'w cydmaru â'u gilydd yn fyr. Yr oedd
Morgan, yn haeru, nad yw pechod *Adda* yn perthyn dim i'w
hiliogaeth, ar ol yr addewid o Grist, had y wraig. Ond y mae
Arminiaeth (neu rai *Arminiaid*) yn addef, fod Cyfammod
Duw âg *Adda* yn perthyn i'w hiliogaeth hefyd: yn gan-
lynol, fod euogrwydd torriad y cyfammod hwnnw yn
aros ar ddynion, nes yr edifarhaont. Yr oedd *Morgan*, a'i
ddilynwyr, o'r meddwl nad yw dynol-ryw wedi eu llygru
mor bell, fel na feddant ddigon o allu (wedi ei adael ar gy-
frif haeddiant Crist) i ddychwelyd at Dduw. Mae'r *Armin-
iaid* yn gwahanu peth oddi wrth hyn: ond barnant, fod
yr Arglwydd, o'i ddaioni, yn cynnal *ymrysonfu dirion*, mewn
dydd o ras (trwy ei Ysryd, ac amryw foddion) â phurwch
o ddynol-ryw: a bod eu hiechydwrwaieth yn sefyll ar y
defnydd a wnant o'r dalent neu'r talentau yma. Yn y
pwynt o Gyfiawnhâd hefyd, fe allai y ceid peth gwahan-
iaeth. Y *Morganiaid* a farnent, fod dyn yn cael ei gyfiawn-
hâd trwy fod haeddiant Crist yn cymmeradwyo ei ymgyriad

diragrib.

yn awchllym, at dddeu athrawiaethau, yn gyfal a buch-
eddau'r *Methodistiaid*, &c. Y mae gwr awch na chwi, mewn
sefyllfa

diragrith ef i roi ufudd-dod i bob rhan o air Duw. Amryw
o'r *Arminiaid* hwythau a wadant ddigonolrwydd ufudd-dod
goreu dyn, yn y dull yma, i'w gyfiawnhau, a heddychu ei
gydwybod: Ond hwy safant ar hyn, (sef, Pan y byddo i
bechadur (argyhoeddedig am ei bechod) trwy ymdrech a gwa-
ddi, gyrraedd credinaeth yng Nghrist; fod yr Arglwydd
yn derbyn y gredinaeth honno, yn'lle r ufudd-dod per-
ffaith a ofyn y Gyfraith; ac felly, *fydd yr efengyl* yn ei gy-
fiawnhau. Fel yma y maent yn dyall, ac yn gosod allan y
cyfiawnhâd fydd trwy fydd. Am yr athrawiaeth o gyfi-
iawnhâd trwy fydd, fel ei gosodwyd allan gan *Luther* a
Chalvin, a'r prif Ddiwygwyr yn *Lloegr*, ac ei hadddefwyd
gan yr Eglwys Diwygiedig yn gyffredinol, fel Cyfiawnder
dioddefol a gweithredol Crist yn cael ei gyfyngu i bechadur,
a'i gymhwyso trwy fydd (yn anig fel offeryn) at yr enaid,
i roddi iddo hawl i ffafwr Duw, i fod yn ffaith i hoddwch
a'i hyder, ac yn wreiddyn i'w ufudd-dod ni ffafwr gael, fod
y *Morganiaid* na'r *Arminiaid* yn cytuno â hyn mewn un
modd. Y maent hefyd, gyd â'u gilydd, yn gysgu *Erbe-
digarib* ddiammodol, yn amddiffyn *Pymedigaeth* gyffredinol, a
Rhyddid Ewyllys dyn, i ufuddhau neu ynte: anuddhau i al-
wad Duw trwy'r efengyl; ac yn cyd wrthwynebu *Anorchf-
gol Effeithioldeb gras*, a'r *Sicrwydd o barbiad meron gras*: er y
dywaid * *Dr. Edwards*, fod *Arminius* ei hun yn arddel y
pwynt olaf yma, yn groes i'w ddilynwyr.

Wedi gryn derfylg gyfodi, yn *Holland*, gan y dadfeuron
bedd rhwng yr *Arminiaid* ac Amddiffynwyr yr Egwydd-
orion sefydledig, se alwodd *Maurice*, Twyafog *Orange*, a
Blaenoriaid Holland, Gymmanfa ar yr achos.

Fe gynhaliwyd hon yn *Dord*, yn niwedd y flwyddlyn
1618, a dechreu'r ganlynol Y *Blenbia* *Jago* a ddanfonodd
yno bedwar o Ddifyddion enwog, fel Cynhyrchibwyr
Eglwys *Loegr*; sef yr Esgob *Carleton*, *Dr. Hall*, a *Dr. Da-*

* Yn ei lyfr, *Veritas Reducit*.

sefyllfa, cyfrifiad, a dyf-g (os ni chamddywedwyd wrthyf)
wedi ein pwyntio allan yn ddiweddar, fel *Antinomïaid*,
Gwrthwynebwyr

venant, (dan a fu'n Esgobion wedi hyn) a Dr. *Ward*;
ynghyd â Mr. † *Balcanqual* âros Eglwys *Scotland*. Pe ddych-
welodd Dr. *Hall* i *Loegr*, o herwydd afiechyd, ym mhen
deu-fis; a Dr. *Goade*, Caplan Archeigob *Caergaint*, a gym-
merodd ei le. Y gwyr yma oll âros Eglwys *Lloegr* a *Scot-*
land, a roisant eu barnau yn gydfyniol yn erbyn *Arminiaeth*,
yn mhob un o'r Pum pwynt uchod. Felly eglur yw fod
Eglwys *Loegr* yn y flwyddyn 1619, yn addes, ac yn cy-
hoeddus amdiffyn, Etholedigaeth ddilammodol? Prynedi-
gaeth yn perthyn ymneillduol i'r etholedigion; Bod ewyll-
ys y dyn naturiol yn rbydd i ddrwg yn unig; Bod Gras Duw
yn anorchfygol yn ei weithrediadan; ac Na chwymp neb,
a'i casso, yn hollol ac yn barhaol oddi wrtho. Ond ym
mhen ychydig ar ol hyn, y Brenhin, wrth ymgelfio am fwy
o awdurdod arglwyddiaethol ar y deyrnas, a chael allan, fod
yr *Arminiaid* a'r *Morganiaid*, yn barod i'w gynnorthywyo yn
ei fwriad (os caent hwythau eu codi hefyd) a ddechreuodd
ddyrchafu'r fath i Etgobaethau, a Bywiolaethau mawrion.
Ac felly fe aeth *Calvinistiaeth* fuan yn dra gwrthun (gan ei
bod yn ddigynnysgaeth) yng olwg llawer iawn o Eglwys-
wyr yr oes honno: fel na allai dim dadleuon, na'u sgrifen-
law eu hunain, na'u Llwon chwaith, ym mhlaid yr *Ertbyg-*
au, beri iddynt hoffi ei gwedd hi. Ac o hynny hyd heddyw fe
aeth

* Mewn Ymweliad, yn *Nbressynnon*, *Dimbych*, &c. Pa
un ai oddi wrth rai o Eglwyswyr ein Gwlad, ai o ryw ffyn-
honnell arall, y tarddodd y fath gopined am danom, ni's
gwn i. Sylwedd, neu'r prif bwngc o, *Antinomïaeth* yw
hyn; "Nad oes dim achos i Gristion ymdrechu am gadw
'Cyfraith Dduw, na gosidio all ei thorri.' Na atto Duw
i ni daenu, na choleddu, y fath opiniwn; na dim a'r a fo
yn tueddo atti.

† Fe ddaeth y gwr yma i Blwy'r *Waun*, Sir *Ddimbych*,
i farw. Ac y mae wedi ei gladdu yn yr Eglwys honno:
Mr. *Pdaennnd wunt*, yn Llyfr ei Daith yng *Nghymyru*.

Gwrthwynebwyf i Gyfraith sanctaidd yr Arglwydd. Er hyn i gyd, y *tân a brwsf waith pawb, pa sail ydyw.* 1 Cor. 3. *Barn Duw fydd yn ol gwirionedd.* A *gwesfus gwisgionedd a sail byth.* Ac, am danom ni er nad ydym berfaith mewn dim: etto y mae i ni gysur yn hyn; Nad yw ein hamcanion, ein hegwyddorion, na'n harferion, ddim yn haeddu'r enllibian y'n cael eu tywallt arnom. Ie, dan alaru am ein hamryw wendidau, ac addef ein cyrhaeddiadau *bycbain* o ran eu mesur, ni a ddywedwn, *Ein gorfolodd ni yw hyn, sef tystiolaeth ein cydwybod, mai mewn fymrwydd, a phurdeb duriol, nid mewn doethineb cnawdol, ond trwy ras Duw, yr ymddygasom* (ac hesyd yr athrawiaethasom) *yn y byd;* 2 Cor. i. 12. Ac ni a gysurus obeithiwn (gan apelio hesyd at y diragfarn yn yr achos) fod yng Nghymru heddyw amryw filoedd, yn dystion ac yn arwyddion eglur, ddarod i Dduw fendithio yr athrawiaethau a gyhoeddwn, nid yn unig er eu dwyn allan o *ddygnaf anwybodaeth* am egwyddorion crefydd, ond hesyd allan o *anferth halogrwydd*, i garu Daw a'i Gyfraith ac i rodio fel y gweddai i wir Grifnogion. I ddiweddu hyn: *Profed pob un* (pa un bynnag ai Esgob, Offeiriad, Ymneillduwr, ai Methodist) *ei waith* (ac hesyd ei athrawiaeth *ei bun*; ac *ynd* (os bydd ei gydwybod ar sail dda yn ei ryddhau) *y caiff orfoledd ynddo ei bun, ac nid mewn arall.* Gal. vi. 4.

Bellach mi a geisiasf ystyried rhywfaint ar gorph eich Traethawd, fel y mae'n Rhybudd yn erbyn *Schism.* Ac

aeth agos yn fwyfwy annerbyniol ac atgas yn eu mysg: er ei bod etto yn gwneud ei ffordd i ferch a hoffer *ambell un.* *Dau Galfinist*, o ran barn (hyd y gwn i) fu'n eistedd ar yr Esgobawl Faingc, yn Ganrif bresennol (sef er y flwyddyn 1700) ar rhei'ny oedd, *Dr. Beveridge*, y gwr a enwyd ei-foes, a *Dr. Hopkins.* Nid wyf yn dywedyd, nac yn meddwl, fod pawb sy o farn wrthwyneb yn ddynion annuwiol; Ond yr wyf yn meddwl hyn; Fel y cryfhaodd yr ymadawiad y *gwir ystyr Ertbyglau athrawiaethol* yr Eglwys, sef gryfhaodd ysgafnder, diosfalwch ac anfoesoldeb ym mysg Eglwyswyr; ac anwybodaeth am Grefydd, a halogrwydd o lawer math ym mysg *uchel* ac *isfel* raddau o leygion ein gwlad.

wrth edrychiddo, y mae'n ymddangos i mi yn dra diffygiol, neu feius, o ran tri pheth yn enwedigol.

Yn gyntaf, Am ei fod fel adeiliad heb un masb o sail,

Yn ail, Am ei fod yn arogl o yspryd cywilyddus o'r pleidiol, cyfyng, a chas.

Yn drydydd, Am eich bod ynddo yn cam-ddeongli, neu yn cam-gymhwys, Gweddiau'r Eglwys, llythyrau'r hén Dadau; ac yn enwedig yr Ysgrifthyrau Sanctaidd.

Yr wyf yn bwriadu ceisio (gyd â chymmaint byrder ag a allwyf) amlygu a phrofi'r tri peth yma. Ac fe allai hefyd y gwnaf rai sylwiadau ymhellach ar ambell ddywediad go chwithig, fydd yn britho, er nad yn addurno, eich gwaith.

1. Yr hyn sy'n peri i'ch Llyfr ymddangos i mi fel adeiliad heb sail, yw hyn. Ar ol darlunio *Schism*; Ei fod yn ymranniad gwirfodd, heb gyfiawn achos, oddi wrth yr Eglwys a sefydlwyd &c, yr ydych yn unig yn dywedyd, fod yr ymranniad yma o ddau fath; ac un, meddwrch chwí fyth, yn perthyn i'r Ymneilldwrwr, a'r llall i'r Methodistiaid. Ac o hynny hyd ddiwedd y llyfr, yr ydych yn ceisio dangos drwg y pechod, a'r geseidigaeth fydd i'w ganlyn. Felly, y peth sy'n ddiffygiol, fel sail i'ch adeiliad, yw *Praxis*. Wrth Gyfraith, nid oes i un drwg weithredwr ddioeddef, na chael ei gondemnio, nes yn gyntaf ei brofi yn euog; ond ni chawfom ni a'r ymneilldwrwr ddim o'r driniaeth deg honno ar eich llaw chwí. Cyn rhoi'r ddedryd i'n herbyn, chwí a ddylafech, yn ol eich darluniad eich hunan, roi dangosiad i'r wlad, ein bod oll yn ymrannu oddi wrth yr Eglwys, a hynny o'n gwirfodd; ac hefyd heb gyfiawn achos. Mewn perthynas i'r Ymneilldwrwr, yn wir, ni buasai raid wrth nemmawr o brawf ar y pen cyntaf; o blegid y maent yn addaf y peth: Etto yr oedd y ddau ben olaf yn y Cwyn (*Indictment*) yn bethau o'r pwys mwyaf, a thra angenrheidiol i'w profi, cyn eu dwyn hwy i mewn yn euog. Mi a chwanegaf hefyd, eu bod yn bethau anbwedd i'w profi: fel y gwybu amryw fgrisenwyr, amgenach o lawer na chwí, a roddodd gais ar y matter, o ddechreu'r ymranniad yn 1572, hyd yr amser presenol. Ac am y Methodistiaid, yr oedd yn ddyled arnoch brofi pob un o'r tri pheth i'w herbyn, cyn eu condemnio. Ond yr oedd gormod o dymmer brysur

brysur yr Uffus i Jeffreys ynoch, i swriadu, na chelfio, gwneuthur y fath chwarae teg. Yr wyf yn apelio at bob un synhwyrol, Eglwyswyr yn gystal a Sectwyr, os oes trwy'r cwbl o'ch Llyfr gymmaint a *rbith o bradys* o'r peth yr ydych yn ei roi i'n herbyn; ond eich *ipse dixit*, eich dywedlaid noeth yn unig. Felly nid yw'ch Rhybudd yn haeddu un math o ateb, o ran ei bwys a'i sylwedd; ond er mwyn ceisio didwyllo y rhai mwyaf anwybodus yn unig; y rhai y dymunech chwi eu harwain, tan eu dwylaw yn hollol, i roi eu coel arnoch chwi a'ch cyffelyb.

Ond i derfynu hyn o ben; Megis nad ydych wedi gofod sail gref i'ch adeilad, trwy ddangos, fod Eglwys *Loegr*, o'i dechreuad, ac *heddwyr befyd*, mor dda ei threfn o ran *atbrawiaeth* ddeffrous ac iachusol, *disgyblaeth* fanol a Tgrythuroi, a *bucheddau* hardd ei haelodau, yn enwedig ei Gwemidogion, fel na's gall fod *dim achos* *ysfawn* i neb ymadael a hi, na myn'd *unwaith* yn ei oes i un addoliad cyhoeddus, ond o fewn i furiau'r Eglwys, na chymdeithasu a neb ond a'r Bugeiliaid a'r praidd sy yntu, er mwyn hyfforddiadau, annogaethau, a phob adeiladaeth ysprydol, &c. Megis, meddaf, na ddarfu i chwi sylfaenu'n ddwfn ddechreu; felly se ddigwyddodd ddarfod i chwi, a'ch gwynt eich hunan ohwythu'r cwbl i lawr cyn y diwedd. Yn tu dalen 62 y mae gennych y geiriau yma; Ac ni all yn wir efcusodi neb byth, ond pan fo athrawiaeth neu wafanaeth yr Eglwys cynddrwg, fel na ddichon dyn aros yn ei chymmandeb, heb *esgeulso ei ddyledfwydd*, neu wrthwynebu barn ddiffuant ei gydwylbod, a phechu yn erbyn Duw. Os felly ynte, y mae barn ddiffuant cydwylbod dyn i gael gwrandauiad mwy na'ch holl haeriadau arglwyddiaidd chwi, a'r bygythion a dyrrasoch ynghyd wrth eich meddwl eich hun. Am yr *Imneillduwyr* ni ddywedaf fi ddim yn y matter yma: y maent yn aplach a chymhwysach, os gwelant achos, i ateb drostynt eu hunain.

i Barnwr a Changhaior yn amser Iago ij. Yr hwn, o'i greulondeb a'i awydd i gondemnio, ni oddefodd i ugeiniau o garcharorion, a ddygpwyd o i flaen, gael dim ond hollad byr iawn ar eu hachos.

Ond am danom ni, y *Methodistiaid*, yr wyf yn meddwl y cydunwn ni yn y gyffes yma, Yr ydym yn dymuno aros am cymmerir ni fel yr ydym yn aelodau o Eglwys *Laogr*; ac nid ydym yn meddwl ymrannu oddi wrthi, oddi eithr si ni gael ein gwrthio allan. Os dywedwch, Yr ydych er hynny yn cynnal addoliadau allan o'r Eglwysydd: Gwir iawn; ac ni's gallwn lai, heb *esgeuluso ein dyledswydd, gwrthwnebu barn ddiffuant ein cydwybodau, a phechu yn erbyn Dduw*. Os gofynwch, Pa fodd felly? Atteb rhai o honom yw, Yn wir, am ein bod yn barnu ac yn credu, fyned o lawb, trwy gwymp Adda, i gyflwr drwg; fod encidiau yn dda gwerthfawr? a'u bod yn rhy aml yn gorwedd mewn drygioni ar hyd ein gwlad: ac am ein bod yn barnu hefyd (gan fod Eglwyfyr mor ddiofal a diymdrech yn y fath achos; a chan i Dduw beri i ofid ac anghenrhaid yn ei gylch orphwys ar ein calonau) mai *ein dyledswydd yw torni pethallan o reol a threfn gyffredin, i geisio deffroi a diwygio pechaduriaid; yn hytrach na thewi a chuddio ein talent sechan yn y ddaear*. Ac yr wyf yn meddwl yr atebai eraill i'r ystyf yma: Eu bod yn wir yn caru Gweddian a Gwafanactb yr Eglwys, pa bryd bynnag eu clywont; ond fod yn rhaid iddynt (am eu bod yn barnu yn ddiffuant yn eu cydwybodau mai eu dyledswydd yw) ymofyn am addysg ac *atbrawiaeth*, er eu hyfforddiad a'u maeth ysprydol, gyd â'r hyn a fedrant gael yn yr Eglwysydd. Os yw'r pethau hyn felly (ac fe wyr Chwiliwr y calonau, eu bod) yna yr ydym ninnau wedi ein rhyddhau, gennych chwi eich hunan, oddi wrth y cyhuddiad a'r bygythion a dyrrafoch i'n herbyn o ddechreu 'ch llyfr i'w ddiwedd. Mi allafwn ddwyn i mewn yma dystiolaethau dau neu dri o Eglwyfyr *enwog*, yn tueddu i ddymchwelyd yn *grubl* sylwedd eich cymhwyliadau: ond fe estynai hynny, fe allai, ormod ar hyn o waith; ac mi dybygwn nad ydyw ond afreidiol hefyd; yn enwedig, wedi i chwi eich hunan gymmeryd y gorchwyl o'm llaw.

2. Am yr yspryd pleidiol, cyfyng, a chas, fydd yn ymddangos yn eich gwaith; y mae'n wir yn dra wynebwed, o'i ddechreu, â thrwyddo oll. Ei eglur duddiad yw, nid *profi*, fel dangosais, ond *baeru*, neu ei gymmeryd fel peth caniatâol, mai *Schismaticiaid* yw'r *Ymneilldwyg* a'r *Methodistiaid* oll: ac hefyd mai'r canlyniad o'u hymran-

niad

niad (fel ei gelwir gennyh) fydd tragywyddol ddamn-
digaeth, iddynt hwy, a phawb a elo s'w gwrandos; oddi
eithr iddynt edifarhau am, ac ymwrthod na hynny, a
dychwelyd i'r peth a alwch chwi, *undeb yr Eglwys*, cyn
marw. Y mae hyn yn o hyll; ond nid dim hyllach na
gwir: fel y gall pawb a'r a ddarllenant eich llyfr, weled
yn amlwg. I sylwi ychydig ar fan, neu ddau, sy berth
amlyecach a hynottach na'r lleill: Yn tu Dalen 30 yr ydych
(er mwyn argyhoeddi *phawb* a'r sy'n gwyrto at un rhyw
athraw heb law athrawon yr Eglwys) yn dwyn i mewn y
'sgrythur honno, i Cor. i. 12, 13, 'A byn yr ydych chi yn ei
'ddywedyd, bod pob un o bonoch yn ei ddywedyd, Yr ydych chi yn
'eiddo Paul, minnau yn eiddo Apolos.' &c. ac yma *pen. iiii. 3.*
'*enawdol ydych chi-wi etto: 'cangs tra fyddo yn eich plith chwi*
'*genfigen a chynnen ac ymbleiduo, onid ydych yn gna-wdol ac yr*
'*rhodio yn ddydol?*' Ac i sponio hyn; Yr hyn a eilw ef yn y fan
'yma yn gna-wdol y mae ef mewn man arall yn ei gyfrif ym
'mhlith gweithredodd y enawd ac yn datgan, na chawff y rhai
'sy'n gwneuthur y cyfryw beibau etifeddu teyrnas Dduw.' Gal.
v. 19, 20, 21. Felly eich casgliad, o ran ei sylwedd, ydyw,
Fod yr holl Ymneilldau-wyr a'r Methodistiaid yn gwneuthor
gweithredoeddy enawd; ac na chânt etifeddu teyrnas Duw.
Dyma ddedryd drom; a dangosiad eglur nad ydych yn
petruso condemnio, ie, i uffern, bid cam bid cymmwys; am
fod eich bryd ar y gwaith. Ac yma mae'n rhaid i mi sylwi
ychydig yn gynt nag y bwriedais, ar y cam-ddesnydd a
wneuwch o'r 'sgrythrau. Y mae, yn hyn o le, dair neu
bedair o werf wedi cael eu llusgo gennyh ymhell iawn
oddi wrth eu gwir feddwl; yn lled debyg i'r modd y llusgoir
dynion gontest; weithiau, i ganlyn torf derfysigus (*mob*) a
fo â'u bryd ar ddrwg. Diben yr Apostol, yn y gwerf hynny
oedd argyhoeddi y *Corintbiaid* am eu bod yn mawrhau
gormod ar un pregethwr, ac yn diystro'r llall; yn gwrandos
un gyd â mawr zel, ac yn myned heibio i'r llall; er eu bod
yn cyhoeddi yr un athrawiaeth, ac mewn *undeb* â'u gilydd
yn *cyd-lafurio* yng ngwinllan Crist; ac oblegid y bai yma
mae'n eu galw yn rhai *enawdol*; hynny yw, yn rhai
gweiniaid mewn dyall ysprydol, ac heb eu sancteiddio ond
mewn mesur bach; neu yn ol ei eiriau ei hun (*pen. iiii. 1.*)
yn rhai bach yng Nghrist. Yr ydych chi-withau yn eu dwyn
ymdaen,

ymlaen, gan chwennychi eu trawf-gymnell i brofi y dylai dynion gan eu clustiau yn *bolol* yn erbyn pob athraw, ond yr un a fo'n gweinidogaethu o fewn i furiau'r Eglwys Bbwyfol (boed ei athrawiaeth a'i fuchedd fel y blont) io, na's gallant wrando neb arall, ond tan berygl tragywyddol ddarnedigaeith! Ac i ddangos ymhellach y fath *Esponiwr* ydych; er Dywedyd o'r Apostol ei hun, mai rhai *bach yng Nghrist* oedd ef yn feddwl yma wrth rai *cnawdol*, yr ydych chiwi yn medru hyspyfu i'r byd, 'mai'r hyn a eilw ef yma yn *gnawdol*, y mae ef, yn *Gal. v. 19.* yn ei gyfrif ym mliath *gweithredoedd y cnawd*, &c. &c. Dyma arwydd o ddiffyg synwyr, neu ddiffyg gonestrwydd, neu ynte o bob un o'r ddau, i radd gywilyddus yn wir. Chwi ac theoch yn eich esponiad, a'ch cymhyfiad, yn groes i farn pob Esponiwr arall, dybygaf fi, yn groes i reism eglur, ac hefyd i ddeongliad yr Yspryd Glân ei hunan. Pa gloddiau na fedrwech dorri trostynt, gan rym eich awydd i gondemnio!

Lle arall yn dangos ffrwyth yr yspryd yma, yn lled hynod, yw gwaelod *Tu Dalen 47.* o'ch llyfr. Yno ydych (gan olygu y *Methodistiaid* oll, &c. yn ddiammeu) yn crybwyll drachefn am eiriau'r Apostol, *Gal. v. 20.* ac yna y mae gennych y geiriau yma; 'Er hynny y mae achos i obeithio am y rhai a drofeddant drwy anwybodaeth esgusodol, yr ysgafnheir eu cospedigaeth hwynt, yn ol rheol ein lachawdwr, *Luc xii. 48.* Beth yw'r ystyr o hyn, ond y bydd raid i'r *bol Methodistiaid* a'r *Yanneilldwr*, yn ol eich barn chiwi, gael eu cospi yn y byd a ddaw, ac y bydd i'r rhai mwyaf anwybodus o honynt ynghylch drwg Sifm fod yn uffern ysgatfydd yn llai eu poenau na'r lleill? Felly yr ydych chiwi am derfynu'r matter, fel y gwelir, pe caeth ond cennad: ac os â hi yn well gyd â hwy, mae'n debyg mai nid boddlon fyddwch, oddi eithr i'ch meddwl gael ei newid. Yr wyf yn gadael hyn i ystyriaeth y gwybodus a'r anwybodus yn y wlad, heb wneuthur un sylwiad ymhellach arno: ac at eich ystyriaeth chiwihan hefyd, Syr, yn unig gan ofyn. A fedrwech chiwi beidio icywilyddio o herwydd, eich geiriau, fel y maent yn ffrwyth mor amlwg o'r hyn wyf yma yn achwyn arno, fel yspryd plediol, cyfyng â chas?

Hawdd iawn fyddai dangos chwaneg o'r cyffelyb bethau allan o'ch llyfr; ond yr wyf yn meddwl mai chwalu gormod

mod ar bentwr idrygfawrus fyddai hynny : Ac felly yr wyf
 am fyned ymlaen at y trydydd pen ; ond yn cael fy attal
 tros ychydig, i addef fod ymadroddion fy beth tynerach a
 phereiddiach i'w cael mewn *un* man o'ch llyfr. Yn Tu
 Dalen 21 yr ydych yn dwyn i mewn eiriau yr Apostol,
 1 Cor. iii. 12, ac mewn ffordd o esponiad chwi a ddywed-
 wch am *goed, giwair, foff, yno mai* : a hrawiaethau *gweig-*
ion ac *anfuddiol* ydynt, *er trawblaeth i'r Eglwys* ; Ac am
 y fath waith a hwn, meddwch ymhellach, y dywedodd yr
 Yspryd Glân yno, ' y llosgid ef fel peth afiesol, pan brofer
 ' pa fath ydyw, trwy dân dydd barn : se dderfydd
 ' am dano byth, ac ni chânt hwythau, (sef y gweithwyr)
 ' ond y golled oddiwrtho ; oblegid ni wna iddynt hwy nac
 ' i eraill fymryn o leshâd, eithr llafurio yn ofer a wnaeth-
 ' ant. Er hynny' (meddwch) ' os oedd eu hamcan
 ' yn dda a'u bucheddau yn rhinweddol, hwy eu hunain a
 ' fyddent gadwedig ; *etto felly megis trwy dân, neu drwy*
 ' *ddirfawr berygl*. Yma yr ydych (fel y gellir meddwl)
 o farn mor dyner, fel y caniattêwch, fod possiblwydd i'r
 rhai a gyfrifwch yn waethaf o'r *Methodistaid*, &c. sef eu
 Hathrawon, fod yn gadwedig : er mai trwy ddirfawr ber-
 ygl : Ie, er taenu athrawiaethau *gweigion* ac *anfuddiol* er
trawblaeth i'r Eglwys, os yw eu hamcan yn dda a'u buchedd-
 au yn rhinweddol ; a'u hathrawiaethau heb fod yn
ddinistriol, hwy allant gael eu hacub eu hunain, ar ol llof-
 gi'r cwbl o'u gwaith. Y cwbl o'r defnydd a wnaif i'o
 hyn yw gofyn. Ai ni ddigwyddodd i chwi yma etto wrth
 ddywedyd, a dymchwelyd, yr hyn ydych yn geisio ei ddal
 i fynu trwy gorph eich llyfr ? Ai ni allwn gafglu oddiwrth
 y fath eiriau a rhai'n, (er na chymmerom hwynt *all* fel
 'sgrythur) fod y bygythion o gondemniad a dyrrasoch i'n
 herbyn, megis Ymraniwyr, yn arwyddion o ddeall gwan a
 digter cryf yn yr un galon ? Bellach, mi geisaf.

3 Egluro *petb* o'ch gwaith yn camddeongli, neu yn cam-
 gymhwyso, Gweddïau i'r Eglwys Llythyrau yr hen Dadau,
 ac yn enwedig yr Ysgythyrau Sanctaidd.

Y rhannau cyntaf a dynnwch allan o'r *Llyfr Gweddï Gyff-*
redin (Tu Dalen 67) ydynt eiriau o *Goleid* a *Gweddï* i'w
 darllain ar y 5d. dydd o Dachwedd. I sylwi ychydig yn
 unig ar ran o'r Weddï, ' Na chaffo y rhai a droant Grefydd
 yn wrthyrfel, a ffydd yn derfysg, byth y llaw uchaf arnom,

&c.

&c. Yr achlyfur cyntaf (chwi a wyddoch) o'r *Rhyfyn* yma oedd dedwyddol achubiad y Brenhin *Iago* i'r a thair Ystad *Lloegr*, rag y bradok a'r gwaedlyd furndwrn, a amcanodd y *Papistiaid*, trwy Bowdr Gwn. Felly y mae o'h gwaith yn dwyn y geiriau yma i mewn, fel rhan o'ch Rhybudd, &c. yn brawf o'ch bod am roi, o leiaf, amnaid neu awgrym i'r wlad, mai rhai ydym, fydd, dan rith o Grefydd, am godi gwrthryfel a therfysg o'i mewn, megis y darfu i amryw o'r *Pabyddion* swriadu a gwneuthur yn yr amseroedd hynny. Ac oddiwrth hynny ni ddywedaf, ddarfod i chwi (yn ol rhediad naturiol eich gwaith) gam-gymhwyso *Gwedd* i'r *Eglwys*, a dangos hefyd nad ydych yn arfwydo nem-mawr rhag achwyn ar gam. Ac am eich gwaith yn dwyn i mewn y *Weddi* yma yn ddi-achos, y mae i ni wir achos i arfer *Gwedd* arall: *Tellyngu o bonoi faddou i'n gelynion, erbynnyr ac ysglandruyr, a thro i eu calonau.*

Am y rhannau eraill o'r *Gwedd*iau a ofodafoch ger bron, y maent yn Erfyniadau am *Undeb*, ac yn erbyn gan *Athrawiaeth* a *Sisn*. Ynghylch *Athrawiaeth* yr wyf wedi bod eisoes yn lled hafaeth, ac wedi dangos ein bod ni yn *weithdychol* ag *Athrawiaethau* r *Eglwys*, tra yr ydych chwi, yn eich *Llyfr*, (fel y mae lliaws o'ch *Brodyr*, yfyaeth, yn eu *Pregethau*) yn eu gwrthwynebu, ac yn eu fathru tan draed fel tom yr heolydd. Yn ganlynol, pa fodd y mae'n bosibl i ni, nac i un math o *Sectwyr*, dorri ar *Undeb*, a gwneuthur *Ymranniadau* yn, neu yn orbyn, yr *Eglwys* i hanner y graddau yr ydych chwi a'ch cyffelyb yn eudg o'r peth. Fe wyr pawb fod Gwyr mewn *Swyddau* ac *Awdurdod*, os tueddant yn erbyn y *Llywodraeth*, yn *Wethryffelaeth* gwaeth ac yn *Elynion* mwy periglus, nag y dichon neb rhai eraill fod. Ac yr wyf yn meddwl yr ettyb y *Gyffelybiaeth* mewn matterion *Eglwyfig*, ac y gellir ei chymhwyso atoch chwi a'ch *Brodyr*, gyd â mwy o addasrwydd nag y darfu i chwi gymhwyso ambell gyffelybiaeth go aflednais yn erbyn y *Meibodistiaid*, &c. Felly chwi wnaethoch gam-ddefnydd o'r *Gwedd*iau yma, gan na throisoch â wch eu hachwynion yn eich erbyn eich hun, ac eraill o'r *Eglwyswyr*, sy'n un â chwi mewn opiniwn.

Ymhellach, am danom ni, gallwn ddywedyd nad ydym am, nac yn, ymrannu oddiwrth yr *Eglwys*; a'n bod mewn undeb diragrith â phob un a'r sy'n deifwng oi alw yn fab iddi

iddi, o ran ei egwyddorion a'i fuchedd. Os ydy'n y cyf-
cynnal Cyfarfodydd heb law y rhai a gynhelir yn yr Egl-
wysydd, nid ydym, wrth hynny, yn gwneuthur nemmawr,
os dym, yn rhagor nag a wnaeth llawer o aelodau'r Brif
Eglwys heb gael un cerydd ganddi o'r achos, a hynny pan
oedd hi, o ran Gweiridogaeth y gair a Disgyblaeth, yn
nes i burdeb nag yw Eglwys *Loegr* yn ei *ibrefn bresennol*.
Ie, fel y dywed y Parch. *Mr. Hales o Baton* (Eglwyswr
enwog, a dioddefwr ym mhlaidd yr Eglwys, yn amser
Cromwel) yn ei *Braethawd ar Sifm*, 'Er fod Cynnulliadau
cyffredin yn rheidiol, etto, ym mhob amserau pan oedd
dynion yn wir ddawiol, yr oedd pob Cyfarfodydd er cyn-
northwyo eu gilydd mewn duwiolder a chrefydd, pa le
bynnag, a chan pwy bynnag, eu cynhelid, yn cael eu godd-
ef yn ddilyfiant.

Ped aem oddi yma at *Ganonau'r Eglwys*, yr wyf yn meddwl
y caem ni gan y rheiny hefyd, yn eu gwir ystyr, fwy o ach-
les na *chwi* ach cyffelyb, rhag ei barn a'i chosp ar *Sifmatic-
iaid*. Y mae Pellwar o honynt, yn ol eu Titlau, yn cryb-
wyll am *Sifm* a'i chospedigaethau, &c. fef y gd. a'r 10. y
27. a'r 110. Yr wyf yn meddwl mai *gormod* gwaith yw i
chwi, oddiwrth y rheiny, fedru ein profi ni yn euog: Ond
gan fod y 27 yn gwahardd rhai'r Cymmun i un dyn a ddi-
ystro yn gyboeddus ddim a gynbrwyfir yn y 39 *Erthyglau*; a'r
113 yn gorchymyn prentio'r neb a ddiffynno *Aibrawiaeth
Babaidd a chyfeiliornus*, yr ydyh wedi gwneuthur eich hunan
yn agored i w dynnodiau; pe bai ond rhyw un a fynnai,
ac a fedrai, eu codi. Oddiwrth y cwbl yr wyf yn casglu,
na ddarfu i chwi ddefnyddio, na chymhwyso yn deg Wedd-
iau yr Eglwys yn erbyn *Sifm*, &c.

Ac ynghylch yr Hen Dadau, a'u Llythyrau, yr wyf yn
dymuno cynnyg i'ch ystyriaeth y pethau a ganlyn. Yr
oedd yr Eglwys Gristianogol, yn eu hamseroedd hwy (yn
enwedig y rhai henaf o honynt) yn Gynulleidfaoedd a
ddidolwyd oddiwrth liaws annuwiol, trwy weithrediad gras
Duw ynddynt: Yr oedd ei Hathrawon, yn gyffredin, yn rhai
deffrous yn eu hyfrydoedd ynghylch Crefydd a phethau
tragywyddol; yn iachusol yn eu barn a'u hathrawiaeth;
yn llafurus ac ymdrechgar yn eu swydd; yn hardd a sanctaidd
yn eu hymarweddiad; ac yn fanol yn eu disgyblaeth
yn ceryddu am bob math o gamymddygiad. Yn ganlynol
nid oedd yn peri terfysgoedd mawr o'i mewn neu yn
ymrauni

ymarana oddi wrthi, ond rhai cyfeillion yn eu barnu rhai beiblion eu meddylion, yn chwennych parch a chyfoeth; a rhai llygredig ac aniantaidd yn eu bucheddau; a'r myfelyb. Y mae Llythyma'r Tadau hyn yn wir yn cyhoeddi, fod torri at noded yr Eglwys yn bechod mawr; a gwrionedd ier yw hynny; Ond y Gweiliwn yw, neu a allai fod, a ydym ni yn ol eu gwir farn hwy, yn torri ar yr undeb hynny; neu A ydym ni, o ran barn cyfeillionus penrhuddid mewn ymddygiad, &c. yn debyccach i bobl a dynnai gwerylon a Gweinidogion ac Eglwys o'r fath, nag yw Offeiriad ac eglodau eraill Eglwys. *Llegr?* Yr wyf yn meddwl y gellir anurio ateb hyn yn naccaol: ac agos na ddywedwn. *Buddid ein gelymion yn farnu yr.*

Ystyriwch Syr, ond eich athrawiaethau chwi a hwythau; mor groes i'w gilydd ydynt. Pa fodd y safasai chwi a'ch cyfeillion, mewn undeb a'i hwy; mwy nag y medrwech fyw heb gas, a dirmyg at y Methodistiid, &c? A pha fodd na buafent hwythau yn taranu yn eich erbyn chwithau, fel Ymraewyr a therfysgwyr, o herwydd eich athrawiaethau esmwyth a llygredig bucheddau croes i gyfraith Duw, &c. Ar y pen yma ni ddywedaf ond hyn yn chwanneg, sef eich bod yn dwyn i mewn yr enwau, *Esgobion, Offeiriad a Diuconiaid*, gan wneuthur y fath nodau arnynt fel pe baech yn cyfrif cydsyniad ein Heglwys a rhai o'r Tadau yn yr enwau, a'r drefn oddiallan, yn ddigon o arwydd fod Gwyr llen ein gwlad yr un fath bobl o ran eu swyddau a'u defnyddioldeb hefyd, ag oedd Gweinidogion y Brif Eglwys.

Bellach edrychwn ychydig etto i'r modd y darfu i chwi ddeongli a chymhwyso yr Ysgrythyrau Sanctaidd.

I ddechreu lle y dechreuasoch chwithau, geisio dangos drwg *Sifn* allan o'r Bibl; sef yn Tu Dalen 25. Am y gwerth cyntaf a nodafoch (*Ioan xvii. 21. 23. Act. iv. 32. 1 Cor. x. 17. a xii. 13. 2 Cor. xiii. 11. Phil. ii. 2.* a'r tair Ysgrythur sy yno yn caplyn) y maent yn rhoi annogaethau cryfion a ddiangasant oddi wrth *halogedigach y byd*; ar iddynt fyw mewn undeb yfryd, a chydymdecbu ym mhlaid yr Efyngyl. Ymgeisio am hynny yr ydym (er mai yn amherffaith) ac oblegid hynny yr ydych chwithau yn ein condemnio. Am fyw mewn undeb yfryd a'r rhai sy'n rhydd yn ol helynt byd hwn, nid oes dim annogaeth, ond gwaharddiant, i hynny i'w gael yngair Duw.

Y mae amryw o'r rhai nefaf yn perthynnu i Athrawiaeth [megis *Rbaf*. xvi. 17. *Eph*. iv. 14. 2 *Tim*. iv. 3, 4. 1 *Tim*. iv. 1. a *Heb*. xiii. 9. ac *adn*. 8. yn ol eich deongllad chw]. Yr ydych wedi cam-gymhwyfo y rhai'n oll, pe ni buasai am ddim ond hyn; mai nid *Heref*, ond *Sym*, ydych yma yn ceisio 'sgrifennu yn ei erbyn. Ac yr ydych wedi eu defnyddio yn fwy chwithig etto, am i chwi geisio eu rhoi ar annel yn erbyn y rhai sy'n pregethu athrawiaethau iachus, yn ol ystyr eglur y Bibl, ac Erthyglau athrawiaethol ein Heglwys; pryd y mae eu ceryddon a'u bygythion yn wir yn perthyn i chwi a'ch cyfelyb, tra y parhach i wadu Pechod Gwreiddiol neu ei Efaith; Cynawnhad trwy ffydd, &c. A thra y parhach i amddiffyn y fath Byngciau Cenhedlig a, Bod Moesoldeb yn Ras, a Rhinweddau Moesol yn Ffrwythau'r Yspryd. Rhoddod yr Arglwydd i chwi ystyried, ac edifarhau am, eich amryfuseddau, mewn dydd o ras.

Un Ysgrythur arall, allan o'ch gwaith, a enwaf yn bresennol; a honno yw Ddamneg yr eiriau, *Math*. xiii. 24. Y mae ei hyfyr yn myned i ddangos, fod annuollon a rhagrithwyr yn tyfu ym mysg pobl Dduw, yn y byd yma; a bod yr Arglwydd yn eu dioddef, hyd ddiwedd y byd. A'r defnydd a wnewch chwithau o honi (*tu dal*. 63) yw ceisio perfwadio dynion, nad oes dim achos iddynt amrywio oddiwrth y wlad yn gyffredin yn eu hymarferiadau crefyddol. Hyn, yn lle llawer yn ychwaneg a ellid ei ddywedyd, am eich gwaith anghywir ac annhacclus yn trin yr Ysgrythyrau, ac yn eu cymhwyfo ar gam. Yn wir, chwi allatech, yn y dull yma, ddwyn can gwers i mewn am bob un sy genych yn eich llyfr, a bod heb un pwynt gwir Ysgrythyrol trwyddo oll.

I sylwi ychydig etto ar rai o'ch dywediadau: Y cyntaf sy'n ymgynnyg a ellir ei gael yn yr un Ddalen a'r Ddamneg uchod. 'Rhái a dybiant' (meddwch), 'fod yr Ymneill-durwyr yn gneuthur llawer o leshad i eneidiau dynion, ac yn troi llaweroedd at Grefydd, y rhai, oni bai hwynt, ni feddylient fawr am dani. Bawriwch fod hyn yn wir, ac nad ynt yn rhoi dim gau athrawiaeth?' Dyma bethau mawrion iawn yn wir! Pwy dybygai, ar ol camattau hyn, y medrech eu cyfrif yn bla megis a'r un anadl? Etto dyna fel y mae'n bod. Mae *Sismau*, meddwch yn niwedd y pwynt, 'yn tueddu at ddileu gwir Grefydd oddiar wyneb y ddaear; mae'r afies yn rhagori ar y lles dros ben mesur; ac am hyn-

'*ny anfeidrrol well yw i'r byd fod hebddynt.*' Y clodd *rhyfeddol* yma a ddygwch i ben, trwy ddim ond 'grythur a chyffelybiaeth wedi eu cam-gymhwyso, fel arferol. A sylwedd eich pwynt, mewn agos i ddau du dalen, yma, yw hyn: *Anfeidrrol well yw i ddynion fod heb lesbad i'w beneidiau, heb eu troi at Grefydd, ac heb feddwl fawr am dani: ie, a chael eu troi i uffern, ond iddynt fod yn ddiesgus am eu pechod, nag iddynt gael eu gwaredu o'r aflwydd yma oll trwy wrando'r Ymneilldarwyr, am eu bod (meddwch chwi) yn Sismaticiaid!!!*

Y cwbl a ddywedaf fi ar hyn, yw, Yr wyf yn wir yn meddwl na wneathum ddim cam ag ystyr eich pwngc: Ac os oes cywilydd yn deilliaw oddiwrtho, bydded iddo ddisgyn arnoch mewn ffordd rasol.

Yn tu dalen 65 y mae gennych bwngc go chwithig etto. Mae llawer o'r *Sismaticiaid* (meddwch) yn chwannog i ddadlcy—mai *bwynthaw*, ac nid *nyni*, yw gwir aelodau *Eglwys Loegr*; oblegt eu bod hwy mewn *rhyw* bethau yn arddel' y 39 *Erthyglau* Crefydd yn *fanylach*. Ond nid ydynt ddim yn ystyried, mai'r prif ddiben a amcanwyd ar y *cyntaf* wrth y rhei'ny, a'r defnydd goreu a ellir ei wneuthur o honynt yn *afur*, yw attal a gochelyd *ymranriad* neu *Sism*, a chadw undeb yr *Eglwys*. Ac mai hyn oedd eu diben *pennaf*, fydd amlwg oddiwrth y *Rhagymadrodd* a *Declarafsiwn* y Brenhin o'u blaen hwynt. Gwych yr ydych yma yn ceisio goreuro rhagrith â thwyll. Cadw undeb! Pa undeb? Ai undeb i gyd-broffesu mewn gwedd ddisfrisol ein bod o *waelod ein calonau* yn cydsynio a'r *Erthyglau*, ac yna, i'w gwadu, a chablu eu hystyr amlwg? Y mae ychydig o'r undeb yma yn ormod: a da fyddai gweled yn *hytrach ymrafael*, o'r fath ag y mae Crist a Gwrlonedd yn ei ennyn, *Luc. xii. 51*.

Ond gan i chwi wysio *Declarafsiwn* y Brenhin, gwrandewch ei dystiolaeth: 'Ac na chaffo neb o hyn allan na *Phrintio* na *Phregethu* i wyro'r *Erthyglau* mewn un modd, eithr *ymostwng* iddynt yn eu *Meddwl eglur* a *chyflawn*; ac ni chaiff roi ei Synwyr neu ei Ddeongliad ei hun, i fod yn Feddwl yr *Erthyglau*, eithr eu cymmeryd yn Ystyr y *Llythyren* a'r *Grammadeg*.' Gwelwch mai undeb *ymblaid* yr *Erthyglau* yn eu *Meddwl eglur*, nid undeb yn eu *kerbyn*, y mae'r *Declarafsiwn* yn galw am dano: A chan ei bod mor bell i'r gwrthwyneb, y mae hynny yn profi yn eglur

egllur i mi, fod gwyr i'w cael, fy'n gwisgo lîfrai'r Eglwys, fel ei Gweision, ac etto yn elynion greddfól iddi; yn rhoi iddi gulan ffals am ran go dda o'i *thortbau a'i physgod*, ac ar yr un amser yn ddigon parod i anrheithio a difa ei holl ymysgaroedd hi.

Yr oeddwn yn meddwl sylwi ychydig ar rai pethau eraill fydd i'w cael yn eich llyfr, megis eich gwaith yn troi *benur-iaid* yn *Offeiriad*, (Tu Dal. 10.) eich cyffelybiaeth anhardd (Tu D. 15.) eich Deongliad ar *Aet Tolerant-wn* (Tu D. 20.) eich is-nod greulawn (Tu D. 22.) &c. &c. Ond mi a'u gadawaf, rhag i'r *boen ladd y budd*, wrth i mi 'sgrifenu, ac eraill ei ddarllain. Ac 'rwy'n ei adael, yn wir, dan ofdio a chywilyddio dros yr Eglwys a'm Gwlad, am i'r fath Ddernyn dielwig ddyfod allan o'r cylchedd. Y mae cael Llyfr oddiwrth Eglwyswr, yn y Siroedd yma, yn anrheg mor amheuthun agos, ag oedd Jubili i'r *Luddewon*. Pan ddaeth y tro i ben, O na chawsem un a fuafia yn werth ei weled! O na buasai gwir ofalam eneidiau yn eich cynhyrfu i 'sgrifenu, yn lle rhagfarn a chas at y *Metbodiiaid* a'r *Ymneillduwyr*! Anturiaf ddywedyd, pe buasai felly, pe buasai eich llygad yn syml ar ogoniant Duw, a lles ysprydol dynion, na chawsech mo'ch gadael i syrthio i'r fath ffosydd o gyfeiliornadau, hunan-wrthwynebiad, pleidgarwch, a gogan ynfyd, ag y gwelir chwi yn ymdrybaeddu ynddynt: Buasai Duw yn *cynnal eich cerddediad a'i air yn llusern i'ch traed*. Yn lle bod eich gwaith, drwyddo oll, yn gymmysg o chwerwedd a difladrwydd, fel mai prin y gwelwyd ei gyffelyb, buasai ynddo ryw beth neu gilydd yn tueddu er argyhoeddiad, ac addysg iachusol, i wlad gyfgyld a thywyll. Ond gwir yw'r gair, *Os bydd dy lygad yn ddrwg, dy holl gorp bydd yn dywyll*. Math. vi. 23.

I dynnu at ddiwedd, dymunaf i chwi (a dymunwn fod eich Brodyr yn y Weinidogaeth hefyd yn) ystyried etto yr hyn ganlyn. Edrychwch ar gyflwr y wlad o ran Crefydd a Moetau. Rhowch olwg ar y gwyr Boneddigion; a chwi a gewch rai o honynt yn *Daeistiaid*, os nid gwaeth; ac eraill, fydd heb fyn'd i'r graddau hynny, etto, yn weision amlwg i amryw lygredigaethau anniben i'w henwi; am wafanaeth Duw yn oeraidd; am rinweddau moesol yn fach eu hymgaïs; ac am ddefnyddioldeb gwladol yn o anenwog; rhai yn gybyddion, rhai yn oferwyr; eu plasau heb sawr o arferiad o'r Bibl o'u mewn; nac annogaethau i ofni Duw;

Daw ; na gwelldi denloaidd, fore na hwyr : ond yn llawn o loddest, ysgafnder, llwon a rhagfeydd, ymadroddion anniwair, ymradaelion, glythnech, meddwod, a'r cyffelyb. Ambell dy mawr a ger, fe allai, ychydig yn well ei drefn na hyn, a'i berchennog yn rhagori peth o ran defnyddioldeb a moelau. Ewch at bob gradd oddi yno i wared hyd at dledion y tir, a pha beth fydd i'w weled, yn gyffredin iawn, ond anwybodaeth ac anystyriaeth, ac amrywiaeth o anfoeldeb, fel llinorod cawndlyd, yn torri allan ar y rhan fwyaf. Ystyriwch hefyd frenhlder bywyd, ac agofrwydd marwolaeth, attoch, chwi, a phawb eraill ; y tragywyddoldeb sy'n y blaen ; y gwyafyd, neu'r gwae, anrhaethol sy'n aros pob dyn yno : ynghyd â'r ymddygiad deffrous, ffyddlon, a hardd, a ofyn Daw gan y gwiliyddion ; a'r perygl o fod gwaed, ie, gwaed oneidiau, yn cael ei ofyn ar eu dwylaw, 1 *Tim.* iii. 2—10. 2 *Tim.* iv. 2. *Tit.* 1. 6—9. *Ezek.* xxxiii. 1—9. A throwch olwg arnoch eich hunain a'ch Brodyr, i weled yr agwedd yr ydych ynddi gyferbyn a'r pethau hyn. Pe baech yn gwneuthur hyn gyd âg ystyriaeth ddwys, mi feddylwn y gwelech achos i beidio digio wrth eich anheilwng argyhoeddwr (pe bai mor wael a'r afyn gynt, *Num.* xxii. 28.) ac yr arferech yn hytrach y fath achwymadau a'r rhain, *Pa beth a wnaethum i?* *Jer.* viii. 6. a, *Beth a ddywedwn wedi hyn, O ein Duw ? eany gadawson dy orchymynion di,* *Ezra.* ix. 10.

Y mae cri mawr gennych chi, ac eraill, yn erbyn *Seftwyr* : pe troech hwn (ar eich gliniau ger bron Daw) yn erbyn eich pechodau eich hunain ac (mewn cyflawniad ffyddlon o'ch gweinidogaeth) yn erbyn pechodau'r wlad, yr wyf yn cwbl gredu y llwyddech yn llawer gwell. Pan adferer i *Eglwys Loegr* Weinidogion a fo, yn gyffredinol, yn rhai deffrous a sylweddol mewn profiad ysprydol, yn iachus mewn athrawiaeth, ac yn rasol mewn ymarweddiad, yr wyf yn barod i feddwl y bydd y rhai a elwir yn *Seftwyr* yn anamlach o lawer. Ac osiacheir ymranniadau'r wlad yn y ffordd yma, y mae fy enaid i yn ewyllysgar i ddywedyd, *Amen* : Ac os amgen, mi ddymunaf, fod Daw yn cynnal, ac yn dwyn ymlaen fwyfwy, waith argyhoeddadol a sancteiddiol ei ras, pe bai drwy'r *Seftwyr* mwyaf gwael, ac er ychwaneg etto o anfoddlonrwydd i'r rhai fo o anian wrthwyneb. *Gwneled Daw ddadoni yn ei ewyllysgarwch i Sion : adeiladed furiau Jerusalem.*

